UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA
INSTITUTUL DE STUDII POLITICE ŞI RELAȚII INTERNAȚIONALE

M O L D O S C O P I E

(PROBLEME DE ANALIZĂ POLITICĂ)

PARTEA XIII

CHIŞINĂU – 2000

MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XIII. / Universitatea de Stat din Moldova. – Chişinău, 2000. – 209 pag.

COORDONATOR ŞTIINȚIFIC – MOŞNEAGA Valeriu,
doctor habilitat, conferențiar

În această culegere sînt examinate diferite probleme ale vieții social-politice din Republica Moldova. Sînt prezentate articole în care se analizează problemele extinderii Uniunii Europene şi interesului național al Republicii Moldova, alegerilor şi thenologiilor electorale, comportamentului politic al reprezentanților puterii guvernante, migrațiilor, rolul şi pozițiile mass-media în procesele democratice influența cadrului legislativ, instituțiilor de stat asupra vieții social-politice şi economice în Republica Moldova etc. Materialele sînt adresate profesorilor, studenților, celor ce se interesează de analiza politică.

RECENZENT – ROŞCA Alexandru,
doctor habilitat, profesor,
membru-corespondent al AŞ RM

Articolele sunt prezente în redacția autorilor.

S U M A R

UNELE ASPECTE METODICE ALE UTILIZĂRII METODEI FOCUS GRUPURILOR ÎN MARKETINGUL POLITIC (ÎN CAMPANIILE ELECTORALE ŞI ÎN PROCESUL DE ÎNVĂȚĂMÎNT)

Ala BELOSTECINIC
Republica Moldova, Chişinău
Universitatea de Stat din Moldova
Doctor, conferențiar

Utilizarea focus grupurilor este considerată cercetările de marketing în următoarele domenii: a) marketingul tradițional al produselor şi serviciilor, b) marketingul organizațiilor necomerciale şi de asemenea marketingul politic, indispensabil de studierea imaginii liderilor politici, a partidelor politice şi a impactului lor asupra maselor largi. Astfel focus grupurrile au devenit un element indispensabil al cercetărilor de marketing, şi în sens mai larg, un element important al funcționării institutelor pieții şi a democrației.

În Moldova metoda focus grup-ului a început să se utilizeze abia în ultimii ani. Aceste metode se folosesc de către firmele strălne, care au scopul de a pătrunde pe piața din republică, de asemenea instituțiile mass media, pentru a afla opinia auditoriului şi, de asemenea, în sfera politică, de către liderii politici şi partidele politice în perioada campaniilor electorale.

Cererea în creştere la astfel de cercetări presupune elaborarea şi introducerea cursrilor speciale în instituțiile superioare, la facultățile de sociologie, psihologie, economie. La facultatea de politologie a Univesității de Stat a fost elaborat şi se ține un astfel de curs de către şeful catedrei poitologie, doc. hab. V. Moşneaga şi de către autoarea acestor rînduri.

Analiza metodică din cadrul acestui articol este scrisă pe baza literaturii de specialitate, precum şi utilizînd exemple din experiența proprie de organizare şi petrcere a focus grup-urilor în campaniile parlamentare – 98 şi locale –99. În deosebi a fost folosit manualul lui С.А Белановский «Фокус группы» - М., 1996, împreună cu care autoarea a participat la realizarea focus grup-urilor în timpul scrutinului parlamentar-98.

Analiza aspectelor teoretice ale metodei focus grup-urilor

Analiza aspectelor teoretice presupune determinarea validării, argumentarea metodei, corespundrea datelor empirice culese, scopurilor şi sarcinilor cercetărilor. Cercetătorii au opinii uneori controverse în privința validării metodelor calitative, la care se atribuie şi metoda focus grup-ului, în comparație cu metodele cantitative, matematice. Referitor la metoda focus grup-ului, vom menționa că în calitate de unitate de analiză apare nu respondentul, ci exprimarea, părerea, scopul cercetărilor calitative este nu de a determina numărul sau gradul de răspăndire a acestui punct de vedere în societate, dar de a depista existenţa diferitor păreri, aprecieri sau argumente, legăturile lor, cauzele şi provenirea lor. În acest context cercetătorii sunt solidari cu părerea, că dacă cantitatea noii informații capătată în cadrul noului grup descreşte brusc cercetarea poate fi întreruptă.

Metoda focus grup are la bază aspectul social despre procesele de grup, despre grup ca un microcosmos care modelează societatea în întregime şi determină procesele care au loc în acest grup: diferențierea, apariția liderilor de păreri şi integrarea în grupuri. După cum am mai menționat, metoda focus grup poate fi utilizată în diferite domenii, acest fapt determinînd şi diferite abordări conceptuale a metodei: abordarea menagerială de marketing, sociologică, psihologică şi politologică.

Determinarea caracteristicilor metodei focus grup poate fi mai relievantă analizînd momentele de asemănare şi diferențiere cu alte metode ale sociologiei empirice. În comparație cu *observația participativă* metoda focus grup-ului are avantajul că este cunoscut faptul interacțiunii sociale a unui grup de oameni, şi înt-o perioadă relativ scurtă de timp vor fi urmărite aceste procese. Însă faptul dirijării cu aceste procese se consideră unul din factorii defavorizanți ai acestei metode, deaceea, dacă scopul este de a urmări comportamentul social într-un cadru natural, se recurge la observația participativă. Alte momente specifice ale metodei focus grupului sunt:

1) colectează nu informația despre acțiuni sociale, ci relatări verbale despre aceste acțiuni

2) există corelații sociale care nu pot fi modelate în focus grupuri

3) nesiguranța veridicității expunerii.

În literatura de specialitate se consideră că metoda focus grup este indicată pentru cercetarea orientărilor şi cunoştințelor, dar

metoda observației participative pentru anliza rolurilor organizațiilor.

Analizînd metoda focus grup-urilor, în comparație cu *metoda interviului individual în adîncime* vom remarca că este mai recomandabil interviul individual din considerentul că apare efectul de intimidare în cazul discuției în grup a unor anumite teme: finanțele, relațiile intime, igiena personală, teme ce nu sînt aprobate de societate.

Corelația dintre metodele calitative şi cantitative de cele mai multe ori este interpretată de cercetători în felul următor: metodele calitative pot contribui la apariția noilor idei, ipoteze şi confirmarea cantitativă este prerogativa metodelor cantitative. Însă, la cele expuse se mai poate adăuga că conlucrarea celor două metode poate fi eficientă pentru cercetare şi în următoarele etape: perfecțoinarea instrumentarului pentru sondajele de opinie şi interpretarea rezultatelor cercetărilor. De multe ori se recomandă de a elabora ancheta în baza focus grup-urilor, dar şi mai oportun este de a testa întrebările din ancheta deja pregătită în interviurile în grup. După cum, în marketingul industrial producătorii mărfurilor sunt foarte mirați în cazul că li se comunică opiniile cumpărătorilor, expuse în cadrul focus grup-urilor, la fel şi autorii anchetelor pot fi mirați de acel fapt, ce cred respondenții despre întrebările ce li se adresează. Astfel conlucrarea şi completarea reciprocă poate fi efectuată la toate etapele cercetării.

Metodica realizării focus grup-urilor

Principiile generale de formare a grupurilor.

a) *Numărul participanților.* Această problemă este activ discutată în literatură şi are o lungă preistorie. Mai mulți autori consideră, că mărimea grupului urmează să fie determinată de următoarele considerente: grupul nu trebuie să fie prea mare, în caz contrar el poate deveni incontrolabil şi participanții nu-şi vor expune părerea. În acelaşi timp grupul nu trebuie să fie prea mic.

Astfel, experiența ne demonstrează că aceste cerințe se realizează mai bine în cazulgrupului de 10-12 oameni. Indiferent de scopul propus, grupul nu poate fi mărit în aşa fel, ca majoritatea membrilor grupului să reprezinte numai un auditoriu pentru cîțiva participanți, care au posibilitatea să-şi expună părerea.

Vom menționa, că numărul participanților mai depinde şi de stilul personal, şi de calificația moderatorului. Însă şi un moderator

experimentat, cu temperament, nu poate conduce eficient un grup mai mare de 10-15 oameni. Creşterea numărului participanţilor (mai mult de 15, - pînă la 20) poate duce la următoarele consecinţe: se crează un auditoriu pasiv şi un grup nu prea mare care a preluat iniţiativa şi care realizează schimbul de replici, şi în acest caz are loc deplasarea eşantionului, deoarece părerea "majorităţii tăcute" nu este reprezentată, iar totalitatea membrilor activi, poate fi un contingent specific. Discuţia generală se poate discompune în cîteva particulare, care se întreţin între vecini, şi în acest caz ele, ca regulă, se abat repede de la tema propusă, astfel devenind imposibilă din punct de vedere tehnic înregistrarea lor.

Grupurile mai mici de 6-5 oameni la fel nu pot fi considerate eficiente, deoarece discuţia trece treptat în lungi monologuri sau deseori se întrerupe. În grupurile mici, se manifestă cu o mai mare intensitate relaţiile individuale între participanţi (simpatia, antipatia), sau participanţii sunt tentaţi să-şi asume rolul de experţi, şi astfel de grupuri la fel sunt greu de dirijat.

***b) Omogenitatea componenţei grupurilor.* Problema omogenităţii componenţei constituie una din principalele cerinţe metodice pentru realizarea focus grup-urilor. Se pare că diversitatea de indivizi şi de opinii poate stimula discuiţia, o fac mai interesantă şi mai complexă, şi că ar fi rezonabil de invitat la discuţiile în grup diferiţi respondenţi şi astfel diversitatea de părere ar fi mai mare. Însă indivizii numai într-o măsură limitată pot să-i înţeleagă pe cei diferiţi de ei, care au un alt mod de viaţă şi alte concepţii. În cazul grupurilor eterogene apar un şir de fenomene nedorite, discomfortul, simţul de inferioritate, inhibarea, nesinceritatea discuţiei, se poate ajunge pînă la un conflict necontrolat.**

Este important de menţionat, că scopul selectării este omogenitatea caracteristicelor sociale ale participanţilor, dar nu omogenitatea părerilor şi concepţiilor. Astfel, ca regulă, în calitate de caracteristici sociale, care sînt luate în consideraşie pentru a determina componenţa grupului sunt: apartenenţa la o clasă socială sau grup social, studiile, vîrsta, sexul, naţionalitatea (apartenenţa religioasă, în unele cazuri)

c) *apartenenţa la o clasă socială sau grup social* presupune, ca regulă şi diferit nivel de studii în condiţiile republicii aceasta este determinat de prezenţa studiilor superioare. Această caracteristică este una importantă, deoarece, dacă nu se respectă omogenitatea grupului după acest criteriu, participanţii cu diferit nivel intelectual,

bagaj de cunoştinţe, cu orientarea spre diferite valori, nu pot să participe eficient la o discuţie pe o temă propusă. În acest caz, acei participanţi, care au un statut social mai înalt, îi vor domina pe ceilalţi, şi ca rezultat discuţia va fi neproductivă.

Cercetările petrecute în republică în ultimii ani ne demonstrază că un criteriu important al selectării devine şi nivelul de trai, asigurarea materială a indivizilor, care presupune şi o anumită mentalitate. În cazul organizării focus grup-urilor în domeniul alegerilor, acest criteriu de asemenea este unul important, deoarece el coincide cu unul care segmentează electoratul. Diferenţa socială în republică este în procesul formării, cunoaşte tempuri rapide şi imprevizibile, şi acest moment nu trbuie neglijat de către cercetători.

d) ***Vîrsta*** este de asemenea un criteriu care trebuie luat în consideraţie în cazul selectării participanţilor. Cercetătorii, în principiu, sînt unanimi în determinarea grupurilor: copii şi adolescenţi, tinerii care îşi fac studiile sau lucrează, categoria de vîrstă de la 25 la 55 de ani, (oamenii care sînt încadraţi în procesul de muncă) şi pensionarii. În cadrul gradaţiei propuse mai pot fi evidenţiate, în caz de necesitate, şi variabile, legate de starea familiară: celibatari şi căsătoriţi, cu copii sau fără. Dacă ne referim la regulele generale de asigurare a omogenităţii contingentului, din acest punct de vedere gradaţiile de vîrstă se repartizează în felul următor:

1) În grupurile de copii, adolescenţi şi tineret mai mici de 20 ani diferenţa de vîrstă nu trebuie să depăşească 2 ani, iar în grupurile de vîrstă mică, diferenţa trebuie să fie de cel mult un an.

2) Grupa de la 20 la 25 ani se consideră "de tineret" şi, ca regulă, dificil se încadrează în discuţie în prezenţa oamenilor mai în vîrstă. Dar urmează de atenţionat, că în intervalul de la 17 la 25 de ani esenţiale pot fi caracteristicele sociale: elevi, studenţi, angajaţi, premilitari şi demobilizaţi, celibatari şi căsătoriţi, cu sau fără copii. Şi uneori este mai oportun de ales în calitate de criteriu nu vîrsta, ci diferenţa socială, care poate să nu coincidă strict cu vîrsta

3) Contingentul încadrat în producţie, de obicei se divizează în două subgrupe: 24-40 de ani şi 40-60 de ani. De multe ori se recurge la varianta "de centru" 30-40 de ani pentru a face economii

4) Un grup aparte îl constituie pensionarii. Şi în acest caz un mare rol îl are apartenenţa socială şi nu criteriul de vîrstă, dar aceste două variabile sunt interdependente.

e) ***Naţionalitatea*** este un criteriu, după care segregaţia grupurilor se face, în cazul cercetărilor de marketing, numai dacă este

vorba de un produs specific pentru o minoritate națională. În cazul cercetărilor în domeniul politic sau, mai ales la studierea relațiilor interetnice, diferența participanților după naționalitate fiind obligatorie.

Experiența organizării focus-grup-urrilor în scrutinele electorale ne demonstrează, că în ultimii ani în cadrul campaniilor electorale problemele naționale nu sunt activ şi controversiv discutate, astfel încît este posibil de abordat teme politice, referitoare la alegeri şi în grupuri mixte din punct de vedere național. Însă sunt mai eficiente grupurile național-omogene, din reprezanți ai națiunii de bază şi alolingvi, reeşind şi din considerentul limbii vorbite în cadrul grupului, şi din referințele orientărilor ideologice. Criteriul național, alături de alți parametri, constituie unul din principalii la segmentarea electoratului în timpul scrutinelor electorale, şi îndeosebi a partidelor de extremă, atît de dreapta cît şi de stînga. Şi în acest caz, pentru a evita unele inconveniențe, şi reeşind din experiența acumulată sunt recomandabile focus grup-urile național-omogene.

f) *Segmentarea grupurilor după criteriul de sex* este recomandată de către specialişti, reeşind din considerentul de marketing în cazul discuțiilor unor teme intime, sexuale, ce țin de igiena personală sau probleme de îmbrăcăminte, cosmetică, sănătate ş.a. În cazul realizării unor focus grup-uri electorale acesta nu este un criteriu de referință şi grupurile mixte sunt evidente.

Alte criterii care ar putea fi delimitate în cazul focus grupurilor electorale ar fi diferențierea după locul de trai, oraş sat sau, un alt criteriu care începe să se contureze ar fi: locuitor din parte stîngă sau dreaptă a Nistrului. Vom remarca şi un alt moment, în cadrul alegerilor este mai binevenit de organizat grupuri eterogene din punct de vedere al preferințelor electorale, pentru a scoate în evidență diferite păreri, opinii, diferite motivații ale acțiunii alegătorilor. Însă aceste grupuri sunt mai dificil de dirijat, pot apărea şi mici conflicte în cadrul discuțiilor.

În cazul grupurilor omogene după preferințe electorale este posibilă abordarea în adîncime a unor momente, reliefarea diversității motivațiilor. De exemplu, în cadrul focus grupului, realizat în campania parlamentară-98 cu susținătorii Blocului "Pentru o Mol-dovă Democratică şi Prosperă" participanților li s-a propus analiza simbolului acestui bloc electoral – rărdunica. Respondenții au menționat, că rîndunica:

- prevesteşte primăvara

- aduce fericire la casa, unde î-şi face cuibul
- este utilă, distruge insectele dăunătoare

Aceste calități pozitive ale pîndunicii se asociază la alegători cu:

- lumina şi căldura
- bucuria şi speranța
- bunătatea
- hărnicia
- dragostea de Patrie
- tandrețea

Astfel cercetătorii au determinat, că alegerea simbolului electoral a fost reuşită.

Limitări la participarea la focus grup-uri. Cercetătorii consideră, că există unele categorii de oameni, care nu este recomandabil să participe la focus grup-uri, indiferent care ar fi tema discuției. Aceste categorii sunt următoarele:

1) cei care sunt cunoscuți cu procedura focus grup-urilor. Vom remarca, că în republică nu s-au organizat pînă în prezent multe cercetări în focus grup-uri, astfel că indicația de a nu admite la interviuri pe cei cunoscuți cu metoda urmează să fie realizată integral.

2) Cei care sunt cunoscuți între ei sau cu moderatorul. În cazul că participanții sunt cunoscuți, între ei pot exista anumite relații (conducător-subaltern ş.a.) şi aceasta intimidează exprimarea liberă. De asemenea, nu este recomandabilă participarea soților, a rudelor.

3) Experții în domeniul respectiv. Persoanele, care cunosc bine obiectul discuție, ocupă o poziție deosebită, şi se pronunță nu în calitate de alegător, ci analizînd situația ca profesionişti.

4) Sociologii, psihologii, marketologii, agenții de reclamă. De asemenea nu se recomandă de invitat jurnalişti, ei pot să încalce confidențialitatea cercetării.

Numărul grupurilor

O cercetare care presupune utilizarea metodei focus grup include de la 5 la 8 grupuri, unoeori 12. Din considerente de economie financiară, sau din alte considerente, cercetarea se poate reduce la 3 grupuri, dar aceasta este limita minimală. Cercetările care se reduc la 1-2 grupuri pot fi numite didactice sau de pilotaj, cu scopuri metodice. Întrebarea, cîte grupuri urmează să cercetăm pentru a studia o poporație omogenă, poate avea următorul răspuns: numărul focus grup-urilor urmezază să fie mărit pînă obținem

informația nouă. Dacă informația se repetă, nu are sens să continuăm organizarea grupurilor.

Pentru a realiza proiecte mai mari de 12 interviuri în grup, se recomandă de a mobiliza 2 moderatori, deoarece la un singur moderator după 10-12 grupuri, ca regulă, scade atenția şi interesul față de tema studiată. La etapa analizei informației se implică ambii moderatori, fiecare sistematizînd materialul acumulat.

Geografia cercetărilor

Repartizarea după regiuni geografice constituie unul din criteriile de diferențiere, de eterogenitate a societății, care urmează să fie luat în considerație la cercetările sociologice. Eterogenitatea presupune nu numai diferențe în modurile de viață, ci şi în men-talitate şi comportament, inclusiv cel electoral. Tuturor societăților le este specifică eterogenitatea, însă în țările înalt dezvoltate, ea este mai puțin pronunțată.

Conform părerilor cercetătorilor, proiectele unionale presupun organizarea focus grup-urilor nu mai mult decît în patru regiuni diferite ale țării. Rezultatele acestor cercetări, cu diferită aproximație, se proiectează la scară unională.

Organizarea focus grup-urilor

Amenajarea încăperii

Cercetările în focus grup-uri pot fi organizate în încăperi staționare, amenajate special, ori în încăperi adaptate pentru aceste scopuri. Specialiştii americani afirmă, că încăperile speciale pentru organizarea focus grup-urilor trebuie să fie compuse din trei camere: antreu, camera pentru şedințe şi camera pentru observatori. Camera pentru observatori trebuie să aibă o întrare aparte şi un ecran-oglindă, cu alte cuvinte să fie unilateral izolată vizual şi audio-video, pentru ca observatorii să poată urmări activitatea participanților la focus grup, ei rămînînd neobservați.

Antreul trebuie să fie amenajat pentru întîmpinarea participanților, înregistrarea şi servirea lor. Anturajul trebuie să predispună în aşa fel, ca etapa inițială a discuției să înceapă anume aici. Necesitatea deservirii participanților presupune, că această încăpere auxiliară să fie corespunzător înzestrată (măsuțe, veselă ş.a.)

Camera pentru şedințe trebuie să fie încăpătoare, ca în ea să încapă participanții, moderatul şi asistenții, în acelaş timp nu e de dorit să rămînă mult spațiu liber. Cerințele generale pentru amenajarea camerei sunt: de a nu crea discomfort şi de a nu provoca emoții

neplăcute. Se recomandă ca în încăpere să fie menținute 18-20 C^0 (în cazul că e prea cald, participanții simt discomfort). Camera trebuie să fie izolată de zgomotul din stradă, şi să nu conțină ele-mente decorative care ar sustrage atenția participanților (tablouri, placate viu colorate, fotografii ş.a.).

Una din cerințele autorilor americani este ca camera pentru şedințe să fie înzestrată cu aparataj audio-video pentru a imprima şi filma şedința. Vom menționa, că în republică nu se practică imprimarea şi cu atît mai mult filmarea focus grup-urilor, din motivul, că participanții s-ar simți jenați în această situație, iar filmarea cu camera ascunsă necesită o tehnică specială.

În literatura de specialitate se propun două variante de amenajare a camerei pentru şedințe: tip "salon" cu fotolii moi şi confortabile; ori "sală de conferințe", cu masă rotundă şi cu scaune. Mai mulți autori se pronunță în favoarea sălii de conferințe, care crează o atmosferă de lucru. Organizarea focus grup-urilor în încăperi neadaptate necesită crearea condițiilor pe cît posibil confortabile.

Asigurarea prezenței

Pentru a asigura prezența respondenților la focu grup de obicei se practică stimularea materială, sub formă de bani sau cadouri. În SUA 30-dolari, în Rusia 10-dolari iar în republica noastră apr. 2-dolari. Pentru grupurile de respondenți asigurați din punct de vedere material mărimea onorarului trebuie să fie cu mult mai mare, sau onorarul nu trebuie propus. Onorarul se înmînează, de obicei, la sfîrşitul şedinței.

Băutura şi mîncarea

Se practică ca respondenții, care au venit la focus grup, să fie serviți cu băuturi răcoritoare şi tartine, plăcințele sau biscuiți. Nu se recomandă ca participanților să li se propună mîncarea în timpul şedinței, deoarece sustrage atenția. Nu se recomandă de a propune participanților băuturi alcoolice şi mîncare copioasă. Este mai bine ca respondenții să fie serviți pîna la începutul discuției, sau după terminarea şedinței.

Formularea scopurilor cercetării

Diferența dintre cercetările academice şi cele aplicate constă în faptul, că primele pot fi numite "deschise", deoarece scopurile şi le propune însăşi cercetătorul. Investigațiile aplicate sunt comandate de beneficiar (o firmă, o întreprindere, un subiect politic), care este interesat în obținerea anumitor rezultate. În cazul realizării unei

cercetări în focus grup la comandă, etapa de formulare a scopurilor este una din cele mai importante, şi decisivă pentru succesul cercetării în întregime. În practică, în unele cazuri, cel care comandă cercetarea formulează scopurile şi elaborează programul desfăşurat. Dacă acest lucru este realizat calificat, este mai lesne de realizat calitativ investigaţia. În cazul că beneficiarul nu poate să formuleze corect scopurile şi este insistent în cerinţele sale, este dificil de îndeplinit comanda,- iar din perspectiva apariţiei pretenţiilor- şi riscant.

Calificaţia cercetătorilor care elaborează scopurile investigaţiei. **Aceşti cercetători trebuie să posede cunoştinţe în domeniile sociologiei, psihologiei, psihologiei clinice, ca să poată determina cauzele acţiunilor indivizilor şi să înţeleagă mentalitatea diferitor grupuri sociale, care diferă de mentalitatea cercetătorului. În al doilea rînd este vorba de calificaţia necesară marketologului, care poate să vadă şi să înţeleagă structura şi dinamica spaţiului concurenţial, posibilităţile tehnologice ale benefeciarului şi limitele posibilităţilor lor. Aspectele specifice ale calificaţiei cercetătorului, care elaborează scopurile, sunt următoarele:**

- **înţelegera mentalităţii beneficiarului, cunoaşterea problemelor tipice şi a dificienţelor cu care se confruntă;**
- **cunoaşterea şi posedarea tehnicii interviului individual în adîncime;**
- **posedarea tehnicii convorbirilor de afaceri.**

Scopurile şi sarcinele cercetării în focus grup-uri se elaborează în comun de către benefeciari şi cercetători. Procesul determinării scopurilor presupune de a găsi răspuns la următoarele întrebări:

1) **care este problema care urmează să fie rezolvată;**
2) **cu ce mijloace doreşte benefeciarul să rezolve problema şi care sunt variantele de alternativă;**
3) **de ce informaţie este nevoie pentru a se lua decizia necesară.**

În unele cazuri beneficiarul are o concepţie clară despre rezultatele dorite, dar nu şi-a creat o părere bine conturată despre etapele intermediare ale investigaţiei. Alteori cei care comandă cercetarea nu apreciază la justa valoare necesitatea studierii problemei mai larg, analizei acelor întrebări, care nu sînt nemijlocit în sfera de interese a benefeciarului. Este important de înţeles, de ce informaţie dispune deja benefeciarul, şi ce informaţie mai doreşte să obţină.

Determinarea graniţelor cercetării. **Uneori beneficiarul îşi maschează incompetenţa de a formula clar scopurile cercetării prin**

multitudinea de teme propuse spre a fi examinate. Mulți sunt tentați să creadă că valoarea metodei focus grup este nu în profunzimea abordării problemelor, ci în numărul mare de întrebări analizate. Granițele cercetării uneori sunt determinate de numărul structurilor organizației, care apare în calitate de beneficiar: fiecare conducător al subdiviziunii vine cu propunerile sale. Pentru a delimita granițele cercetării urmează să analizăm toate propunerile, să stabilim prioritățile şi să corelăm posibilitățile metodei cu necesitățile primordiale ale beneficiarului, la fel şi cu bugetul rezervat pentru cercetări.

Rezultatele acestei etape pot fi determinate din punct vedere al conținutului şi organizațional. Din punct de vedere al conținutului trebuie să determinăm problema de marketing care doreşte să o rezolve beneficiarul şi de ce informație este nevoie pentru aceasta. În acest context este important de stabilit: dacă este adecvată metoda focus grup pentru acest scop (dacă nu, urmează de explicat beneficiarului ce metodă este mai oportună) şi este necesar de a racorda scopurile la posibilitățile metodice şi de buget a cecetărilor. Dacă volumul cercetărilor este mai mare, trebuie a) de limitat problema analizată; b) de divizat problema în cîteva proiecte; c) de mărit proporțiile cercetărilor prin mărirea numărului de grupuri.

Din punct de vedere organizațional urmează să elaborăm *planul cercetării*, care include:

1) scopurile cercetării. Caracterizarea problemei investigației, scopurilor, sarcinilor, descrierea informației pe care beneficiarul speră să o obțină. În concluzie trebuie de indicat cum poate fi utilizată în practică informația obținută;
2) segmentarea pieții şi descrieirea comunităților, care urmează a fi cercetate;
3) determinarea granițelor investigației, a numărului de grupuri şi a regiunilor, unde vor fi efectuate cercetările, reeşind din scopurile preconizate şi din mărimea bugetului.

Elaborarea acestui document nu face parte neapărat din procedura birocratică, ci are următoarele scopuri: elaborarea mai concretă a graficului investigației şi disciplinarea efectuării cercetării. Deasemenea presupune o mai bună coordonare a etapelor cercetării între benefeciar şi cercetători, elaborarea planului cercetării fiind una din etapele constituirii programului cercetării care este compus din:

1) Planificarea numărului de grupuri; indicarea componenței lor şi a geografiei cercetării.

2) Ancheta de filtrare.
3) Planul interviului.
4) Planul calendaric cu indicarea termenilor realizării.
5) Bugetul.

Criteriile de selectare a respondenților şi sondajul de filtrare

Alegerea criteriilor de selectare. Pentru alegerea respondenților în grupuri concrete se utilizează două tipuri de criterii, primul dintre care este totalitatea principiilor pentru asigurarea omogenității componenței grupurilor, la care ne-am referit mai sus. Aceste principii nu sunt restricții pentru cercetarea în întregime, deoarece componența participanților în diferite grupuri poate să varieze. A doua grupă de criterii reiese din scopurile cercetării, şi aceste criterii determină, ce segmente de populație sunt relevante scopului propus.

Scopul cercetărilor de marketing este de a mări volumul vînzărilor diferitor produse, la fel şi cercetările electorale îşi propun ca scop mărirea numărului alegătorilior, care vor vota pentru candidatul respectiv. Apare întrebarea: ce categorie de oameni trebuie să cercetăm şi ce întrebări să le adresăm, ca să obținem informația, care poate contribui la realizarea acestor scopuri.

În cazul elaborării scopurilor de marketing, totalitatea respondenților poate fi divizată în următoarele categorii:

1) Consumatorii permanenți sau posesorii produsului analizat. În cazul marketingului electoral este vorba despre alegătorii stabili ai unui candidat sau partid. Aceşti oameni pot să motiveze alegerea lor şi să comunice despre calitățile pozitive prețuite de ei; să-şi expună părerea, întemeiată pe experiența personală, referitor la neajunsurile produsului sau candidatului.
2) Al doilea grup îl constituie consumatorii altui produs din aceleaşi categorie de mărfuri, iar în cazul interviurilor electorale – susținătorii altor candați. În acest caz pot fi obținute informații despre motivele alegerii unui alt produs, şi cauzele nealegerii produsului analizat.
3) Persoanele, care nu s-au decis în alegerea lor. În cercetările politice, acest tip de respondenți sunt reprezentați de acei, care au hotărît să participe la alegeri, dar nu au decis încă pentru cine să voteze. Acest segment de populație, poate relata despre cauza indeciziei sale şi despre criteriile în baza cărora vor lua hotărîrea.

4) Consumatorii potențiali. Această categorie apare în cazul scoaterii pe piață a produselor noi, sau valorificarea noilor piețe de produsele tradiționale. În marketingul electoral, este cazul apariției susținătorilor unor noi candidați. Rezultatele cercetărilor acestor grupuri conțin o anumită aproximație, deoarece acest segment nu cunoaşte produsul sau candidatul, deacea aceste cercetări e recomandabil să fie efectuate în paralel cu alte investigații.
5) Persoanele, care nu consumă produsele studiate. Pe piața politică un astfel de segment este compus din acei respondenți, care nu vor merge la alegeri. În acest caz putem determina cauzele acestei decizii.

Astfel cercetătorii se pronunță unanim, subliniind importanța alegerii componenței grupurilor, care în mare parte, determină şi eficacitatea cercetării. În cazul alegerii incorecte a componenței grupurilor, pot fi obținute rezultate incorecte a investigației în întregime.

Unul din cele mai des utilizate criterii de selectare este frecvența utilizării produselor respective. După acest criteriu colectivitatea respectivă poate fi divizată în trei categorii: consumatorii care utilizează frecvent produsul; care îl utilizează sporadic şi cei, care nu îl utilizează. Practica ne demonstrează, că investigarea consumatorilor permanenți este mult mai informativă, de aceea lor trebuie să li se acorde o atenție deosebită. Reeşind din cele expuse mai sus, putem indica trei strategii mai importante la formarea comunităților cercetate:

1) Totalități largi (toată populația adultă sau toată populația, care are dreptul la vot).
2) Totalități restrînse (consumatorii activi ai produsului, susținătorii fideli ai unui candidat).
3) Totalități restrînse de prospecțiune sunt acele grupuri care, după părerea cercetătorului vor accepta o hotărîre (să cumpere un prdus ori să voteze un candidat). Această strategie este cea mai problematică, dar în caz de reuşită, poate fi de succes.

Tehnica selectării participanților

Ancheta de filtrare se elaborează în baza criteriilor de selectare şi reeşind din necesitatea asigurării omogenității grupurilor. Ancheta de asemeanea trebuie să preîntîmpine selectarea persoanelor, participarea cărora la focus grup-uri nu este de dorit. Criteriile de

scop de obicei sunt criteriile de utilizare a produsului respectiv, iar criteriile de omogenitate, ca regulă sunt caracteristicele demografice, nivelul de instruire ş.a. În unele cazuri poate fi utilizată o combinație de criterii.

Ancheta de filtrare poate conține, pe lîngă criteriile de selectare, şi alte întrebări, care au un rol informativ. Utilizarea anchetelor mai ample poate permite formarea bazelor de date, care vor facilita procedura selectării pentru următoarele focus grup-uri.

Alcătuirea eşantionului. Realizarea chestionării de filtrare pentru selectarea respondenților focus grup-urilor ține de următoarele proceduri:

1) Eşantionarea simplă aleatoare, este cea a "tragerii la sorți". Anchetările de filtrare, se realizează, de regulă, la telefon sau în stradă, respectînd cerințele înaintate anchetărilor reprezentative.
2) Metoda "bulgărelui de zăpadă", conform căreia participanții sunt rugați să numească alți cunoscuți, care au caracteristicele necesare. Această metodă este recomandabilă în cazul alcătuirii listelor grupurilor mici profesionale. În acest caz, un element de filtrare este cerința ca respondenții să nu lucreze într-o organizație.
3) Utilizarea listelor existente. Unele organizații-beneficiari dispun de listele clienților săi, care corespund cu comunitățile analizate. Aceste liste pot considerabil să faciliteze filtrarea şi alegera respondenților. Uneori organizațiile de cercetare îşi crează bazele lor de date în baza grupării diferitor liste.
4) O metodă mai progresivă, care reduce costul cercetării fără a influența calitatea este crearea unei baze de date compiuterizate.

Ghidul de interviu

Funcțiile ghidului de interviu. Principala funcție a ghidului este de a adapta scopul cercetării la o formă acceptabilă pentru a fi discutată în grupuri. Realizarea acestei funcții se compune din următoarele elemente:

1) Formularea oricărei probleme începe cu determinarea faptului, ce este cunoscut şi ce trebuie să aflăm. Uneori se anunță grupului sarcina concretă, determinată de beneficiar. Însă mai oportune sunt metodele tangențiale, de a face

treptat cunoscută participanților tema discuției şi scopurile ei. Regulile generale prevăd că aria discuțiilor relevante să se limiteze la triada logică: gen-specie-element

2) Subiectele pentru discuție trebuie să fie formulate într-un stil lingvistic accesibil, deoarece uneori există bariera lingvistică între producători şi consumatori, care rezultă nu numai de nivelul de erudiție, dar din diferența de experiență profesională şi de diferența opiniilor.
3) Întrebările trebuie să fie reduse la număr, şi ele necesită să fie bine alese şi formulate. Acoperirea cît mai deplină a unei teme cu întrebări cît mai puține, dar clare, este o sarcină greu de realizat doar prin reflecția unei singure persoane, de aceea, este recomandabilă consultarea cu experții în anchete şi interviuri.
4) Oricît de bine ar fi proiectat ghidul de interviu, în desfăşurarea discuției cercetătorul-moderator va ajunge să constate că se impun ca importante anumit întrebări ce nu au fost dinainte stabilite. În acest caz, moderatorul trebuie să dea dovadă de ingeniozitate şi flexibilitate, fiindcă aceste noi întrebări pot bulversa mersul interviului, în special datorită mărimii duratei lui. Se recomandă ca întrebărilor neprevăzute în ghid să li se rezerve 10-15 minute la sfîrşitul interviului.

Gradul de implicare a moderatorului. Problema oportunității influenții moderatorului asupra discuției este pe larg analizată de cercetători. Gradul de implicare a moderatorului se concepe ca o continuitate. La un pol moderatorul nu joacă un rol prea activ în derularea discuției, el se străduie ca obiecțiile lui să nu aibă un caracter obligatoriu. Dar în acest caz, există pericolul ca discuția să nu decurgă organizat. La alt pol al continuității, moderatorul orientează şi întrebările care sunt analizate, şi dinamica discuției. Aceasta presupune orientarea discuției în albia necesară şi analiza întrebărilor concrete. Cercetătorii recomandă ca moderatorul să orienteze discuția, nu să "pună cuvintele în gura participanților".

Stimulente şi testări. Un element planificat al interviurilor în grup poate fi şi un stimulent vizual sau auditiv. Acestea pot fi: reclamă tipărită, concepția unui anunț publicitar, fotografii ş.a. În cazul focus grup-urilor electorale pot fi analizate: reclama televizată, filme de propagandă, afişe, pliante, machete unor numere de ziare, reclamă radiofonică ş.a. În cazul focus grup-urilor politice au fost testate

şi textele unor adresări ale liderilor politici, şi din cîteva variante a fost aleasă cea mai oprtună[1]. Vom menționa deasemenea că în rezultatul testărilor în focus grup-uri a diferitor materiale, cercetătorii pot să recomande nu numai modalități de îmbunătățire a acestora, ci şi să nu le transmită pentru a fi difuzate prin diferite canale mediatice. Astfel, într-un caz concret cercetătorii au recomandat ca un mesaj, care urma să fie transmis la radio să nu fie difuzat, deaorece respondenții au considerat că ele este prea agresiv, şi nu corespunde aşteptărilor lor despre acest bloc electoral[2].

Testarea, spre deosebire de stimulente presupune o probare a produsului, după gust, calități, efecte. Poate fi testate bomboanele, țigările, medicamentele, produsele cosmetice, ş.a. Opinia consumatorilor este utilă mai ales la etapa elborării produselor, pentru a cunoaşte orientarea cererii.

În cazul demonstrației stimulentelor vizuale sau auditive, apare deseori întrebarea: cît de multe idei pot fi puse în discuție, în aşa fel ca să nu influențăm negativ informația, care poate fi obținută de la respondenți. Cercetătorii se pronunță în favoarea unui număr mai mic de concepții, pentru a îndreptăți însăşi scopul focus grup-urilor: de a obține informație concretă despre un obiect oarecare. În cazul concepțiilor diferite, numărul lor poate fi de 8-10 într-un grup, iar dacă deosebirea între ele nu este mare, respondenții vor fi capabili să analizeze doar 3-4 concepții.

Moderatorul

Funcțiile moderatorului. **Specificul chestionării în grup este nu numai faptul că sînt intervievați mai mulți respondenți, dar şi realitatea că ei comunică între ei. În acest context, funcția moderatorului este nu atît de a întreba, ci de a reglamenta discuția (de aici şi noțiunea de "moderator"). Scopul principal al moderatorului este de a căpăta informația necesară pentru realizarea sarcinii, cerută de beneficiar.**

Pregătirea moderatorului. **Pregătirea profesională a cercetătorilor, care se ocupă de investigațiile în focus grup-uri presupune două blocuri: cunoaşterea ştiințelor despre comportamentul uman, şi a marketingului. Aceste componente rămînînd de bază, pot să varieze la diferite etape, şi în acelaş timp nu sînt exhaustive. Exemplele aduse de cercetători, demonstrează, că informarea moderatorului despre obiectul cercetării poate fi insuficientă, suficientă şi excesivă. Problemele, care pot apărea în cazul incompetenței mode-**

ratorului, sînt evidente, în acest caz pot fi ratate posibilitățile de a studia probleme importante. În plus, un moderator neinformat nu va cîştiga încrederea şi stima participanților. În acest caz, intervievații vor pierde interesul față de problemă, vor simplifica lucrurile, ori vor considera interviul o activitate inutilă.

O altă extremă o reprezintă cazul, în care moderatorul este expert profesional în domeniu. Şi în cazul în care grupul îl concepe pe moderator în calitate de expert, participanții încep să adreseze întrebări, nu să răspundă. Un astfel de caz, a avut loc în timpul realizării unui interviu în grup, în campania alegerilor locale '99. Participanții din capitală, la un moment dat au început să se intereseze despre toți pretendenții înregistrați la postul de primar general, despre studiile şi posturile lor. Răspunsul a răpit timp, dar după aceasta moderatorul, fiind conştient, nu a mai admis asemenea situații. Apare întrebarea, unde trece granița între cunoştințele necesare şi excesive ale moderatorului? Această informare nu trebuie să depăşească cu mult cunoştințele, pe care le are un consumator al acestui produs. Din experiența noastră, putem spune, în cazul focus grup-urilor electorale, modertatorul trebuie să cunoască situația politică din republică, evenimentele de ultimă oră, însă nu e recomandabil să lase să se întrevadă că el cunoaşte unele fapte, care nu sînt de uz comun, că dispune de informație confidențială, deoarece în acest caz, respondenții devin curioşi.

***Calitățile personale ale moderatorului.* Calitățile personale ale indiviului, într-o măsură mai mică sunt legate de instruiri şi pregătirea profesională, ele sunt determinate de tipul genetic al sistemului nervos, şi de tipul de socializare pe parcursul vieții. O schimbare este dificilă. Din acest considerent, există un complex de cerințe psihofiziologice, cărora trebuie să corespundă moderatorul. Bineînțeles că un profesionist mai capătă şi alte deprinderi şi astfel îşi crează stilul său propriu. Stilul poate fi serios, sau dimpotrivă, vesel şi degajat, pasiv ori activ, sau axat pe întrebuințarea anumitor metode. Stilurile pot fi constructive, care contribue la stabilirea contactului cu grupul, şi astfel facilitează colectarea informației. Însă există şi stiluri distructive, care pot să compromită activitatea moderatorului, să reducă calitatea rezultatelor şi să încalce etica intervievării.**

***Stiluri personale distructive*. Izvoarele stilurilor distructive îşi au expresie în structura personalității, sau în elementele decompensării personale, caracteristice fiecărui individ ori, în calități psihofizio-**

logice, de exemplu reacții încetinite. Acestor fenomene se contrapun calitățile de autocorecție psihică, care se bazează pe reflecție, conştientizarea critică a acțiunilor sale, aptitudinile de a învăța, dezvoltarea autocontrolului. Balanța acestor factori poate determina posibilitatea unui individ de a deveni un bun moderator.

Un moderator fîsticit şi speriat. Această stadie e caracteristică, mai ales, pentru moderatorii începători, şi este explicabilă, prin emoțiile pe care le simt înaintea realizării interviului în grup. De cele mai multe ori, accesele de panică de la primele interviuri sînt depăşite de către începători, în caz contrar ei nu sînt acceptați ca moderatori.

Moderatorul autoritar. Acest tip de moderator este dominat de dorința de a susține o disciplină strictă şi de a reglamenta discuția. În acest caz discuția în grup se reduce la răspunsuri individuale, schimbul spontan de opinii nu are loc, şi aceste fapte nu contribuie la stabilirea unui climat psihologic confortabil în grup. Unii respondenți pot să se aventureze să concureze cu moderatorul pentru postura de lider, alții pot părăsi sala. O varietate a moderatorului autoritar este moderatorul pedant. Acest tip de moderator nu jigneşte pe nimeni, dar la fel distruge discuția şi dinamica liberă a grupului.

Moderatorul excesiv de indulgent.Un astfel de moderator nu poate să concentreze discuția asupra problemelor analizate şi intervievații se abat de la temă la discuții private. În acest caz se pot activiza lideri alternativi, care atrag atenția asupra sa. Însă stilul excesiv de indulgent nu trebuie confundat cu alt stil al moderatorului, care nu se implică activ în discuție, dar care utilizează alte pîrghii pentru a menține contactul cu grupul. Stilul excesiv de indulgent demonstrează incapacitatea de a dirija discuția şi de a se opune preluării inițiativei de către liderii alternativi.

Moderatorul, care influențează discuția. Cauza acestei influențe constă în faptul, că moderatorul are o opinie proprie, care constituie o barieră în calea conceperii punctelor de vedere a participanților. Formele extreme se manifestă prin faptul, că moderatorul impune participanților punctul său de vedere. Formele mai rafinate sunt şi mai periculoase, deoarece moderatorul găseşte susținători, iar "ceilalți" sunt supuşi presiunii nu numai din partea moderatorului, ci şi a grupului. Moderatorul poate influența prin modul de a adresa întrebări, schimbarea intonației, schimbarea întrebărilor şi prin mijloace non-verbale.

Moderatorul prea activ. **Activizmul moderatorului se datorează temperamentului lui personal şi stilului acelei şcoli metodice, din care face parte. În Occident există diferite şcoli, însă recomandaţia generală este ca moderatorul să nu se implice prea activ în discuţie deoarece 1) beneficiarul solicită părerile respondenţilor nu a moderatorului şi 2) un activizm minim reduce la minim pericolul de impunere a părerii de către moderator, 3) moderatorul nu trebuie să abuzeze de timpul util ş.a.**

Moderatorul care nu prea ascultă. **Incompetenţa profesională a moderatorilor constă în aceia, că ei nu pot să asculte participanţii la discuţie, şi astfel se perde informaţie valoroasă. Uneori comentarile fine, obţinute în cadrul discuţiilor în grupuri, pot deveni teme de analize aprofundate ulterioare. Moderatorii uneori nu prea atent ascultă respondenţii 1) deoarece tind să respecte strict grila de interviu şi pierd firul discuţiei; 2) uneori moderaotrii sunt preocupaţi de faptul, ca să acorde cuvîntul tuturor participanţilor în egală măsură, uneori în detrimentul calităţii discuţiei.**

Moderatorul "atotştiutor" şi "naiv". **În acest caz este vorba nu despre moderatorul informat, ci despre o mască psihologică, un joc în moderatorul "atotştiutor" şi "naiv". Dar acest joc se demască de participanţi şi astfel se pierde încrederea şi sinceritatea. Concluzia este următoarea: moderatorul trebuie să demonstreze acel nivel de cunoştinţe, pe care el le posedă. Uneori se vorbeşte despre "naivitate utilă", care are tangenţe cu "reflecţie în adîncime", fiind o trăsătură profesională eficientă a moderatorului.**

Moderatorul comediant. Unii moderatori se concentrează asupra aspectului de amuzament al discuţiei mai mult decît la conţinut. Ei consideră că atît participanţilor, cît şi experţilor o doză de umor şi rîs le va stimula energia creată în timpul lucrului grupului. Însă totuşi nu trebuie de uitat care este scopul grupului, şi nu de întrebuinţat umorul ca scop în sine.

Moderatorul - "narcis". **Acesta este moderatorul, care foloseşte grupul pentru a se autoimpune, a trezi admiraţia participanţilor sau observatorilor. Un astfel de moderator pune accent pe interesele persoanle, nu pe cele ale cercetării. Narcisizmul poate să se manifeste în poze, gesturi, intonaţii neadecvate, ton sentenţios şi diferite forme de "a se impune publicului".**

Moderatorul seducător. **Moderatorii bărbaţi, care conduc discuţia într-un grup de femei, şi moderatorii-doamne, care conduc un grup de bărbaţi trebuie să se reţină de la efecte fine şi neconşti-**

entizate de seducție, adică să nu întroducă în acțiunile sale elemente de joc sexual. O astfel de comportate este un factor care contribuie la crearea unei atmosfere degajate, însă discuția alunecă într-o altă albie.

Moderatorul cu o curiozitate bolnăvicioasă. Curiozitatea intelectuală este o calitate indispensabilă a unui moderator bun. Însă curiozitatea față de problemele personale aduce prejudicii cercetării prin intervenția în sfera vieții personale ale respondenților.

Calitățile unui bun moderator. Un bun moderator este asemănat cu un căpitan de corabie şi un dirijor al orchestrei. Asemănarea cu un căpitan este nu după stilul de conducere, dar după modul de a conduce grupul, ca să realizeze scopul, care a fost trasat de beneficiar.

Comparația cu dirijorul scoate în evidență alte aspecte, cu care se confruntă moderatorul. Dintr-un grup de oameni, care nu se cunosc, moderatorul trebuie să creeze, într-o perioadă scurtă, ceva asemănător cu o orchestră. Uneori unii “orchestranți” încearcă să preia inițiativa şi să “cînte solo”, iar alții sunt pasivi, şi moderatorul trebuie să coordoneze activitatea. Vom menționa, că stilurile distructive sunt mai vizibile, pe cînd realizarea eficientă a lucrului moderatorului este mai greu de descris, ea pare evidentă. Vom menționa următoarele:

Capacitatea de a nu pierde firul discuției, de a corela discuția cu scopul preconizat. În primul rînd moderatorul urmează să înțeleagă scopul cercetării, precum şi acele întrebări concrete, care sunt întroduse în grila de întrebări. Pe parcursul discuției moderatorul trebuie să se concentreze asupra problemelor mai importante, neirosind timpul cu subiecte neesențiale.

Capacitatea de a însufleți participanții la discuție. Cercetătorii menționează, că uneori problemele propuse pentru discuție sunt prea banale, pentru a trezi interesul participanților, deoarece, ca regulă, cumpărătorul procură unele produse din obişnuință, fără a reflecta îndelung pe această temă. Şi deacea este necesar de a însufleți participanții discuției.

Capacitatea de a-şi susține rolul de moderator. În unele cazuri discuția poate să iasă de sub control, din cauza că tema discuției trezeşte emoții la participanți. De exemplu, în timpul focus grupurilor în alegerile locale-99, în perioada crizei economice, discuțiile alunecau în albia descrierii situației materiale complicate, în care se

aflau participanții şi uneori, era dificil de readus discuția la linia de interes politic.

Utilizarea eficientă a timpului discuției, **este una din cerințele față de un bun moderator. Utilizarea eficientă a timpului discuției include: un tempou energic; lipsa pauzelor, laconizmul expunerii participanților; concentrarea asupra problemei discutate; lipsa degresiunilor lirice evidente ş.a.Ritmul susținut şi laconizmul pot fi asigurate de un plan bune elaborat în prealabil şi de numărul bine programat al participanților.**

Demografia moderatorilor.

Sexul. **Sexul moderatorul e o prolemă, care se discută mai mulți ani la rînd. În ultimul timp cercetătorii ajung la concluzia, că sexul nu are prea mare importanță, ci contează profesionalizmul şi experiența moderatorului. Este necesar ca sexul moderatorului că coincidă cu acel al participanților, în caz că în discuție sunt puse teme, ce țin de sex şi de probleme intime.**

Vîrsta. **Deosebit de des apare întrebarea, pot oare moderatorii tineri să conducă un grup, la care participanții sunt mai în vîrstă. Însă în acest caz, mai mult depinde de maturitatea moderatorului şi de poziția lui, şi nu de vîrstă.**

Vîrsta poate să devină un obstacol mai serios în cazul că un moderator în vîrstă conduce un focus-grup de tineri, care sunt mai introverți şi au un caracter mai încis.

Activitatea grupului

Pînă la începutul focus-grupului.

Verificarea gradului de pregătire. **Moderatorul şi ajutorii săi trebuie să vină la locul fixat cu o jumătate de oră mai devreme şi să verifice gradul de pregătire. O deosebită atenție trebuie de atras stării aparaturii de înregistrare (audio şi video). Pentru orice eventualitate urmează ca ajutorul moderatorului să fie pregătit să ia notițe ori să stenografieze.**

Moderatorul de asemenea trebuie să verifice încăperea.

- **dacă sunt îndeajuns scaune;**
- **scaunele, care sunt în plus trebuie luate din jurul mesei,**
- **de verificat ca pe mese să fie în de ajuns creioane şi hîrtie pentru toți participanții;**
- **ca temperatura încăperii să corespundă standartului, şi să fie aerisită.**

De asemenea, trebuie de concretizat, dacă sunt pregătite materialele stimulatoare, dacă sunt pregătiţi banii pentru remunerare, dacă este pregătită mîncarea şi băutura.

În cazul, că focus grup-ul se va desfăşura într-o încăpere ocazională, urmează de verificat, ca să nu fie zgomote întîmplătoate (telefonul, sonerii ş.a.).

Întîmpinarea participanţilor. Dacă e posibil, ar fi bine ca participanţii să fie întîmpinaţi nu în camera de şedinţe, ci în antreu. În acest caz s-ar realiza selecţia definitivă, s-ar stabili legătura cu participanţii şi controlul numărului respondenţilor. Temele discuţiilor de la începutul focus grup-ului pot fi neutre: timpul, sport, copiii ş.a. nu trebuie să fie abordate teme acute, ca să divizeze participanţii, sau să provoace conflicte.

Numărul participanţilor. Niciodată nu se poate spune cu certitudine, că numărul real al participanţilor va corespunde cu cel planificat. Deaceia, pentru a se asigura, organizatorii invită cu 20% mai mulţi participanţi. În acest caz, dacă au venit mai mulţi, cei care au întîrziat, nu sunt admişi. Dacă nu au întîrziat, ca regulă, sunt admişi să participe la focus grup, iar dacă sunt prea mulţi, li se propune un lucru individual (să completeze o anchetă ş.a.). În caz că s-au adunat mai puţin de 7-6 participanţi, focus grup-ul nu are loc.

Etapa incipientă. Prima etapă se compune din cuvîntul întroductiv al moderatorului şi "încălzirea" grupului. Cuvîntul întroductiv al moderatorului trebuie să fie compus din următoarele subiecte: numele moderatorului, organizaţia de cercetare pe care o reprezintă, tema, funcţiile moderatorului, posibilitatea de a comunica liber a respondenţilor şi despre anonimatul cercetării. De asemenea este de menţionat, că Codecsul etic al Asociaţiei Americane a sociologilor înaintează cerinţa, ca moderatorii să informeze participanţii despre faptul, că discuţia se imprimă, şi, dacă este cazul, despre prezenţa observatorilor.

Etapa de "spargere a gheţei" depinde de stilul moderatorului, însă nu trebuie să fie de lungă durată, aproximativ 3-5 min. Pentru această etapă se prevăd întrebări mai generale, uşoare, şi în acelaş timp necontradictorii.

Din experienţa noastră putem adăuga, că este binevenit ca participanţilor să li se propună ecusoane, pentru ca ei să-şi noteze numele, ori să-şi scrie numele pe o foaie de hîrtie, pe care o pun pe masă în faţa sa. Aceasta va facilita comunicarea şi va contribui la crearea unei atmosfere mai agreabile.

Rolurile participanţilor

Rolurile constructive

***Liderii de opinie*. Discuţia în grup activează cristalizarea părerilor şi formarea integrării ierarhice, adică a grupurilor neformale, care au păreri diferite. Însă participanţii, care au aceleaşi opinii, nu posedă capacităţi egale de articulaţie, de a formula gîndurile, de a argumenta, de a apăra punctul de vedere în timpul dezbaterilor ş.a. Aceşti indivizi se plasează în topul grupurilor neformale şi devin lideri de opinie, contrubuind la dinamizarea activităţii focus grupului.**

***Aliaţii moderatorului*. Dacă liderii de opinie sunt aşa numiţi lideri de conţinut, aliaţii moderatorului sunt figuri procesuale, care ajută moderatorul să menţină discuţia în albia temei principale. Aliaţii moderatorului uneori încearcă, şi reuşit, să tempereze spiritele ori aroganţa, contribuind la normalizarea discuţiei.**

***Participanţii reţinuţi.* Aceştea constituie majoritatea grupului, care au ce spune şi vor s-o facă, însă sunt destul de educaţi şi de sensibili, ca s-o ea înaintea altora, şi vor să se încredinţeze că moderatorul este interesat în opinia lor. În cazul că atmosfera în grup este constructivă, ei îşi vor spune părerea, în caz contrar, iniţiativa o preiau liderii destructivi şi participanţii reţinuţi nu se implică. Un astfel de grup poate fi considerat un eşec.**

***Participanţii timizi.* Acest tip de participanţi au mult comun cu participanţii reţinuţi, însă se caracterizează printr-o mai mare neîncredere în sine, şi ei de la bun început se retrag din discuţie. Numai anumite abilităţi ale moderatorului de a crea în grup un climat psihologic favorabil, poate avea un efect terapeutic asupra acestor participanţi, şi ei se încadrează în discuţie. Dacă această trăsătură (timiditatea) se suprapune cu cunoaşterea slabă a limbii, în acest caz individul practic nu va participa la discuţie. Acest lucu s-a confirmat în timpul organizării a focus grup-urilor în limba rusă în oraşul Chişinău (martie, 1998). Participanţii timizi din rîndurile moldovenilor, care nu posedau bine abilităţi de exprimare în rusă, nu participau la discuţie. Înţelegînd acest lucru, organizatorii au început să organizeze grupuri omogene după criteriul limbii.**

Rolurile distructive.

***Concurentul moderatorului.*Un astfel de participant va încerca să convingă grupul şi moderatorul, că tema anunţată nu este interesantă, deci urmează de a lua în discuţie altă temă. Uneori aceasta le reuşeşte concurenţilor moderatorului. În aceste cazuri**

moderatorul urmează să aplice diferite metode neverbale şi verbale de a relua tema propusă. Ca ultim şi cel mai puternic argument poate fi utilizat acel, de a reaminti participanților, că ei îndeplinesc un anumit lucru şi că la sfîrşit vor fi remunerați. Însă acest argument poate fi adus numai în cazul, în care grupul va fi remunerat corespunzător.

Participantul - dominant. Aceasta este tipul de participant, care tinde să răspundă la toate întrebările, se străduie să fie în centrul atenției şi să respingă alte puncte de vedere. Participanții-dominanți posedă aptitudini de a rosti lungi monologuri, care se referă la temă, au abilități de buni oratori, însă sunt insistenți şi au scopul nu de a comunica ceva, ci de a se autoafirma. În cazul în care moderatorul şi aliații lui nu îl vor opri pe dominator, el va consuma tot timpul util rezervat pentru activitatea grupului şi altor participanți nu le va rămîne timp pentru a se pronunța referitor la problema dată.

Misionarul. Aceasta este tipul de participanți, care tind să analizeze orice problemă prin prizma ideologiei sau a concepției lor despre lume. De multe ori misionerii îşi ilustrează punctul său de vedere cu exemple din trecut, din viața lor, care nu au nimic comun cu problema analizată.

Glumețul se străduie să găsească motive pentru a face glume, care de cele mai dese ori nu se referă la tema discuției. Participantul glumeț nu va scăpa nici o ocazie să nu facă haz din orice cuvînt incorect utilizat, ori expresie nereuşită a moderatorului sau participanților, destabilizînd astfel activitatea grupului.

Participantul pasiv. Pasivitatea unor participanți se manifestă prin tăcere, avînd uneori o poză absentă. Demonstrarea plictiselii ori a izolării influențează negativ atmosfera psihologică a discuției.

Conducerea grupului**.** Indiferent de rolurile pe care le realizează participanții, în timpul discuției preferabil este de asigurat participarea tuturor, dacă nu în măsura egală, cel puțin comparabilă.

Stimularea liderilor constructivi**.** În cadrul discuției în grup are loc integrarea ierarhică a participanților şi concentrarea în jurul liderilor de opinie care, în principiu, trebuie stimulate pentru a conlucra mai eficient cu grupul. Dacă această structurare nu are lor, moderatorul este nevoit să recurgă la o tactică, ce are mult comun cu interviurile individuale, căpătînd mai multă informație, dar în detrimentul profunzimii discuției.

Controlul asupra discuției ajitate. **În momentul, în care discuția întră în faza principală, participanții devin entuziasmați şi uneori, nerespectînd regulamentul, vorbesc toți odată. În acest moment trebuie diplomatic de preluat controlul, pentru a nu lăsa să scape informația prețioasă. Moderatorul poate să atenționeze participanții să vorbească pe rînd, anunțînnd că informația este prețioasă şi o să fie regretabil de o pierdut.**

Focusarea discuțiilor. **Focusarea discuțiilor presupune, în primul rînd, menținerea în limitele temei relevante, şi pe de altă parte – aprofundarea şi concentrarea analizei. În acelaşi timp este important de a lărgi discuția, de a cuprinde mai multe aspecte ale temei abordate. Aceste realități, înaintează față de moderator anumite cerințe, de a menține balanța dezbaterilor, de a lua hotărîri de moment, ce exclud posibilitatea raționalizării îndelungate. Astfel, cerințele față de moderator- reacții neîntîrziate; calificare înaltă; pregătire metodică- sunt importante şi nu constituie criterii formale.**

Metodele de sondare.**Această noțiune provine din engleză "probing", care se traduce ca "sondare", avîndu-se în veder dirijarea discuției în sensul procesual al cuvîntului şi concentrarea asupra conținutului. Metodele utilizate în cazul focul grup-urilor pentru a realiza aceste scopuri sunt diferite.**

Tăcerea. **Această metodă este una din cele mai efective însă deloc uşor de realizat. În cazul că discuția a intrat în impas, moderatorul are nevoie de autocontrol şi de stăpînire de sine pentru a rezista pauza, pentrru ca apoi să urmeze concentrările ori obiecțiile din partea respondenților şi astzfel să se determine unele detalii ale discuției.**

Limbajul trupului, **care semnifică semnale neverbale, pe care le transmite moderatorul grupului. Cele mai importante dintre ele sunt: a) mimica feței, intonația; b) privirea, întoarcerea capului şi a corpului. Limbajul neverbal este preferabil din considerentul că este mai subtil şi nu deranjează în aceiaşi măsură ca comunicarea verbală.**

Aducem cîteva exemple de utilizare a limbajului trupului, propuse de organizația ROSCON.

A. Contactul vizual

Contactul vizual eficient:

- **Priviți acel membru al grupului, cu care vorbiți sau care vorbeşte cu D-stră.**
- **Priviri agere**

Contact vizual neeficient:
- **Nu îl priviți pe cel, cu care vorbiți**
- **Priviți îndelung un membru al grupului**
- **Vă întoarceți de la acel membru al grupului care v-a privit.**

B. Poza

Poza corespunzătoare:
- **Cu fața spre cel, ce vorbeşte**
- **Mîinele sunt libere ori se efectuează jesturi reținute**
- **Înclinați capul în semn de aprobare**
- **Înclinați corpul spre cel, cu care vorbiți**

Poza nereuşită:
- **Nu vă întoarceți cu fața spre cel cu care vorbiți**
- **Stați gîrbovit ori nenatural de drept**
- **Acordați o atenție exagerată mîinilor ori documentelor de pe masă**
- **Jesticulați prea activ**
- **Aveți o înfățişare "de piatră"**
- **Prea des şi nenatural zîmbiți, vă încruntați ş.a.m.d.**

C. CALITATEA VORBIRII

Calitatea bună a vorbirii:
- **Intonație plăcută**
- **Tembrul moderat al vocii**
- **Alegerea cuvintelor, care facilitează comunicarea**

Calitatea rea a vorbirii:
- **O tonalitate neexspresivă, o voce tremurătoare**
- **Vorbirea prea tare ori prea încetă**
- **Utilizare jargonului**
- **Utilizarea cuvintelor-paraziți (deci, înțelegeți…)**

D. COMPORTAMENT NEVERBAL EFECTIV

Manierele de comportare	Semnificația
Întrețineți un contact vizual bun	**Contribuie la o participare mai activă la discuții**
Vă întoarceți cu fața spre participant	**Poza semnifică participare şi disponibilitatea de a**

	asculta
Întreţineţi o poză “deschisă”	Redă convorbirii un caracter “deschis”
Vă aplecaţi puţin spre interlocutor	Un semn de participare activă
Vă comportanţi natural, degajat	Semnifică “suntem printre ai săi”
Calitatea bună a vorbirii – tembrul vocii, intonaţia, accentul ş.a.m.d.	Un semn al interesului activ şi al participării

Organizarea interacţiunii în grup. **Acest termen înglobează în sine un şir de metode, care pot fi caracterizate ca: “conducerea grupului cu ajutorul grupului”. Prin acesta se minimalizează intervenţia moderatorului, se menţine echilibrul participării tuturor respondenţilor la discuţie şi se minimalizează pericolul că asupra moderatorului se va concentra negativismul grupului şi a unor participanţi. Unele dintre cele mai utilizate metode de organizare a interacţiunii în grup pot fi următoarele:**

1. **Readresarea întrebărilor**
2. **Asmuirea participanţilor**
3. **Citarea celor spuse anterior**
4. **Confruntarea**

Mai multe reflecţii în literatura de specialitate sunt vis-a-vis de întrebările directe. Majoritatea cercetătorilor se pronunţă împotriva întrebărilor directe, deoarece ele, în primul rînd conţin în sine şi structura răspunsului şi, în al doilea rînd, presupun un răspuns raţional, comportarea fiind, de multe ori, iraţională. Se indică de asemenea, că întrebările directe sunt plicticoase; presupun interacţiunea “unul la unul”; nu în grup; nu permit apariţia spontană a problemelor, manifestării emoţiilor.

În acest context cercetătorul P.Lazarsteld, propune de a adresa întrebarea “*De ce?*” şi pentru a concretiza, se specifică “*Ce?*” şi “*Cum?*”.

Etapa finală a interviului în grup. **Finalizarea interviului în grup are aspect organizațional, de conținut şi etic. Esența de conținut presupune analiza în grup a rezumatului activității, care poate fi trasat de moderator şi completat de participanți, ori intervievații îşi expun părerea referitor la rezultatele interviului în grup.**

Etapa finală a focus grup-ului presupune ca participanților să li se creeze o dispoziție bună, cu o orientare pozitivă referitor la cercetările în focus grup-uri. La finele interviului moderatorul mulță-meşte respondenților pentru participare şi le explică modalitatea de a-şi primi recompensa bănească. Una din recomandările metodice indică, că după o zi respondenții să fie contactați telefonic pentru concretizări referitor la tema discutată. Însă această indicație meto-dică nu se realizează în practică, din considerente financiare şi de economie de timp

Analiza şi raportul

Rolurile moderatorului, analistului şi autorului dării de seamă pot să coincidă, dar pot să fie realizate şi de persoane diferite. În cazul în care coincid, datele primare pentru analiză şi darea de seamă sunt: impresiile personale din timpul focus-grup-ului, steno-gramele ori înregistrările discuțiilor, schimbul de păreri cu observa-torii şi beneficiarii.

În practica realizării focus grup-urilor se cunosc trei tipuri de dări de seamă: raportul oral, raportul succint şi raportul detaliat.

Raportul oral. **Acest tip de dare de seamă reprezintă un mijloc eficient de comunicare cu beneficiarul la etapa finală a investigației. De multe ori raportul oral se realizează imediat după terminarea investigației, după care urmează raportul succint ori raportul detaliat.**

Raportul succint. **Acest tip de dare de seamă reprezintă un rezumat al cercetărilor, care include concluziile investigațiilor şi nu conține mai mult de 20 de pagini. Raportul succint de obicei conține următoarele momente.**

1. **Întroducerea, în care se concretizează cum a fost realizată investigația şi locul ei în cercetarea în întregime.**
2. **Scopul şedințelor focus grup-urilor.**
3. **Metodologia. Descrierea metodelor realizării focus grup-urilor: numărul grupurilor, geografia lor, timpul ş.a.**

4. Rezultatele. Moderatorul interpretează informația, obținută pe parcursul cercetării.
5. Formularea recomandărilor.

Raportul detaliat. Acest tip de dare de seamă include şi citate din răspunsurile participanților pentru a ilustra unele concluzii.

1. în fiecare compartiment conține noțiuni generale despre informația mai importantă;
2. urmează descrierea diversității părerilor din diferite grupuri referitor la un aspect al subiectului;
3. se recomandă de a ilustra cele expuse cu extrase din comunicările respondenților.

Volumul raportului detaliat nu depăşeşte, ca regulă, 60 de pagini. Raportul final urmează să fie bine structurat, dar şi să aibă o înaltă ținută lingvistică.

La etapa actuală în țările postotalitare, care parcurg calea democratizării şi trecerii la economia de piață a crescut cererea față de cercetările sociologice aplicate. Elitele politice şi economice încep să conştientizeze necesitatea argumentării ştiințifice a luării deciziilor şi apelează tot mai mult la metodele cantitative şi calitative de analiză. Astfel, şi pregătirea specialiştilor în instituțiile superioare de învățământ ar necesita o reorientare la noile realități, ținîndu-se cont de posibilitățile tot mai largi ale utilizării metodelor cantitative şi calitative în diferite domenii.

EXTINDEREA UNIUNII EUROPENE ÎN ANII 1995 - 1999

Angela BOGDAN
Ministerul Afacerilor Externe al Republicii Moldova
Doctorandă la Facultatea de Ştiinţe Politice şi Administrative

Problematica integrării UE este atît una colectivă cit şi una individuală. Statele candidate la integrare sunt diferite din punct de vedere al determinărilor lor obiective şi din punct de vedere al structurii economice şi politice. Este puţin probabil că o strategie bazată pe un model unic va intensifica aderarea la Uniune a tuturor doritorilor. Pregătirea va fi o operă colectivă, dar, în mai mare măsură, va fi un proces bine individualizat, în funcţie de caracteristicile fiecărui stat. Totuşi, noii veniţi nu trebuie priviţi doar ca un posibil balast capabil să diminueze performanţa Uniunii, ci ei vor da noii Europe unite un plus de soliditate, aducînd cu ei avantajele unei pieţe sporite, dar şi ale unei stabilităţi ce altfel ar fi mai mult decît improbabilă şi care poate fi pe un termen lung chiar mai costisitoare decît costurile integrării ce vor fi suportate de vechii membri. Concluzia este că ambele părţi vor suporta în proporţii diferite atît costurile asocierii, cît şi efectele ei pozitive.

Conform art. "F" al Tratatului de la Maastricht, pentru ca ţara să adere la UE trebuie mai întîi de toate să dispună de un regim democratic şi să respecte drepturile omului. O altă grupă de criterii, se referă la executarea obligaţiilor de aliniere a ţării la sistema economică, politică şi de drept a Uniunii. Ţara trebuie să aibă o economie de piaţă capabilă să concureze, o adecvată structură de drept şi administrativă în sectorul de stat şi privat al economiei. În afară de aceste cerinţe, ţara trebuie să se includă în politica externă şi de securitate a Uniunii. Statele ce nu corespund acestor criterii nu pot deveni membre ale Uniunii Europene.

Deci, în momentul de faţă, asocierea la uniune este condiţionată de acumularea unui portofoliu de schimbări care să genereze o compatibilitate a noilor membri cu Uniunea.

După ce "cei 12" au ratificat Tratatul de la Maastricht a urmat a patra etapă a integrării în UE, care preconiza extinderea de la 12 la

16 membri. Negocierile au fost săvîrşite în martie 1994. Cele patru state europene - Austria, Finlanda, Suedia şi Norvegia - trebuiau să adere la UE la începutul anului 1995. Toate aceste state anterior întrețineau o colaborare strînsă cu organizația menționată, datorită spațiului economic european. Dezvoltarea economică înaltă şi prezența democrației în aceste țări uşura procesul lor de integrare. Perioada de negociere a fost foarte scurtă şi efectivă: au fost încheiate acorduri în sfera sectorului agrar cu toate patru țări, în industria piscicolă - cu Norvegia şi tranzitului prin Alipi - cu Austria. Austria şi Suedia trebuiau să devină donatori - neto în bugetul UE, Finlanda – destinatar - neto. Dacă luăm nivelul mediu al Produsului Intern Brut la cap de locuitor pe UE egal cu 100, atunci acest indice pentru Austria este de 122, Suedia - 114, Finlanda - 88.

Laitmotivul aderării la Comunitate este conştientizarea acestui proces în rîndurile populației statului pretendent, opiniile căreia sunt expuse la un referendum organizat. Conform referendumului petrecut în aceste țări privitor la integrarea în UE, membre au devenit numai Finlanda, Austria şi Suedia corespunzător următorului procentaj al rezultatului pozitiv: Austria, Finlanda - 67%, Suedia - 52,2%. Cauzele neaderării Norvegiei a fost soldul de 47,8% - "pro" şi 52,2% - "contra".

Deci, în urma celor 4 etape ale integrării, statutul de membru al UE l-au primit 15 state. La cele 6 state inițiale (Belgia, Franța, RFG, Italia, Luxemburg şi Olanda), fondatoare a Comunității Economice Europene au aderat:

1)1973 - Marea Britanie, Danemarca, Irlanda;

2)1981 - Republica Elenă;

3)1986 - Spania, Portugalia;

4)1995 - Suedia, Finlanda, Austria.

Odată cu obținerea statutului de membru al UE a celor 2 state nordice şi Austriei, s-a modificat configurația hotarelor Comunității, a crescut numărul locuitorilor UE de la 347 pînă la 368 mln. oameni, suprafața teritoriului a atins cifra de 3,3 mln.km.p. (Densitatea populației noilor membri este scăzută, de acea în scopul ajutorării acestei regiuni nordice, Uniunea le-a acordat în perioada anilor 1995-1999 1109 mln. EQU). Considerabil sau schimbat şi indicii economici: PIB al UE a crescut ≈20 % (340 mlrd. EQU) şi alcătuieşte ≈6 trln EQU. Noul vector de activitate al UE - cel nordic, a contribuit la echilibrarea favorabilă al celui estic, vestic şi mediteranian. Dar totodată, actuala extindere cu miraculoşii săi parametri provoacă şi o presiu-

ne, dat fiind faptul că noile state membre pot dezechilibra existentele interese şi puteri.

Integrarea la UE a lăsat amprente dureroase în unele ramuri, mai ales acelea ce deservesc piața internă, în unele sfere insuficient concurente (industria uşoară, sectorul agrar), care necesită diverse protecții, inclusiv vamală. De asemenea, se pot intensifica si problemele sociale ale noilor membri, aşa cum "unificarea socială" după "nivelul european" va duce la împedicarea realizărilor unor garanții (exemplu: salariul, asigurarea socială, antrenarea populației ş.a.), drepturi şi alte cuceriri sociale atinse de Austria, Suedia şi Finlanda. Astfel concluzionăm că, teama față de marginalizarea euro-neutrilor, adică posibilitatea de a se pomeni în afara structurilor de securitate şi puterea luării deciziilor, a fost laitmotivul celei de-a patra extinderi comunitare.

Conducătorii acestor țări în favoarea hotărîrii acestor sarcini erau gata de unele sacrificii. Dar unii adversari ai "euroideii" au exprimat unele îngrijorări față de unele urmări nedorite posibile în UE, mai ales pentru obişnuința față de tradițiile şi modul de viață stabilit. Necătînd că fiecare grupă socială îşi înaintează impulsurile sale integraționiste, au dispărut totuşi aşa calități ca izolaționism şi dezvoltarea națională particulară.

Suedia, Finlanda şi mai ales Austria sunt vechi adepți şi implementatorii principiilor unui comerț mai liber, consolidarea disciplinei bugetare, ale regulilor aspre în ecologie şi luarea deciziilor prin vot deschis. Cu venirea euroneutrilor politica comerțului extern şi industriei în UE, între liberalii "nordici" (Germania, Marea Britanie şi Benelux) şi țările protecționiste mediteraniene, au fost modificate în favoarea marii liberalizări. Pe lîngă toate cele enumerate, noii membri, au întărit în UE pozițiile celor, ce au fost contra susținerii de către stat a industriei, extinderii ajutorului interregional şi armonizării fondurilor, majorării bugetului Uniunii în întregime. Aceasta va putea duce la apariția conflictelor între nordul "bogat" şi sudul "sărac". Dar totuşi, continuarea procesului de integrare va stimula o dezvoltare mai dinamică a UE, va crea o piață europeană autentică.

Referindu-ne la sfera politicii valutare, noii membri, în deosebi țările nordice, nu vor merge în avangarda procesului de integrare, pledînd pentru scepticismul bine determinat spre introducerea valutei unice şi sistemei europene a valutei unice (sistema europeană valutară). Ca rezultat, la întrunirea miniştrilor de finanțe ai țărilor membre ale UE în iunie 1995 la Luxemburg, la inițiativa Finlandei şi

fiind susținută de Germania şi Marea Britanie, crearea sistemei valutare europene a fost amînată pentru anul 1999.

Nu este fermă nici aderarea Danemarcei la uniunea valutară, deoarece, conform referendumul din 1992 ea a semnat Tratatul de la Maastricht, cu condiția de a păstra valuta națională. Dacă Danemarca şi Marea Britanie, conform modificărilor Tratatului de la Maastricht, au drept deplin de-a nu introduce moneda unică europeană, atunci Grecia, Spania, Portugalia şi desigur, Italia nu au posibilități economice să implementează această idee în practică. Dar şi modificarea procedurii de creare a Sistemei Valutare Europene poate încetini dezvoltarea procesul în genere.

Ordinara extindere a UE, mai degrabă, va duce la consolidarea politicii sociale, fiindcă Suedia, Finlanda şi Austria dispun de sisteme de asigurare socială bine organizate, mai ales în Suedia, renumită cu modelul său suedez de "țară cu o bună stare materială" ce are grijă de cetățenii săi "de la leagăn pînă la mormînt". Dar totodată, sunt admisibile unele neînțelegeri ce pot apărea între Germania, Franța şi noii membri, pe deoparte, şi cu Marea Britanie, pe de altă parte, în urma intensificării componentului social în activitatea UE.

Integrarea în UE a Suediei, Finlandei şi Austriei au contribuit la modificarea strategiei politicii externe ale Viennei, Stocholmului şi Helsinki. Dar, la acest capitol e necesar de-a ține cont şi de deosebirile plasării lor pe arena politicii internaționale. De exemplu: Politica Austriei are sens dualist. În timp ce deține un statut neutru confirmat constituțional şi recunoscut de marile puteri, nu sunt suficient explicite tratările unilaterale ale Viennei față de angajamentele politico-internaționale ce țin de activitatea strategică în cadrul acestui organism. Nu sunt încă clare relațiile axei Finlanda – Moscova. Necătînd la faptul că, la începutul anilor 90, Finlanda s-a debara-sat de anumite tensiuni ale Moscovei - amprentele celui de-al doilea război mondial, ea totuşi menține o politică falsă față de acest stat. Se pare că numai Suedia, în comparație cu celelalte două state, are o strategie bine determinată. Însă această impresie este superficială, deoarece "politica ei independentă de cea unională în timp de pace cu scop de a-şi păstra neutralitatea în timp de război" juridic (neutralitatea statului) nu este confirmată, ci se bazează doar pe declarații unilaterale ale guvernului său. Neutralitatea acestor state este problematică şi în vederea participării lor la efectuarea politicii de securitate europeană. Pînă ce aceasta nu este o problemă majoră,

deoarece încă nu există la acest compartiment o strategie bine determinată.

Evoluția sistemului de cooperare în cadrul UE, depinde de gradul de liberalizare în economie şi manevrare politică în organizația respectivă şi în afara ei. În legătură cu evenimentele de la începutul anilor 90 şi-au pierdut sensul anterior mulți dintre factorii politicii europene şi motivelor integrării. După dispariția "amenințării sovietice" pentru Europa a avut loc devalvarea garanțiilor nucleare americane totodată micşorîndu-se şi parteneriatul transatlantic. În aşa mod UE devine "centrul de putere" influent cu factorii săi interni ce şi-au intensificat considerabil rolul lor pe arena internațională. Totodată, din diferite cauze, se observă şi o anumită pasivitate a tendințelor eurocentrismului în politica țărilor lider ale UE.

Noii membri ai UE au şi ei interesele şi prioritățile sale. Țările nordice - Suedia şi Finlanda, care moştenesc tradiții comune vechi cu Balticii, mizează pe potențialul Uniunii în crearea unei infrastructuri necesare ce le va permite o conlucrare între aceste două părți. În legătură cu existența noului coraport de puteri în Europa, statutul de membru în UE serveşte țărilor mici într-o anu-mită măsură o asigurare suplimentară de-a nu fi influențate de către Germania Unificată. E de menționat şi faptul că existența hotarelor extinse ale Finlandei cu Rusia, iar ale Austriei cu țările Europei Centrale, poate influența activitatea politicii externe a UE, care se află la început de cale.

Aportul țărilor nordice şi austriecilor în strategia internațională a UE, sa evidențiat prin includerea rapidă în organizația dată a grupului de țări "Vîşegrad" - Polonia, Cehia, Ungaria, Slovacia - şi ale țărilor Baltice. Încă în octombrie 1994 ministrul de externe al Finlandei H. Haavisto la întrunirea de la Luxemburg a miniştrilor de externe ai țărilor membre ale Comunității, pleda pentru includerea rapidă a țărilor Baltice, în calitate de membri cu drepturi depline. Aceasta a adus la rezultatele dorite: Letonia, Lituania şi Estonia au primit statutul de membri asociați ai UE. Iar relațiile tradiționale Austro- Ungare au obținut un nou sens geopolitic şi politico-psihologic.

Referindu-ne la posibilele urmări ale grupei țărilor înalt dezvoltate, ale țărilor mici cu o sferă socială bună, e greu de negat, că acestea nu vor avea o oarecare însemnătate în soarta Uniunii. Odată cu noua extindere a UE de la 12 la 15 membri se extinde şi arealul de influență şi integritatea complexului industrial al Europei Vestice. Aceasta va fi urmată de o consolidare a pozițiilor sale ca fiind una

din “puterea centrală” pe arena internațională, ceea ce îi va permite să concureze pe plan economic şi al politicii externe cu alte regiuni ale lumii.

Necătînd la aspectele pozitive şi negative ale Uniunii Europene, reflectate mai sus aderarea este aşteptată şi de alte state europene inclusiv de cele din est. Est şi Vest reprezintă 2 noțiuni geoeconomico-politice şi nu doar eventuale puncte cardinale sau zone strict geografice. Pentru a nu lăsa loc dubiilor în această privință, Vestul se defineşte prin stabilitate politică şi bunăstare economică, în timp ce Estul este încă în căutarea strategiilor politice în vederea ieşirii din criza economică generată, de încercarea de a scăpa de sărăcie. Esticele - pînă nu demult - Ungaria, Polonia sau Cehia au deja aerul occidental al stabilității şi dina-mismului. La doar cîțiva paşi de aceasta, România continuă încă să mimeze dorința şi mai ales putința de integrare în Vest, în timp ce realitatea reliefează Estul ca, fiind dominant de instabilitate, sărăcie, panslavism şi panortodoxie.

În 1996 existau cereri de aderare din partea a 8 țări: Turcia (a cărei cerere a fost deja analizată de Comisie, a primit aviz nefavorabil, deoarece nu corespunde criteriilor asigurării democrației), Cipru şi Malta (cu cerere depusă în 1989, şi aviz nefavorabil pentru începerea negocierilor la şase luni de la încheierea Conferinței InterGuvernamentale) şi 5 din Europa Centrală şi de Est (TECE): Polonia, Ungaria, Slovacia, România şi Letonia. Cehia a depus cererea de aderare la începutul anului 1996. În prezent pretind la aderare Bulgaria, Ungaria, Cipru, Polonia, România, Slovacia, Slovenia, Cehia, Țările Baltice. Dorința de a adera la UE, la o altă fază a extinderii, si-au exprimat-o Albania, Macedonia şi Horvatia. Aderarea lor este condiționată prin următoarele 4 criterii:

1. funcționarea stabilă a instituțiilor naționale, ce asigură prin activitatea lor democrația, superioritatea legii, drepturile omului şi apărarea intereselor minorităților naționale;
2. formarea şi funcționarea economiei de piață;
3. posibilitatea de-a concura şi de-a rezista la tensiunea puterilor peții interne comunitare;
4. disponibilitatea de-a îndeplini toate cerințele în scopul obținerii statutului de membru a UE.

Punctul de plecare în pregătirea aderării statelor candidate la constituit raportul Comisiei Europene pe această temă, prezentat în cadrul reuniunii de vîrf de la Madrid. Raportul s-a referit, pe de o parte, la costurile extinderii UE către Est, iar pe de altă parte la con-

secințele acestui proces asupra diferitelor politici comunitare. În ce privește oportunitatea începerii negocierilor individuale cu țările candidate, a fost analizată de Comisie, care mai apoi î-şi dă avizul cercetării gradului de îndeplinire de către statul candidat a condițiilor înaintate pentru a deveni membru în UE.

Comisia Europeană continuă şi în prezent să coordoneze programul UE de asistență financiară nerambursabilă Phare, sprijinind guvernele țărilor candidate în efortul lor de a armoniza legislația națională cu cea a pieței unice europene. De asemenea Comisia Europeană Phare, coordonează acordarea ajutorului UE (şi în oarecare măsură ajutorul, primit de la țările, nemembre ale acestei Comisii). "Prelucrarea programelor necesare" subînțelege, că Phare reacționează la prioritățile, constatate de elitele de conducere ale țărilor Estice. Actualmente în perioada pregătirii de aderare la UE Conducătorii Phare, din potrivă, sunt predispuşi ei însăşi să dicteze ordinea instituționalizării reformelor. Aceasta se subînțelege şi din declarațiile din ultimul timp: "Nu noi ne alipim la țările estice, ci ele la noi".

Aderarea la Uniune este aşteptată totuşi şi de Turcia, Cipru, Malta. Turcia este un important actor geopolitic şi putea deveni polul stabilității regionale. Dar, deocamdată, ea nu este în stare să pătrundă nici în sistema economică a UE, şi nici în cea socială. Referitor la Cipru s-a înaintat întrebarea despre divizarea teritoriului său în 2 părți, care nu întrețin schimb de mărfuri, servicii, resurse de muncă. Totodată Cipru şi Malta - sunt țări mici ale Europei, şi de aceea Comisia Uniunii Europene nu consideră că aderarea lor va deveni o problemă complexă.

După nivelul de pregătire la aderare, în baza aceluiaşi pontaj al CUE țările pretendente au fost divizate în două grupe: cele care au început deja negocierile încă de la 30 martie 1998 (Ungaria, Polonia, Slovenia, Cehia, Estonia) şi toate celelalte ce au început această etapă sub consultările experților şi se întrunesc în cadrul unor Conferințe întru soluționarea problemei date. Pregătirea statelor pretendente la aderare pot fi parțial finanțate din mijloacele UE, dar cu condiția că vor îndeplini cu acuratețe şi exactitate condițiile înaintate. Ciprul este inclus în prima grupă, dar cu condiția că-şi va rezolva toate problemele interne.

După anumite calcule sa stabilit că următoarea extindere va avea loc aproximativ în perioada 2003-2004. Aceasta se susține de mai mulți experți.

Pentru țările Europei de Est şi Centrale statutul de membru al UE este privit ca rezultat al unei opere reuşite în reformarea economiei şi creării statului democratic. Pînă la moment cereri de aderare la UE au fost depuse numai de Ungaria şi Polonia. Cu aceste țări, inclusiv şi cu Cehia şi Slovacia UE a încheiat aşa numitul "acord european". Aceasta constituie prima etapă a pregătirii lor de integrare la UE. "Acordurile europene" sunt orientate mai întîi de toate, la dezvoltarea în aceste țări a infrastructurii administrative şi de drept, au intensificat cooperarea economică, includerea în proiecte comune ş.a. Au fost semnate şi Acorduri în comerț şi conlucrare cu Lituania, Letonia, Estonia, Albania, Bulgaria şi România.

În sfîrşit, la UE vor adera state mici cu structură economică, cu industria grea şi extractivă bine dezvoltată, cu sectorul agrar care mai necesită încă o reformare. În aceste țări nu sunt pe deplin efectuate reformele pieței şi în acelaşi timp privatizarea. La problemele menționate se mai alătură şi cele etnice sau ale minorităților, care alcătuiesc în România - 13%, Bulgaria - 14%, Slovacia - 18%, ne mai vorbind de Pribaltica.

Conform datelor CUE, în aceste țări este o administrare şi o sistemă judiciară neeficace, nu se respectă legile, în societate e prezentă criminalitatea, lasă de dorit ecologia. Ca rezultatul analizei îndeplinirii programului de pregătire pentru aderare sa constatat că Ungaria este cea mai sîrguincioasă. Şi totuşi sunt incluse de CUE 88 sarcini serioase ce au rămas nerezolvate, Cehia-90, Slovacia-98, iar pentru toate celelalte state - trec numărul de 100.

Mai mică este posibilitatea acestor state de-a se include la Sistema Europeană a Valutei Unice, solicitînd o disciplină mai dură în sfera financiară a statului. Aceasta la rîndul său împedică crearea pieței valutare unice a Comunității. Nu în zadar ideologii integrării europene au dubii argumentate, privind extinderea rapidă, fără a fi îndeplinite toate cerințele înaintate pretendenților, cea ce va rezulta agravarea situației în cadrul organizației.

Conform cererilor oficiale, problema aderării acestor țări la UE nu s-a mai discutat, începînd cu Summitul de la Copenhaga din iunie 1993 şi pînă la 10.12.1999 la întrunirea Consiliului European de la Helsinki. Motivul fiind, că aceste țări au nevoie de timp pentru îndeplinirea anumitor sarcini puse de UE în scopul integrării, ce reprezintă pentru ele o barieră foarte grea. Aceasta se referă în primul rînd la situația deplorabilă din comerț, care în 1993 alcătuia doar 5,6 mlrd. EQU, în al doilea rînd nu sunt capabile de-a înfrunta con-

curența țărilor membre. În afară de aceasta se pune accentul pe finanțarea acestei extinderi, deoarece alocarea anumitor sume de la Vest spre Est amenință dezechilibrarea structurii industriale şi de drept ale UE. Pentru realizarea acestei idei pînă în 2006 de la UE se necesită ≈75 mlrd EQU, inclusiv 21 mlrd pentru activitatea programelor implicate în dezvoltarea procesului de integrare.

În rezultatul extinderii teritoriale UE este sortită unei sărăciri. Deja CUE planifică să micşoreze numărul direcțiilor structurii politice de la 7-3%, cota populației privilegiate de la 51 la 35-45%, se va micşora şi cantitatea ajutorului primit direct de la Bruxelles în scopul dezvoltării calculat la cap de locuitor. Raioane întregi geografice a UE-15 sunt lipsite de privilegiile anterioare (exemplu Lisabon, Valența, Corsica, Sardinia, regiunea belgiană Eno, regiunea muntoasă şi insulară a Țării Galilor, Olster, toată Irlanda), iar Spania se va transforma din țară beneficiară în bugetul UE în țară donator. Actualmente donatorii bugetului UE sunt doar 8 state - Austria, Marea Britanie, Germania, Italia, Luxemburg, Olanda, Finlanda, Suedia.

Pentru a adera la UE țările pretendente au sarcina de-a îndeplini aşa numitul "acquis communautaire" (realizări comunitare), care constituie un volum de 80.000 pagini. "Acquis"-ul nu este altceva decît totalitatea de acte adoptate şi alte documente ce stau la baza activității Uniunii Europene şi caracterizează nivelul integrării. În afară de aceasta, în scopul creării unui cîmp juridic unic, a unei infrastructuri instituționale, unei culturi noi juridice, acolo unde ea lipseşte se semnează un protocol. Protocolul de aderare la UE, conform situației existente la acel moment pentru Anglia conținea 145 pagini, Spania şi Portugalia - cîte 347 pagini, Austria, Suedia, Finlanda - 349, dar în cazul Europei de Est şi Pribalticei trece de 1500 pagini. Încă mai complicat va fi acestor state de-a demonstra capacitatea lor de-a concura pe piața comună. Nivelul protecționismului în Vest este mai înalt decît în UE, dar după integrare, marfa va fi pusă în fața concurenței şi în caz că nu va corespunde cerințelor pieței este sortită peirii. Pentru a evita această situație este necesar de a reorganiza totalmente economia.

Desigur, odată cu integrarea, piața europeană este larg deschisă noului membru. Însă de ea se va putea folosi doar exportatorii agrari, pe cînd mărfurile industriale care sunt suficiente în Europa trebuie să corespundă întru totul asprelor cerințe ale concurenței. De aceea, procesul de integrare se desfăşoară într-un ritm mai lent.

La acest capitol UE nu poate să acorde ajutor țărilor pretendente, deoarece acesta nu va fi un ajutor destinat reorganizarii întregii economii, ci pentru un anumit sector. Exemplu: pentru îndeplinirea cerințelor înaintate de UE, țărilor pretendente acordă doar 3,8 mln. EQU pentru anii 2000-2006, dar aşa cum nici o țară nu este în stare să implementeze totalmente cadrul juridic şi economic al Comunității în legislația țării, acest ajutor nu va fi acordat.

Totodată este bine evident faptul că, statele pretendente nu sunt în stare de sinestătător să atingă nivelul de dezvoltare al UE. De acea Uniunea va avea de conlucrat încă o perioadă îndelungată cu țări de tip "clienți", ce insistă activ la redistribuirea resurselor organizației în favoarea lor. "Extinderea - după cum afirmă Parlamentul UE - este în primul rînd un scop politic, importanță politică a căreia întrece cu mult mijloacele financiare depuse" şi de aceea "e necesar de o afirmare sigură, că problema finanțării extinderii nici întrun caz nu trebuie să permită considerarea superioară a principiilor politice".

TEXTUL POLITIC: LUPTĂ DE IDEI

Vitalina BĂHNEANU
Republica Moldova, Chişinău
Universitatea de Stat din Moldova
Lector

Limba constituie un gen teatral deosebit care conține cu titlu ireductibil, un întreg catalog de corelații interumane, o întreagă panoplie de roluri pe care locutorul poate să şi le aleagă singur şi să le impună destinatarului (publicului).

Existența publicului face posibilă comparația discursului politic cu un spectacol de teatru. Arbitrul îşi face apariția mai clar în discursul politic verbal, unde acesta îndeplineşte funcția de moderator: el efectuează ritualurile de deschidere, anunță temele, aminteşte regulile, oferă cuvântul şi poate interveni între deliberanți.

În acest aspect discursul politic face posibilă poziționarea destinatarului; punerea în dificultate a unui adversar care devine "inferior", legitimarea propriei concepții şi afirmarea supremației punctului propriu de vedere; plasarea în poziție de "specialist" vis-à-vis de "nespecialist", înlocuirea unei imagini de competență printr-o imagine de "răceală tehnologică", înlocuirea unei imagini "de cinste" cu una de "necinste".

De cele mai multe ori "prin spectacol politic se înțelege fie un soi de circ care să atragă electori, fie un mijloc de a ridiculiza pe cineva (a-i "uza imaginea") ca să nu mai îndrăznească să scoată capul, ca atunci când oferi cuiva de băut într-unul din acele "pahare surpriză" ai căror pori sunt de nevăzut cu "ochiul liber".[1]

Pe cât priveşte jocul pe scena spectacolului politic, acesta cere din partea actorului politic respectarea unor reguli, care uneori le depăşesc pe cele sociale, Goffman ar fi spus în acest context: "Ceea ce se cere de la el e tocmai de a învăța suficient rolul pentru a fi capabil să "improvizeze" şi pentru a se descurca mai uşor în diverse circumstanțe".[2]

[1] ***Perpelea, N. Construcția simbolică a câmpului electoral, Bucureşti, 1999, p.131, p.431.***
[2] ***Goffman, La parole politique comme tactique, 1998, p.44.***

Aceasta înseamnă că odată ce un destinatar ia cuvântul în fața publicului, el trebuie să etaleze o “fațadă” pe care o aşteaptă acesta din urmă. Stăruind asupra faptului că publicul în fața căruia vorbeşte, îi este scump, drag şi important pentru el. Într-un cuvânt, e vorba de a produce o “impresie idealizată”. În acest caz actorul politic la fel ca şi cel social apelează la un şir de factori, cum ar fi mimica feței, gesturile, tonul, ritmul, ceea ce în lingvistică se numeşte “vigilență metalingvistică”[3]. În cadrul spectacolului politic actorul concentrează atenția nu atât asupra conținutului discursului, cât asupra efectului pe care îl va produce acesta asupra destinatarului (publicului). Prin urmare, însuşi publicul se prezintă ca un actor colectiv, care, fiind competent în materie, încearcă deseori să susțină interesele scenice.

Raportul între cei 3 factori implicați în spectacolul politic poate fi exprimat conform schemei:

mesaj mesaj

A ------------ B --------------- C -------> Efectul la nivel cetățeni

politicianul mass-media destinatar

destinatar

Deci, spectacolul politic este un mediu de transfer între “societatea civilă” şi “societatea politică”.

Jocul comunicării se petrece pe primul plan între primii doi factori, care spre deosebire de public au o competență discursivă.

Cel de-al treilea factor “marele public” ar părea pe un plan secund, fără o participare activă la spectacol, acesta pare a rămâne martorul indiscret al unui dialog care nu-i va fi nicicând destinat.

Vorbind despre mesaj amintim teoria lui M.Mcluhan, prin modelul căruia studiul comunicării de masă a dobândit o nouă şi interesantă perspectivă.

În analiza sa, el operează reducția altor termeni la doi considerați principali: “ce se spune” şi “cine spune?”. Primul termen inclu-

[3] *Termen propus de Goffman*

de mesajul, cel de-al doilea se referă atât la receptor, cât şi la emiţător.

Mesajul este considerat ca "purtând în sine sensul", având semnificaţie exclusiv intrinsecă. Mesajul semnificând prin el însuşi, îşi exercită direct influenţa asupra receptorului, iar efectul este considerat a fi determinat de configuraţia temporală şi spaţială a elementelor structurale.

Conform teoriei lui M.McLuhan receptorul este integrat unui câmp informaţional codificat. relaţia receptorului cu informaţiile despre obiecte sau probleme sociale este mediată de un sistem, care codifică şi transmite aceste informaţii în funcţie de nevoile receptorului.

După cum subliniază Denis Mc Guail, efectele mesajelor mass-media asupra receptorului îmbracă forme de o mare varietate. Se poate vorbi de efecte exercitate la nivelul instituţiilor sau de efecte resimţite la scară individuală, de efecte cu acţiunea lentă sau rapidă, de efecte obişnuite, fireşte, normale şi de efecte obţinute prin acţiune dirijată, orientată.

Aşa-dar, indivizii sunt dependenţi de datele oferite de mass-media pentru "bunul mers al vieţii lor", însă, în perioada de dezordine, criză, schimbare socială rapidă, dependenţa lor se amplifică şi mai mult.

Scena teatrului politic autohton a devenit deja o scenă "cu tradiţii", pe care actorii selecţi şi-au însuşit rolurile centrale, recunoscute de publicul exigent. Sistemul de distribuire a rolurilor ne prezintă acuzanţii şi acuzaţii de pe ambele părţi ale culiselor. Iar actorii îşi schimbă rolurile şi sunt prezentaţi în funcţie de sursa care regizează mesajele.

Exemplificăm cele relatate mai sus prin titlul unui articol din cotidianul Flux din 6 ianuarie 2000:

Petru Rareş, Popa şi generalul Alexei.

Şi ceva mai jos citim: "Întoarce-te popo, înapoi, nu-ţi lăsa liturgia nesfârşită", dar popa, om prost şi rău, fără simţul conjuncturii po-litice, nu i-a dat ascultare domnului şi până la urmă a plătit pentru aceasta".

În ceea ce priveşte paralela cu istoria povestită de Ion Neculce lucrurile au o cu torul altă explicaţie-motivaţie. Ar fi fost mult mai simplu autorului să facă o simplă relatare a informaţiei, de fapt pe care o simplă relatare a informaţiei, de fapt pe care o găsim pe paginile unui alt ziar autohton:

"Generalul Alexei a fost restabilit în funcție", Țara din 6 ianuarie 2000, p.2.

Astfel de actori, care joacă pe scena politică, manipulând evenimentele într-un mod cât se poate de "interesant" sunt deseori numiți "beaux parleurs" (oratori buni), şi sunt abili manierând frumos cuvintele fără a "mişca lucrurile". Tocmai aceste tipuri de texte numite de unii lingvişti francezi "beaux discurs" stabilesc trăsături ce vin în contradicție cu unele caracteristici ale discursului politic cum ar fi, de exemplu "text concret".

Din aceste considerente unii lingvişti consideră discursul politic ca un gen de text "cu nu prea bună reputație". Fiind stigmatizat atât pentru greutățile sale formale, cât şi pentru caracterul său mincinos (e suficient de amintit rolul expresiei "langue de bois", acest tip de text pare azi condamnat la desconsiderare, dacă nu la neînsemnătate".[4]

Aceste caracteristici îi sunt atribuite datorită principalului atribut care-l caracterizează şi care-l deosebeşte de alte tipuri de text – caracterul său previzibil. Nu rareori discursul politic apare ca atributul cel mai puțin onorabil al acelora care se lansează în activitate politică, iar conținutul lui rămâne deseori "vid".

Potrivit lui J.Belanger în toate vremurile guvernanții au recurs la teatralitate pentru a-şi fonda legitimitatea şi pentru a se realiza astfel. Sintagma "spectacol politic" şi "actori politici" a devenit deja de uz în vocabularul politic autohton. La ea se recurge atât de des, încât şi-a pierdut aproape în întregime aspectul semantic peiorativ. Astfel, în cotidianul Flux citim: Vă propunem categoria de actori participanți la emisiunile televizate şi rolurile lor în spațiul politic, titlu ce este explicitat de un şir de persoane şi grupări politice dintre cele mai solide: Preşedintele, Prim-ministru, CDM, PFD, lista fiind finisată de aşa numiții "actori neangajați" E vorba despre neangajați în teatrul politic autohton. Dar tocmai aceştia pretind a zice "cu glas tare" ceea ce alții nu îndrăznesc a spune nici în şoaptă. Deşi în cultura mesajelor politice – directe sau indirecte nu există reguli stricte. Mai cu seamă excepțiile generează reguli. Şi aceste circumstanțe dau prioritate "angajaților" în spectacolul politic, care – în majoritatea cazurilor – prin intensitatea afirmațiilor lor îi devansează, cum ar fi şi firesc, pe "neangajații" în "ringul politic".

---

[4] *Le Bart C. Le discours politique – Que sais je? PUF, P, 1998, p.3*

Reproşându-i intențiile neîntemeiate ale unui lider de partid de pe dreapta eşichierului politic autohton, de a deveni unicul favorit al formațiunilor de dreapta în cursa prezidențială din decembrie 2000, M.Snegur, preşedintele CDM afirmă într-un interviu televizat: "M.Rusu a însuşit în decurs de 10 ani de democrație două fraze şi consideră că deja poate deveni preşedinte".

Cea dea doua metaforă caracteristică d.p. – ring luptă atenuează şi mai exact rolul acestuia în viața cotidiană socio-politică. Aici condițiile de producere ale discursului nu mai sunt identificate cu o scenă de teatru, dar cu un ring unde se derulează un "match de boxe", în condiții psiho-sociale a conflictului politic ca o confrunta-re între indivizi.

Deci am fi în prezența a doi adversari politici" eşiți la ringul lingvistic", unde nu ne rămâne decât să decodificăm "mişcările", "ținta", ori să găsim "țapul ispăşitor".

Fireşte, realitatea semantică ni se explicitează numai cunoscând bine psihologia socială a limbajului. Ori, nu înzadar se demonstrează într-un mod convingător, că cunoaşterea vocabularului unei societăți nu duce la nimic dacă nu ştii când şi cum să te serveşti (sau să înțelegi) o expresie sau alta.

Aceasta ne permite să tratăm limbajul ca un fenomen de comportament care se găseşte în centrul vieții sociale.

РОССИЯ ПЕРЕД ПАРЛАМЕНТСКИМИ ВЫБОРАМИ.

Владимир БРУТЕР
Республика Молдова, Кишинев
Фонд поддержки демократии и парламентаризма
доктор

Татьяна ТУРКО
Республика Молдова, Кишинев
Молдавский госуниверситет
Факультет политических и административных наук.
доктор

Декабрьские выборы 1999 года станут уже четвертым событием национального масштаба в новой России. Тем не менее, значение того, что произойдет 19 декабря трудно переоценить, именно с этой думой Россия войдет в XXI век, именно ей предстоит принять многие судьбоносные для страны решения. Разумеется, драматические события на Северном Кавказе окажут самое серьезное влияние и на ход избирательной кампании, и на ее результаты. Однако, справедливо и то, что судьбу выборов в первую очередь определят не какие-либо внешние факторы, а свободное противостояние идей, партий, групп лоббирования, независимых кандидатов и всех прочих неизменных атрибутов избирательных кампаний, о чем свидетельствуют и общественные ожидания, и результаты предвыборных опросов общественного мнения.

При существенных различиях в оценках средства массовой информации сходятся в том, что новая Дума скорее всего будет даже более оппозиционна по отношению к исполнительной власти, чем предыдущая. В то же время, очевидно, что влияние коммунистов и вообще левых в новой думе даже несколько снизится, а значит больше станет возможностей для послевыборных коалиций, лавирования и лоббирования. Забегая вперед, можно предположить, что третья дума окажется ничуть не хуже второй и по подготовленности депутатского корпуса, и

по степени вменяемости, и даже по умению лоббировать свои собственные интересы. Главным же, на наш взгляд, станет проявление реальной многопартийности, что существенным образом повлияет на дальнейшее развитие российской демократии.

ВЫБОРЫ ПО ПАРТИЙНЫМ СПИСКАМ.

Голосование по партийным спискам уже давно является предметом самой широкой дискуссии. Некоторые считают, что партийные списки крайне вредны, и их необходимо немедленно заменить исключительно мажоритарными округами, другие полагают, что и сами партии в России не прижились, не пользуются популярностью, избиратели им не доверяют, и поэтому их участие в политическом процессе вообще необходимо существенно ограничить.

Все это может быть отчасти и справедливо - опыт партийного строительства в России вряд ли можно считать успешным. Однако, именно партийная конфигурация вносит в политический процесс страны элемент предсказуемости и устойчивости, позволяет разрабатывать краткосрочные и даже среднесрочные политические планы, делает общественным достоянием деятельность лоббистов и события в политическом закулисье.

На сегодняшний день политическая конфигурация в России лишь отчасти соответствует тому, что описано в теории. Помимо идеологических (КПРФ, "Яблоко", СПС), проблемно-ориентированных ("Кедр", "Женщины России", Партия пенсионеров) партий и тех, кто остановился где-то посередине (большей частью это аутсайдеры), значительное место занимают партии (избирательные объединения) с отсутствующей или неопределенной идеологией, созданные "беспартийной" властью непосредственно под выборы. В первую очередь это ОВР и "Медведь". Подобная двойственность существенно затрудняет классификацию партий и движений, так как речь начинает идти не столько об идеологических или каких-либо других сущностных разногласиях, а о "странных, но вовсе не случайных связях".

Для избирателя это почти всегда дополнительная загадка. Ему постоянно предлагают выбор с подтекстом, и часто это создает серьезные проблемы и для граждан, и даже для самих политиков. Немыслимые избирательные кульбиты, "дружба" против кого-то третьего, что давно уже недопустимо в западных демократиях, у нас стало неотъемлемой частью политического

ландшафта. Двойственность российской политической системы наиболее полно проявляется в предвыборных ситуациях, когда партия власти в наибольшей мере консолидирует свои мобилизационные возможности, добиваясь приемлемых для себя результатов. В дальнейшем, в период между выборами, мобилизационный эффект заметно ослабевает, и депутаты, представляющие в Думе исполнительную власть, разделяются на различные, часто даже конкурирующие между собой группы.

Еще одним существенным отличием идеологических партий от тех, кто представляет партию власти, является ориентация на конретный тип электората. Коммунисты ориентируются на левый электорат, "Яблоко" на либеральный, ЛДПР на протестный. В отличие от них ни ПРЕС в 1993 году, ни НДР в 1995, ни ОВР "Медведь" сейчас ни на какой конкретный тип электората не ориентированы - их сторонники носят ситуативный характер и вовсе не склонны повторять свой выбор.

Отношения партий и их избирателей представляет, на наш взгляд, важнейшую задачу и с точки зрения предвыборных стратегий и прогнозов, и в более широком смысле как оценка перспектив развития демократии в России. Далее мы подробнее остановимся на всем том, что определяет взаимоотношения между партиями и теми, кто за них голосует.

РОССИЙСКИЙ ИЗБИРАТЕЛЬ - ОСНОВНЫЕ ТИПЫ ЭЛЕКТОРАТА.

Даже беглый анализ избирательной статистики и опросов общественного мнения, проводящихся в регионах, позволяет выявить ряд закономерностей. Либеральные правые партии имеют наилучшие результаты в мегаполисах (в первую очередь Москве, Санкт-Петербурге и на Урале), национал-патриотические партии - в "горячих" пограничных (Краснодар, Ставрополь) регионах, ЛДПР в наиболее удаленных (Чита, Приморье, часть Русского Севера). Коммунисты - в сельских округах. При этом у всех идеологических партий результаты в "русских" регионах значительно превосходят результаты в национальных республиках. У партий власти никакой явной картины не наблюдается - разброс результатов по регионам зависит от конкретной ситуации, а наилучшие результаты наблюдаются обычно в крупных национальных республиках.

Обычно аналитики выделяют в России пять типов электората: демократический (скорее все-таки либеральный), комму-

нистический (левый), патриотический (национально ориентированный), протестный (некоммунистический протестный) и неопределившийся ("болото"). Очевидно, что под "болотом" понимаются избиратели просто не принадлежащие к какому-либо типу электората и голосующие каждый раз "по ситуации". Иногда выделяют еще специфический электорат партии власти. Однако собственно у партии власти электорат очень мал, а сторонники НДР, ОВР и "Медведя" рекрутируются обычно из различных эле-кторальных групп, как некий уход от решения, однако вполне системный и респектабельный. Неопределившийся электорат играет при этом весьма важную, но вовсе не решающую роль. Еще один тип электората указывается весьма редко, однако как раз с его определением нет никаких проблем. Речь идет об иноэтническом (нерусском электорате).

Разумеется, внутри данного типа существуют весьма глубокие различия, общее же заключается в том, что федеральные политические партии не могут обратиться к иноэтническому населению, минуя местные элиты, как это они делают в большинстве "русских" регионов. Не представляет особых сложностей и определить количество иноэтнического электората - около 10%. Обычно именно округа в республиках и автономных округах дают наиболее отличающиеся от средних по России значения. На предыдущих выборах такими территориями оказывались Башкирия, Ингушетия, Кабардино-Балкария, Северная Осетия, Дагестан, Тува, Карачаево-Черкессия, Ямал и другие.

Далее же начинаются неизбежные в таких случаях сложности. Попытки дать точное определение различным типам электората сводятся к банальным "сторонники реформ" - "противники реформ", что, во-первых, вовсе не является независимой переменной, а во-вторых, дает весьма низкую корреляцию с избирательными цифрами. Вообще говоря, категории "демократический", "коммунистический" и т.д. электорат не имеют точного определения и используются скорее на эмоциональном уровне. Математический анализ, однако, свидетельствует о глубоком расколе между избирателями либеральных (Выбор России, Яблоко, РДДР) и левых (КПРФ, АПР) партий, отрицательная корреляция достигает 0,76, что для идеологических партий, к тому же не составляющих полную сумму (вместе левые и либералы получили и в 1993 и в 1995 годах около половины голосов по федеральному округу).

Аналогичные расчеты в Румынии, Украине, Молдавии не дают столь высокой корреляции для идеологических партий. Подобное часто возникает при более устойчивых расколах – этнических, религиозных и т.д. Такие случаи можно наблюдать и в России - многие из титульных этносов российских респуб-лик практически не голосуют за ЛДПР или другие партии с устойчиво "державным" образом. Предположения о глубоком расколе между различными типами электората подтверждает и корреляция между либералами и ЛДПР (-0.75), однако естественное в таком случае пре-дположение о близости электората ЛДПР и левых вовсе не соответствует действительности. Корреляция ЛДПР и всех левых составляет не более 0,5,а в большинстве случаев даже меньше, а между ЛДПР и КПРФ 0,2-0,3 (т.е. связь практически отсутствует). Графически полученные соотношения можно представить себе в виде почти равнобедренного треугольника, где "демократический" электорат равноудален и от левого и от ЛДПР-овского.

Таким образом, функциональное определение либерального электората может быть следующим - это те избиратели, которые голосуя выбирают не из левых и левых национал-патриотов. Соответственно левый электорат это те, кто ни при каких обстоятельствах не проголосует за "либералов". Разумеется, данные определения носят всего лишь функциональный, а не научный характер, однако подобный подход позволяет с достаточной точностью определить количественные характеристики различных типов электората.

Дальнейшие расчеты приводят к несколько неожиданным результатам. Для партий власти главным антагонистом являются не левые, не правые, не протестные и не национал-патриоты, а хорошо организованная и сплоченная аграрная элита регионов, там, где она партиям власти противостоит.

То есть все участники избирательного процесса находятся "внутри" своего электората, а конечный успех зависит от того, насколько им удается выйти за его пределы, либо устранить конкурентов на своем электоральном поле. В отличие от левых и либералов идентичность других типов электората выражена значительно слабее, однако дать им функциональные определения все-таки возможно. Национал-патриоты - это те, кто, выбирая из некоммунистов и нелибералов, считает Россию национальным государством русского народа. Этот тип электората в

России вовсе не многочисленен - где-то в районе 15% и сосредоточен в большей мере на русском Севере и в не-которых пограничных регионах. При голосовании сторонники национал-патриотической идеи часто голосуют вместе с протестным электоратом. В отличие от коммунистов, где многие также голосуют протестно, но против очевидного врага в лице "демократов", протестный электорат голосует против всех больших идеологий и против либералов, и против коммунистов, и против федеральной власти. На практике это приводит к поддержке либо региональных партий власти, либо партий с паллиативной идеологией. На выборах 93 и 95 годов основным получателем протестных голосов была ЛДПР. Размытость протестного электората не позволяет точно определить его количество, однако, по-видимому, это все-таки не более 12-15%, причем именно в этой категории избирателей в наибольшей степени прослеживается отказ от участия в голосовании. Вообще, феномен ЛДПР, как и сам феномен протестного голосования в Росиии, требует определенных пояснений.

На наш взгляд, феномен ЛДПР потому и оказался долговременным и жизнеспособным, что во многих своих составляющих он похож на всю современную российскую политику. Если это действительно так, то декомпозиция ЛДПР-овского феномена позволит прояснить некоторые, до сих пор остававшиеся за кадром, детали. Существует, по крайней мере, четыре причины, по которым ЛДПР не должна была пережить первую Думу.

Первое. Очевидной опорой ЛДПР является протестный электорат, весьма непостоянный по определению. Кроме ЛДПР на этом поле постоянно играет множество групп, партий и просто политиков-одиночек. Более того, открытое участие во власти (по крайней мере в ее части) и в политическом торге, должно навлекать на себя гнев тех, кто никакую власть не любит. Как показывают расчеты, не более 40% тех, кто голосовал за ЛДПР в 1993 году, повторили свой выбор через 2 года, а 20% голосовавших за ЛДПР в 1995 году, двумя годами ранее голосовали за другие партии. При такой большой "миграции" голосов ЛДПР вновь смогла, причем весьма уверенно, пройти в новую Думу и претендует, хотя и с существенными оговорками, на то, чтобы пройти в Думу 19 декабря.

Второе. ЛДПР вообще не присутствует в региональной политике. Кроме Пскова, где находится бастион ЛДПР, ни разу

представитель ЛДПР не выходил в финал губернаторских выборов, а количество депутатов региональных законодательных собраний от ЛДПР не превышает 10 человек. С точки зрения обычных политических раскладов подобное либо невозможно вовсе, либо свидетельствует о скорой смерти партии. В случае с ЛДПР ничего подобного пока, во всяком случае, не происходит.

Третье. У ЛДПР практически нет связи между результатами по списку и результатами в одномандатных округах. Определенная положительная корреляция конечно же есть, но она гораздо меньше, чем у других партий. В 1993 году ЛДПР провела в Думу всего лишь пять одномандатников, в 1995 - одного. Избиратели ЛДПР голосуют без всякой видимой логики, исходя исключительно из каких-то своих соображений.

Несоменно феномен ЛДПР имеет и объективные, и субъективные причины. Родившись с одним лицом, партия уже успела его многократно изменить, но смысл ее существования, в целом, сохранился. Главной (объективной) причиной существования партии является изломанное на рубеже 80-90 общественное сознание, своеобразно воспринявшее двойную мораль политики вообще и российской в первую очередь. Принципы типа: "чем хуже, тем лучше", "а пусть всем будет плохо" и т.д. являются главной идеологией протестного электората, что впрочем не мешает этим же людям вполне рационально голосовать по одномандатному округу или на выборах губернатора. Субъективная причина заключается в том, что сразу после победы на выборах Владимиру Жириновскому удалось превратить свою организацию в полезную для многих политическую институцию. ЛДПР превратилась в универсального политического джокера, необходимого и Думе, и Правительству, и Президенту, и даже непредставленным в Думе партиям. Сейчас ЛДПР можно назвать партией антивласти (это, вероятно, тоже своеобразный феномен), партией изнанки российской политики, когда подсознательные страхи и протесты в критические моменты превращаются во вполне конкретные голосования.

ОСНОВНЫЕ ЭЛЕКТОРАЛЬНЫЕ РАЗЛОМЫ.

Английским словом cleavage, которое в последнее время переводят на русский как разлом, обозначают обусловленные различными объективными факторами расхождения между

группами избирателей, существующие как в явной, так и (что главное) в неявной подсознательной форме. В России избирательные разломы естественно многочисленны, повторяя многообразие и уникальность территории, населения, природных условий и т.д. Однако в электоральном плане, учитывая жесткие 5% требования к прохождению в Думу, разнообразие российского избирателя действует скорее как стабилизирующий и ограничительный фактор. Разломов столь много и они столь непохожи друг на друга, что многие группы просто исключаются из реального участия в выборах, существенно влияя, тем не менее, на их итоги.

В наибольшей степени на итоговые результаты влияют разломы, которые условно можно назвать Север-Юг и Запад-Восток (Европейская часть, Урал, Сибирь, Дальний Восток) причем расхождения между Севером и Югом актуальны и в рамках каждого из крупных географических регионов даже, например, внутри Московской области. При схожих показателях социального развития северный Дмитровский округ всегда дает левым значительно меньше голосов, чем южный Серпуховский. Аналогичных примеров можно привести множество, но до сих пор есть только предположения о природе подобных разломов. На наш взгляд, в самом простом виде объяснение выглядит следующим образом. Главной причиной электоральных разломов внутри "русского" электората являются время и условия заселения территорий, характер поселений (как городских, так и сельских) и основная экономическая специа-лизация региона.

Таким образом, разлом Север-Юг в значительной мере является противостоянием между солидаристским, основанном на сельской общине и высокой плотности населения Югом, и индивидуалистским, основанным на существенно больших пространствах и меньшей плотности населения Севером. Разлом между Востоком и Западом, между Европейской и Азиатской частями России - это противостояние оседлого, а потому гораздо более традиционалистского, населения Евро-пейской части и мобильного и социального активного населения Востока России.

В результате даже формируются целые территории, где особое голосование не является следствием каких-либо внешних причин, а естественным образом вытекает из природы самого региона - Кировская, Вологодская области, Тюменская

область (без автономных округов), Чита, Магадан и некоторые другие.

Концентрация электората данного конкретного типа (либеральные мегаполисы, депрессивные города-предприятия) и естественные электоральные разломы на 90-95% обуславливают распределение голосов каждого из участников выборов по регионам, оставшиеся 5-10% - это субъективный фактор. С учетом вышесказанного можно предположить в каких регионах основные партии и блоки могут рассчитывать на наилучшие результаты. КПРФ в Европейской части южнее Москвы, ОВР – между Москвой и Санкт-Петербургом и в некоторых национальных республиках, "Яблоко" - в крупных городах, "Медведь"- в Сибири и на Дальнем Востоке и в некоторых национальных республиках, СПС - в мегаполисах и на Урале. Однако, голосование по партийным спискам - это только половина выборов в Думу. Вторую, и не менее важную часть, составляют выборы по одномандатным округам.

ВЫБОРЫ В ОДНОМАНДАТНЫХ ОКРУГАХ.

Часто даже можно встретить утверждения, что выборы по общефедеральному списку и мажоритарным округам имеют между собой мало общего, и вообще судьба одномандатных округов решается губернаторами в регионах. Все это, конечно, не соответствует действительности, хотя в большинстве высказываний есть и элементы истины. В первую очередь необходимо отметить, что и в России, и в странах с аналогичной избирательной системой (Германия, Украина, Литва) корреляция между списком и округами весьма велика и варьируется от 65% (Украина) до более чем 90% (Германия). С другой стороны, и это в большей мере касается России и Украины, между выборами в одномандатных и федеральном округах есть несколько существенных отличий.

Первое. Количество партий в федеральном списке значительно превосходит число кандидатов в одномандатном округе, и, следовательно, партиям или их избирателям приходится объединяться даже помимо своего желания. То есть конфигурация кандидатов в федеральном и одномандатном округе даже по умолчанию оказывается весьма отличной.

Второе. Очень часто округа повторяют административно-территориальные границы, приглашая тем самым беспартий-

ных губернаторов и мэров крупных городов принять участие в выборах в мажоритарных округах во главе своих собственных региональных партий власти. Случаев, когда партия мэра борется против партии губернатора, описано уже предостаточно. Иногда к ним еще присоединяется и партия законодательного собрания региона.

Третье. В мажоритарных и списочных выборах принципиально различный учет победителей. Если по списку побеждают все, кто набрал 5%, то в мажоритарном округе победитель только один, и вокруг этого строятся различные комбинации. В ряде зарубежных источников для обозначения явления перехода голосов используется термин conversion (превращение), имея в виду, что переход голосов происходит по определенным законам. Как показывают исследования, все участники российских выборов активно используют доступные политические технологии для наиболее эффективного перехода голосов.

Основные партии в состоянии самостоятельно претендовать на победу в мажоритарном округе, начиная с 22-23% в данном округе по партийному списку (в параметрах 1995 г.).

На предстоящих выборах данное число может вырасти в случае, если ОВР составит серьезную конкуренцию коммунистам и сократится, если усилится разброс голосов основных фаворитов. В любом случае отклонение от прошлых выборов составит не более 2-3% в ту или иную сторону. Важную роль в одномандатных округах играют "случайные" коалиции, когда партии взаимно снимают ряд кандидатур, стараясь как можно меньше афишировать свои договоренности. Подобная практика не является бесспорной, но тем не менее в ряде случаев дает свои результаты. Особенно популярны такие коалиции в крупных регионах, где две или несколько партий могут, договорившись, "расписать" округа.

Губернаторы, которым общественное мнение приписывает особую роль, вовсе не всегда активно участвуют в федеральных выборах, а, если и принимают участие, то весьма различным образом. В некоторых случаях (Дмитрий Аяцков (НДР, Саратов), Василий Стародубцев (Тула, КПРФ), Константин Титов (СПС, Самара) губернаторы напрямую входят в избирательные блоки, в некоторых случаях создают местные коалиции с различными партиями и поддерживают независимых от основных партий кандидатов. Наиболее сильные губернаторы (Эдуард

Россель, Борис Немцов и др. в 1993 и 1995 гг.) решались на полностью самостоятельное участие в выборах и довольно успешно.

Однако, как показала практика Думы, для губернаторов не очень важно, сколько их сторонников получит депутатский мандат - все равно этого будет недостаточно, и поэтому предпочтительнее договариваться с какой-либо партией. Обычно губернаторы, которые таким образом выстраивают свои электоральные планы, договариваются либо с партией власти, либо с другими наименее идеологизированными, но имеющими неплохие электоральные перспективы избирательными объединениями. Разумеется, что депутатов, избранных для лоббирования интересов регионов и входящих в большинстве в депутатскую группу "Регионы России", нельзя в полной мере считать независимыми. Действительно независимыми можно назвать лишь весьма небольшое (порядка 10-15) число депутатов. Это аутсайдеры, попавшие в Думу в результате различных случайностей (таких вообще единицы), и несколько известных политиков общероссийского масштаба, чьи партии не прошли в Думу (Святослав Федоров, Элла Памфилова).

По предварительным (на конец ноября) расчетам число полностью партийных кандидатов несколько уменьшится в сравнении с 1995 г., возрастет роль региональных коалиций. Особый интерес представляют возможные итоги в округах, где будут участвовать 3-4 а в некоторых возможно даже и больше потенциально равных кандидатов - в подобных случаях воз-можны любые случайности. В целом итоги по мажоритарным округам не будут существенно отличаться от результатов по федеральному округу и, следовательно, можно делать предварительные прогнозы по общему составу новой Думы.

ПРЕДВАРИТЕЛЬНЫЕ ПРОГНОЗЫ И ОЦЕНКИ.

По партийным спискам в Думу пройдет от четырех до шести объединений, хотя скорее всего их будет не больше пяти - КПРФ, ОВР, Яблоко, Единство. На последнее пятое место претендуют СПС, ЛДПР (Блок Владимира Жириновского) и возможно кто-то из радикальных коммунистов (ДПА, "Коммунисты за СССР"), которые, как показал 1995 год, очень трудно отделяются в опросах от "основных" коммунистов. Прошедшие в Думу партии наберут вместе от 57 до 65% голосов, что существенно

превышает аналогичный показатель 1995 года. По одномандатным округам ситуация будет несколько отличной. Коммунисты вместе с сателлитами получат не более 45-50 мандатов и скорее всего уступят беспартийным, которых будет не менее 60-65. Около 90 мандатов получат другие прошедшие в Думу партии вместе с теми, кто получит от 4 до 5% и в Думу не пройдет. При этом "Единство" получит несколько больше мандатов, чем по федеральному списку. Остальные места распределятся между аутсайдерами, независи-мыми и представителями небольших партий.

Таким образом КПРФ вместе с потенциальными союзниками будет иметь не более 180 мест против более, чем 200 (с Народовластием и Аграриями) в нынешней Думе, примерно по 80-85 депутатов будут у ОВР и "Единства", если, ситуация с Правительством не претерпит существенных изменений. 45-50 депутатов составит фракция "Яблока", 50-55 новое издание "Регионов России" и 10-15 будет тех, кто ни в одну фракцию не войдет.

В случае если в Думу войдут СПС или ЛДПР, то их фракции составят 20-25 человек, а вышеперечисленные соответствующим образом уменьшатся. Можно уверенно сказать, что у коммунистов не будет собственного большинства, а коалицию они смогут составить только с ОВР. Что касается возможного принятия поправок в Конституцию, то у противников президента скорее всего не будет твердых 300 голосов, а у сторонников - твердого блокирующего пакета. То есть определенные аналогии с нынешней Думой все-таки просматриваются, но влияние левых во всех вариантах оказывается несколько меньше.

REFLECȚII REFERITOARE LA ORIGINEA RĂZBOIULUI RECE

Constantin EŞANU
Republica Moldova, Chişinău
Institutul de Studii Politice şi Relații Administrative
doctor habilitat, profesor

Problema relațiilor internaționale după cel de-al doilea război mondial poate fi inclusă în sintagma războiului rece. Conform viziunii istoricilor această etapă istorică trece printr-o stare conflictuală globală, care ia forma unei păci ratate printr-un război nedeclarat; de un război între sisteme social- politice, de un război al nervilor, care crează o situație în care nu este vorba nici de război, nici de pace sau de stare de pace prin teroare. Războiul rece constituie o etapă a sistemului relațiilor internaționale.

Războiul rece cunoaşte 4 perioade principale:

Prima perioadă cuprinde ultimii ani de viață a lui Stalin şi pînă la decesul lui în 1953, a doua perioadă –din 1953 pînă în 1969 cînd începe destinderea, a treia perioadă – destinderea şi manifestarea ambelor superputeri de aşi normaliza relațiile şi de a reduce confruntarea; a patra perioadă, se începe al doilea război rece. Procesul cursei înarmărilor a fost stopat doar datorită viziunii inedite a lui Gorbaciov. Moscova nu va mai susține comunismul şi mişcările de eliberare națională din lume.

Războiul rece a cuprins planeta mai complet decît celelalte războaie ale secolului douăzeci, dar şi din punct de vedere cantitativ şi calitativ.[5]

Bernard Mannes Baruch, fostul consilier financiar al preşedinților Wilson şi Roosevelt, într-un discurs rostit în Columbia (Carolina de Sud) caracterizează starea relațiilor internaționale drept război rece. Baruch fiind considerat drept inventatorul expresiei, este ajutat de ziaristul american Walter Lippmann care a popularizat termenul de "război rece", iar din 1947 intră în limbajul uzual.

[5] ***Barraclough G. An Introduction to Contemporary History, Penguin Books, 1969.***

Probabil finansistul Baruch a ştiut că expresia "război rece" a fost inventată de scriitorul spaniol din secolul al paisprezecelea Don Juan Manuel de Castille et Lean, care descrie conflictul dintre creştinătate şi islam. El evidenţiază că războaiele reci şi cele fierbinţi se disting prin modul în care se sfîrşeşte.

Examinarea acestei chestiuni referitor la starea conflictuală instalată în relaţiile internaţionale şi care trebuie evaluată, luînd în consideraţie mai multe dimensiuni: ideologică, psihologică şi cea militară. Aceste trei dimensiuni sunt necesare pentru analiza războiului rece, fiecare din ele concretizează esenţa acestui fenomen.

Dimensiunea militară concretizează cursa înarmărilor, inclusiv a înarmărilor nucleare, cea psihologică se conturează cu această cursă a înarmărilor.

Cercetătorii apreciază începutul şi sfîrşitul războiului rece ca avînd caracter procesual şi de aici, diversitatea părerilor.

Geoffrey Barraclough, referindu-se la fenomenul războiului rece îl descrie ca un conflict ideologic care îşi are originea în noua constelaţie a puterilor care a prins contur la începutul secolului douăzeci.

Van Vanden Berghe, A. Fontaine concentrînd atenţia asupra dimensiunii ideologice desemnează începutul războiului rece odată cu apariţia Uniunii Sovietice după victoria Marii Revoluţii din Octombrie 1917.[6]

Originea războiului rece e plasată de Daniel Vergin pe poziţiile statelor-naţiune, unităţii de bază ale politicii internaţionale.

Cei mai mulţi cercetători ai fenomenului îl plasează după al doilea război mondial. Dean Acheson în crtea sa întitulată "Present at the Creation", subliniază, că războiul rece a început, în primul rînd, din cauza comportamentului rău al sovieticilor din perioada alianţei în timpul războiului. Ea accentuează că de-a lungul alianţei Statele Unite au sperat că Uniunea Sovietică ni se va alătura după încheierea războiului pentru crearea unei noi ordini mondiale care să se bazeze pe cooperarea marilor puteri. E important de notat că în elaborarea planurilor pentru ordinea mondială de după război, între anii 1943-1945, cele mai grave conflicte au existat între Statele Unite şi Marea Britanie şi nu între Statele Unite Şi Uniunea Sovietică. Ele s-

---

[6] ***van Vanden B. Un grand malentendu? Une Histoire de la guerre froide (1917-1990). Academia Louvain- la-Neuve, 1993.***

au centrat în jurul unor probleme monetare şi comerciale, emanciparea teritoriilor coloniale.

Conform tezei autorului cooperarea a devenit dificilă datorită acțiunilor sovietice: manipularea de către sovietici a comuniştilor polonezi pentru a elimina forțele necomuniste din Polonia; stabilirea unor relații bilaterale între Moscova şi vecinii săi şi opoziția Moscovei față de orice legături între aceste state pe care ea nu le-ar putea controla; nerspectarea de către Moscova a înțelegerii de la Valta asupra alegerilor libere în Polonia; comportamentul sovieticilor în Germania ocupată şi în dezbaterile asupra tratatului de pace. Războiul rece dintre Statele Unite şi URSS a dominat total scena politică mondială în cea de a doua jumătate a scurtului secol douăzeci. El poate fi considerat pe drept cuvînt cel de-al treilea, un război de altfel foarte ciudat.

Cei mai mulți cercetători ai fenomenului plasează războiul rece ca o prelungire a celui de-al doilea război mondial. Declarațiile şi faptele dintre anii 1945 şi 1947 au dus la recunoaşterea existenței oficiale a războiului rece, iar cele de la sfîrşitul anilor 80, după 1989, se recunoaşte că el a luat sfîrşit.

Ca urmare, perioada dintre 1945-1990 poate fi considerată ca o etapă specială a relațiilor internaționale, specificul fiind constituit de cele două superputeri recunoscute drept protagoniste ale războiului rece: Statele Unite şi Uniunea Sovietică. Ambele superputeri în cadrul alianței, există inițiative şi presiuni care, prin compunere, dau configurația războiului rece. Între aceste alianțe izbucnesc adeseori tensiuni foarte complicate, care pot fi asemănate cu calamități seismice, apreciate ca conflicte cu caracter global.

Acest război poate fi considerat ca război nedeclarat şi nefinalizat, caracterizat drept “rece”. Acest război este cel mai încărcat ideologic dintre toate războaiele.

Esența războiului rece poate fi concentrată ori redusă la un act de violență asupra adversarului pentru a obține voința noastră.

“Violența,-menționa Karl von Clansewitz (1780-1831), adică violența fizică, este deci mijlocul: scopul este impunerea voinței noastre”.

De mare importanță, avînd în vedere războiul rece e percepția la nivelul conducerii Statelor Unite şi Uniunii Sovietice, mai ales în anii imediat următori celui de-al doilea război mondial şi la începutul războiului rece.

Istoriografia americană în anii 70, se îndoieşte de faptul că politicienii americani au înțeles relațiile Uniiunii Sovietice, țară cu un regim despotic, birocratic, preocupat de reconstruirea unui vast teritoriu devastat de război. Daniel Vergin scria că conducătorii americani îşi reprezentau URSS ca inamic "angajat în cursa nesfîrşită pentru hegemonia mondială".[7i]

Există mai multe acte care au fost încriminate ca purtătoare de "toxine" ale războiului rece. Printre ele e considerat discursul lui Stalin, rostit la Bolşoi (februarie 1946) şi apreciat de judecătorul de la Curtea supremă William O.Douglas ca "o declarație a celui de-al treilea război mondial". La originea războiului rece e discursul rostit de Winston Churchill la Fulton Missouri (5 martie 1946). Discursul a fost apreciat drept "act periculos" şi "apel la război contra URSS", e comparat cu teoria rasială practicată de Adolf Hitler. Astfel Stalin avea tot dreptul să nu creadă în prietenii de ieri, care astăzi au devenit inamici.

Pe de altă parte americanii văd în politica sovietică tendințe expansioniste ale URSS.

Semnificativă a devenit şi expunerea prin telegramă (februarie 1946) a ambasadorului american la Moscova Kennan în care sublinia că ruşii nu ascultă decît de forță.

În memoriile lui Kennan se reliefează şi încredințarea sa că controlul sovieticilor în Europa de Est era slabă, că amenințarea sovietică nu era de natură militară, că compartimentul sovietic nu era aventuros, că sovieticii erau cointeresați în crearea unei zone de securitate. Pasaje din memoriile sale marchează tema de comunizare a întregii Europe. Teama şi incertitudinea au stat la baza imaginei americane despre compartimentul sovietic.

Peste 30 de ani, G.F.Kennan citind telegrama sa a fost surprins de efectele telegramei, constată că datorită telegramei s-a trecut prea uşor la "ura tradițională".[8]

Eroarea de percepție se prelungea, concretizîndu-se prin acte politice. Preşedintele SUA Truman vede în criza iraniană (1946) o

---

[7] ***Vergin D. La Paix Saccagee. Les Origines dela guerre froide et la di-vision de L'Europe. Balland.1977.***

[8] ***Kennan G. F. Russia and the West under Lenin and Stalin. Little Broman and Company, Boston, 1960.***

primă manifestare a războiului rece, un pericol pentru pacea mondială.

Referindu-se la problema tensionării relațiilor internaționale biograful lui Troțki şi Stalin, Isaac Deutscher confirmă mirat amplitudinea tensionată ale începutului războiului rece, evidențiind că, în Uniunea Sovietică, nici cel mai nerealist n-ar fi putut concepe o agresiune în acel moment.[9]

Situația s-a deteriorat datorită comportamentului imperialismlui american. Imediat după moartea lui Roosvelt, SUA a renunțat în trei forme, la ajutorul economic acordat Uniunii Sovietice, s-a blocat aju-torul furnizat prin intermediul Legii Lend-Lease, a refuzat acordarea unui împrumut şi a decis oprirea plății daunelor de război de către Germania Uniunii Sovietice.

Deja în septembrie 1946 se evidențiază realismul lui Stalin. Corespondentul la Sanday Times, Alexander Werth subliniază concluzia lui Stalin că este posibilă colaborarea paşnică cu Occidentul; că e posibil comunismul într-o singură țară, ca Uniunea Sovietică.

Astfel problema responsabilității pentru războiul rece este mult discutată şi contraversată în istoriografie.

Belgianul van Vanden Berghe în cartea "O mare neînțelegere? O istorie a războiului rece ", atrage atenția, că marea neînțelegere se situiază nu atît la vîrf, cît în marea masă a populației. Ambele supraputeri în scopul soluționării problemei interne au folosit războiul rece.

Martin McCauley a evidențiat că două doctrine, ambele utopice, intră în coliziune: - cea marxistă, a Uniunii Sovietice, şi Wilsonismul, a Statelor Unite.[10] În această confruntare erau folosite țările aflate în zonele de exercitare a influenței imperiale. Finalul confruntării trebuia să indice cine a cîştigat partida.

La sfîrşitul războiului rece unul dintre parteneri, Uniunea Sovietică a părăsit cîmpul de luptă. Astfel s-a adoptat forma reunificării planetei.

Lilly Marcou sublinia că sistemul capitalist a impus expansiunea nelimitată a influenței americane în lume.[11] Realitatea indicată a

[9] Deutsche I. Stalin. A Political Biografy, Oxford University Press, 1967. Second Edition.

[10] McCauley M. Russia, America and the Cold War (1949-1991). London and New-York, 1989.

[11] Marcou L. La Guerre Froide. L'Engrenage, Paris, 1989.

blocat negocierile cu URSS şi a negat interesele, sovietice în Europa de Est. URSS era percepută ca model de exercitare asupra Europei şi lumii o agresivitate ideologică, o presiune a unei ideologii care pretinde monopolul adevărului, era percepută ca o superputere condamnată la expansiune din rațiuni ideologice.

În aşa mod s-a ajuns la confruntarea între două sisteme, cel capitalist şi cel socialist.

Remarcăm că statele blocului socialist au fost opuse "Lumii libere" a Blocului Atlantic, fiindcă prezenta un pericol capitalismului falimentar al anilor 30 şi transformarea lui în social-democrații mai productive ale anilor 50.

S-ar cuveni să precizăm că sfîrşitul războiului rece nu e echivalent cu sfîrşitul comunismului; China rămîne ca un stat cu multe necunoscute şi nu este percepută ca o amenințare de Blocul Atlantic, deşi creşterea economică înregistrată, demonstra în 1992, că China e în stare să întreacă economia Germaniei în anul 2000, pe cea a Japoniei în 2010, şi pe cea americană în anul 2030.

Starea conflictuală instalată în relațiile internaționale ia în considerație şi dimensiunea militară şi dimensiunea psihologică a fenomenului războiului rece. Războiul rece rămîne "rece", fără operațiuni militare şi e caracterizat ca un război dus la nivelul propagandei, un război al spiritelor, ca o violență organizată. Ia amploare strategia psihologică pentru a impune voința asupra adversarului. Războiul rece e o prelungire a celei de-a doua conflagrație mondială din punct de vedere a dimensiunii psihologice. Uniunea Sovietică, sublinia Maurice Megret-ieşea din al doilea război mondial şi intra în războiul psihologic invitînd masele să lupte pentru pace, şi pentru independență împotriva "capitalismului străin".

Războiul rece a fost inventat de americani, care foloseau teza amenințării comuniste, iar popoarele erau înfricoşate de un nou război. Sub acest război psihologic stă asistența tehnică, componenta militară, o altă prelungire a celui de-al doilea război mondial.

E cunoscut că cele două superputeri s-au angajat deopotrivă într-o teribilă luptă în construirea bombei atomice. Monopolul SUA asupra bombei atomice a fost adus prin aportul savanților din Canada, Marea Britanie şi SUA. Programul american, lansat în august 1942 a impus conducerea sovietică ca în acelaşi an să încredințeze membrului Academiei URSS Igor Kurceatov făurirea bombei atomice, iar în 1949 exploadează prima bombă atomică sovietică. Ulterior, către anii 1954-1955 SUA pierde monopolul nuclear. Conducerea

sovietică se grăbeşte să dispună de arsenal nuclear cu menirea de aşi menţine securitatea.

Pregătirea arsenalelor nucleare de către superputeri a constituit deasemenea o premisă a războiului rece.

În noiembrie 1966 lumea a fost anunţată că Uniunea Sovietică e pe cale de a pune în exerciţiu un sistem anti-rachetă, care ar putea rupe "echilibrul terorii". Drept răspuns SUA depune noi eforturi care se finalizează cu Războiul Stelelor, conturat sub preşedintele Ronald Reagan (1983). Astfel URSS e scoasă din cursa nucleară şi ca partener al războiului rece.

Analizînd dialectica şi logica nucleară, Claude Delmas, încă în 1968 observa, că arma nucleară a dat comunismului o lovitură şi dacă ea nu va fi mortală.

Pe parcursul anilor s-a observat că armamentul nuclear e prea periculos pentru a fi utilizat unei civilizaţii. Din 1963 se pune începutul unei munci pentru reglementarea internaţională a înarmărilor nucleare. La 5 august 1963, la Moscova a fost semnat primul acord de limitare a experienţelor nucleare în atmosferă, în spaţiul extraatmosferic şi sub apă.

Dar către această perioadă în lupta pentru obţinerea "scutului nuclear" s-au avîntat puteri semnificative. Din octombrie 1966 China devine putere nucleară, iar la 18 mai 1975,- are loc explozia nucleară a Indiei, în deşertul Rajahstan. Pachistanul îşi pune ca scop să dispună de bomba atomică, chiar dacă poporul său va nevoit "să mănînce iarbă" pentru asta. Acestui scop îi srveşte şi străduinţele Israelului în Orientul Mijlociu de a obţine "scutul atomic", la fel şi a ţărilor cu mai puţine resurse financiare decît cele cerute de armamentul nuclear.

Etapa războiului rece a devenit extrem de periculoasă, s-a dovedit a fi în pragul autodistrugerii, fie globală, fie naţională. Nici SUA nu le mai ajuta geografia.

În 1957, la a 40-ea aniversare a Marii Revoluţii din Octombrie, Mao Zedong sublinia că un război atomic ar duce la decedarea a 900 milioane de oameni, dar ar pieri imperialismul, iar peste o jumătate de secol, numărul populaţiei se va restabili. Aceasta a fost în contrast cu poziţia Uniunii Sovietice, care are disponibilităţi pentru a renunţa la agresivitatea ideologică.

Asemănător celor expuse de liderul chinez au fost formulate şi aprecieri de către americani, considerînd că un atac nuclear asupra

oraşelor în 1970 s-ar solda cu 120-130 de milioane de morți, iar utilizarea sistemului anti-rachetă ar reduce pierderile la jumătate.

Referitor la corelația cursei înarmărilor şi în special a celor nucleare se poate remarca prin soarta alianțelor a statelor suverane şi ideii de suveranitate națională.

Apar divergențe dintre Marea Britanie şi Franța, iar Franța ia decizia de a părăsi Comunitatea Europenă de Apărare ceea ce loveşte puternic proiectul forței nucleare internaționale (1966).

"Logica nucleară" scoate în evidență o criză a alianțelor. Aceasta a apropiat Washington-ul mai mult de Moscova decît de aliații săi europeni. Despre criza alianțelor ar putea confirma şi vizita lui Charles de Gaulle la Moscova, Varşovia şi Bucureşti (1966-1968); şi cea a vizitei lui Nixon la Bucureşti (2-3 august1969) şi a celeia de la Peking (februarie 1972) şi la Moscova (mai 1972).

Vizitele remarcă faptul, că americanii au început să acorde atenție evidentă performanței în creştere a rachetelor balistice intercontinentale chineze gata să biruie distanța de 12.000 km care desparte America de China.

Superputerile şi blocurile se văd impuse să elaboreze strategii în stare să înfrunte incertitudinile. Astfel "războiul rece" a fost o ordine în care blocurile ştiau cine este inamicul şi, aproximativ, din ce direcție atacă. După 1990 pericolele războiului rece s-au sfîrşit. La 3 octombrie 1990 Germania se reunifică, în decembrie 1991 Uniunea Sovietică ca stat multinațional se destramă, la 9 noiembrie 1989 a avut loc demolarea Zidului Berlinului, "simbol în beton al diviziunii Germaniei, a Eurpoei şi a lumii" de la construcția în august 1961 - toate acestea luate împreună au impresionat lumea la sfîrşit de secol.

Deşi războiul rece a luat sfîrşit, totuşi mai rămîne o lume periculoasă şi nucleară. Confrunatrea se plasează în planul economic, concurența însemnîd continuarea războiului cu alte mijloace. Au apărut noi probleme care amenință pacea planetei. Creşterea distanței dintre națiunile sărace şi cele bogate constituie una din noile probleme. Din patru locuitori ai lumii, unul trăieşte într-o sărăcie cumplită, cu mai puțin de un dolar pe zi. Venitul pe cap de locuitor în peste 80 de țări este acum mai mic decît cu zece ani în urmă. Serioase amenințări reprezintă terorismul, bolile şi migrația. Aceasta constituie un pericol de izbucnire a unui război.

Astăzi nimicirea nucleară nu mai prezintă motiv de îngrijorare. Puterea militară nu poate fi folosită în soluționarea conflictelor din

interiorul sau între țările sărace, prost guvernate. Singura soluție o constituie îmbunătățirea administrării în țările sărace.

În noile condiții omenirea are de înfruntat problema prevenirii înrăutățirii situației din țările prost guvernate. Soluționarea acestei probleme ar îmbunătăți securitatea lumii.

INTERESUL NAȚIONAL AL REPUBLICII MOLDOVA

Victor JUC
Republica Moldova, Chişinău
Institutul de Filosofie, Sociologie şi Drept
al Academiei de Ştiințe din Moldova
doctor

Tudor SPINEI
Republica Moldova, Chişinău
Universitatea de Stat din Moldova
doctor

Valentina STAN
Republica Moldova, Chişinău
Universitatea de Stat din Moldova
doctor

Vasile ANDRIEŞ
Republica Moldova, Chişinău
Universitatea de Stat din Moldova
Lector

Deşi au trecut opt ani de la proclamarea independenței, Republica Moldova încă nu şi-a definit clar interesul național, n-a elaborat strategia dezvoltării durabile susținute şi strategia securității naționale. Ultima incluzînd şi determinarea factorilor de risc care i-ar afecta securitatea. în Concepția politicii externe a Republicii Moldova sînt formulate prioritățile politicii externe a republicii care, pornind de la primatul întereselor statului în raport cu interesele cetățeanului, conțin în diferită măsură unele componente ale interesului național. întîrzierea definirii interesului național alimentează neclarități, incertitudini şi speculații, fără a da răspunsuri clare la întrebările "Cine sîntem?", "Ce ne propunem să edificăm?", "încotro ne îndreptăm?" şi elabora strategia bine fundamentată de dezvoltare

durabilă a țării va fi dificil de obținut succese serioase, iar factorii de risc nu vor ezita să se pronunțe tot mai vădit.

În literatura de analiză noțiunea "interes național" a fost inclusă în circulație în 1935 prin includerea în Enciclopedia ştiințelor politice editate la Oxford. Prioritate în elaborarea acestei noțiuni aparține teologului R. Niebuhr şi istoricului Ch. Bird.

În literatura de analiză categoria "interesul național" este elucidată ca regulă, în conexiune cu politica externă, considerîndu-se că statele îşi materializează interesele naționale prin politica externă. H. Morgenthau subliniază că politica externă este determinată de in-teresele naționale, acestea sînt de caracter obiectiv din cauza că se află în conexiune cu natura umană şi împrejurările geografice, cu tradițiile istorice şi socio-culturale ale poporului. Interesul național conține două elemente de bază:

1. permanent - este imperativul supraviețuirii, legea neschimbată a naturii;

2. variabil - este forma concretă pe care o primeşte interesul național în spațiu şi timp. Prerogativa de a determina aceste forme de exprimare aparține statului din cauza că el deține monopolul asupra legăturilor cu lumea înconjurătoare.

Baza interesului național reflectă limba poporului, cultura şi condițiile naturale de existența lui, ea întotdeauna rămîne permanentă, pe cînd factorii interni ai țării - regimul politic, opinia publică - nu pot influența asupra naturii interesului național. Elementul permanent sau central este alcătuit din trei factori:

1. natura interesului care trebuie apărat;

2. împrejurările politice în care se desfăşoară interesul;

3. necesitatea rațională care limitează alegerea scopurilor şi mijloacelor[12].

Aşadar, unul din principiile de bază ale teoriei "realismului politic" este "conceptul de interes definit în termenii puterii". Acest concept asigură conexiunea dintre rațiunea ce tinde să perceapă politica internațională şi faptele destinate cunoaşterii, el permite de a înțelege politica drept o sferă independentă a activității umane. Conținutul "conceptului de interes definit în termenii puterii" nu este irevocabil, el depinde de contexul politic şi cultural în care se formează politica internațională a statului.

[12] ***Morgenthau H. Politics amond Nations N. Y., 1955. P. 3-12.***

În opinia lui A. George, noțiunea “interese naționale vitale” cuprinde următoarele valori:

1. supraviețuirea fizică;

2. libertatea;

3. îndestularea economică[13].

Opinii de aceeaşi natură, de nuanță “realistă”, sînt promovate de J. Frankel. El susține că interesele naționale şi scopurile naționale determină particularitățile şi direcțiile politicii externe ale statelor. Analistul englez propune următoarea clasificare a intereselor naționale:

1. aspiraționale - provin din idealurile şi valorile spirituale de bază ale poporului;

2. operaționale - sînt interesele practice care alcătuiesc scopul nemijlocit al politicii cotidiene a guvernului;

3. descriptive - cuprind discuțiile din parlamente, presă, din cadrul opiniilor publice ce se referă la politica externă[14].

F. Northedje consideră în politica externă de obicei se întretaie cu evaluarea rațională a intereselor naționale şi doctrinelor ideologice. Majoritatea teoriilor ideologice contemporane sînt flexibile şi plastice, dar dacă se produce discordanță între interesele de stat şi ideologia politică a unui popor, este de aşteptat că interesele de stat inevitabil vor avea prioritate[15].

Folosind pe larg noțiuni din informatică, G. Modelsky susține că procesul de politică externă este alcătuit din patru etape principale:

1. formularea intereselor;

2. acumularea forței la IMPUT;

3. determinarea scopurilor;

4. repartizarea forței la OUTPUT.

Interesele sînt dorințele şi cerințele față de comportamentul altor state. G. Modelsky consideră nefondată ştiințific noțiunea “interes național”, el subliniază că interesele pe care le exprimă omul politic nu sînt nici interesele națiunii, nici ale statului, ci ale comunității. Statul este condiție necesară pentru existența omului politic, el îi oferă mijloace pentru valorificarea scopurilor sale. Limitele comunității sînt în acelaşi timp şi mai înguste şi mai largi decît ho-

---

[13] ***George A. Presidential Decisionmaking in Foreign Policy. London, 1980. P. 244.***

[14] ***Frankel J. National Self-Interest. London, 1970. P. 37-38.***

[15] ***Northedge F. The Foreing Policy of the Powers. London, 1968. P. 13-14.***

tarele statului: sînt mai înguste din cauza că omul politic nu exprimă interesele tuturor grupurilor sociale şi cetățenilor țării, sînt mai largi pentru că neexprimînd interesele tuturor grupurilor sociale şi cetățenilor statului său, omul politic întruchipează interesele altor state, aliate sau amicale, altor grupuri sau indivizi, inclusiv din statele nealiate.

În opinia analistului american, există trei tipuri de interese de care trebuie să țină cont omul politic:

1. cerințele comunității, adică interesele rezultate din valorificarea de către oamenii politici a scopurilor din trecut;

2. cerințele colaboratorilor provizorii, adică interesele ce țin de valorificarea scopurilor din prezent;

3. cerințele duşmanilor sau adversarilor, adică interesele de care se face abstracție în numele scopurilor din viitor[16].

Aşadar, în procesul definirii intereselor omul politic ține cont de toate cerințele ce au atribuție față de politica sa. El poate să decidă să neglijeze anumite interese, dar nu poate ignora consecințele acestei neglijări pentru politica sa şi reieşind din interesele diverse, omul politic îşi formulează scopurile politicii sale externe (el transformă interesele comunității sale în scopuri ale politicii externe).

Idei de conținut aproximativ identic sînt expuse de R. Snyder, acesta consideră că interesul național este exprimat de grupul de oameni politici aflați la putere.

J. Rosenau este de părere că interesul național nici odată n-a servit în calitate de instrument analitic. Cauzele ar fi următoarele:

a) natura nedefinită a națiunii şi dificultățile determinării a cui interese include;

b) imposibilitatea de a găsi criterii pentru determinarea existenței intereselor şi urmărirea prezenței lor în manifestările independente ale politicii;

c) lipsa procedurii de acumulare a intereselor de îndată ce sînt identificate[17].

Societatea este o mulțime infinită de interese individuale sau de grup, nici unul dintre care nu poate prevala asupra altuia şi din această cauză definirea interesului național este întotdeauna pur subiectivă exprimând interesele acelei grupe sociale de care aparține

---

[16] ***Modelsky G. A Theory of Foreing Policy. London, 1962. P. 8-10, 19-20.***

[17] ***Rosenau J. The Scientific Study of Foreing Policy. N. Y., 1971. P. 243-244.***

omul politic. În pofida caracterului pur subiectiv, noțiunea este necesară pentru a explica şi analiza politica externă şi relațiile internaționale în termenii interesului național.

F. Pearson şi J.Rochester deosebesc următoarele neajunsuri ale concepției "interesul național":

1. conceperea simplistă a relațiilor internaționale, reducerea diversității şi complexității lor la înțelegerea îngustă a intereselor statului;

2. caracterul vag al termenului;

3. absența criteriilor identice pentru diferite state de determinare a apărării legitime;

4. existența posibilității ca interesele principale şi interesele secundare ale statului să devină incompatibile;

5. interesul național în sensul definit de guvern poate aduce beneficiu întregii națiuni, dar şi numai segmentelor privilegiate ale națiunii;

6. unele state pot include în componența interesului lor național astfel de noțiuni ca "puterea" şi "prestigiul"[18].

În opinia lui R. Aron, noțiunea "interes național" este polisemantică şi din această cauză, puțin operațională pentru a analiza scopurile şi mijloacele relațiilor internaționale. însă orice stat are nişte scopuri eterne care pot să se manifeste atît abstract cît şi concret: în primul caz ele prezintă în sine tendințe către securitate, putere şi glorie, în cel de al doilea, se exprimă în năzuința de a-şi lărgi spațiul vital, mări numărul populației şi răspîndi ideologiile şi valorile sale[19]. Prin urmare, activitatea de politică externă a statelor se exprimă în acțiunile liderilor săi, care dispun de un anumit grad de libertate în alegerea scopurilor, un rol deosebit revenind ideologiei, ambițiilor, temperamentului ş.a. calități ale oamenilor politici de vîrf. În acelaşi timp, datorită locului pe care-l ocupă, aceşti lideri tind să creeze impresia că la baza tuturor activităților lor se află interesul național. Referindu-se la mijloacele de asigurare a scopurilor, R. Aron subliniază că statele trebuie să facă uz simultan sau în succesiune de cooperare şi război, de strategie militară şi diplomație.

A. Worfers este de părere că realizarea intereselor naționale ale statului constă în mărirea puterii lui.

---

[18] ***Pearson F., Rochester J. International Relations. N – Y, 1988. P. 149-151.***

[19] ***Aron. R. Paix et Guerre entre les nations. Paris, 1984. P. 82-86.***

În acord cu analistul american, J. B. Duroselle susține că ar fi bine dacă ar exista posibilități de a determina interesul național de caracter obiectiv, însă orice reflecție despre interesul național obiectiv este subiectivă[20]. în acest sens, M. Merle propune în calitate de mobil al activității actorilor nu interesul, ci identitatea națională, care ar cuprinde: limba şi religia ca piloni ai unității naționale, valorile cultural-istorice şi memoria național-istorică. în această bază, subliniază analistul francez, comportamentul Franței pe arena internațională poate fi înțeles mai bine ținînd cont de oscilațiile tradițiilor ei istorice între patriotism şi pacifism, între ideologia colonialistă şi ideea "misiunii civilizatorii". Această ordine de idei se referă şi la tradițiile istorice ale SUA, se are în vedere ondulațiile între izolaționism şi intervenism[21].

J. B. Duroselle şi P. Renouvin sânt de părere că în istoria europeană interesul național aparține mai cu seamă de sfera politicii interne.

Fără îndoială, este absolut necesar de a lua în calcul tradițiile culturale istorice şi valorile naționale, dar mai aproape de adevăr este H. Morgenthau care nu contrapune identitatea națională interesului național, ci o consideră un element inalienabil al acestu-ia.

Prin urmare, definirea interesului național, determinarea conținutului şi funcțiilor lui au provocat numeroase discuții şi diverse opinii. Interesul național fiind o noțiune fundamentală a politicii internaționale, oferă acele pârghii reale prin intermediul cărora acesta poate fi explicată, susțin partizanii acestei categorii, în timp ce adversarii ei o consideră ca ceva ştiințific nedeterminat, părerile lor fiind distincte: - interesul național a avut importanță numai în perioada "echilibrului de forțe" din sistemul statelor europene din secolele XVI-XIX, iar în epoca confruntărilor globale şi-a pierdut din semnificație; valoarea practică a concepției este în scădere în virtutea intensificării proceselor globale de integrare şi transna-ționalizare, de apariție a actorilor supranaționali a relațiilor internaționale şi slăbirii prin transferare a suveranității statului; - concepția reprezintă o tentativă de a consolida unitatea inexistentă între statul politic şi societatea civilă. Deşi statul pretinde să exprime interesul național,

[20] ***Duroselle J. -B. Tout empire periro... Paris, 1982. P. 88.***

[21] ***Merle M. La politique etrangere. Traite de science politique. Paris, 1985.- P. 473-474.***

societățile contemporane sunt divizate profund în interior şi statul în cel mai bun caz poate fi numai intemediar între intere-sele intrate în conflict din cadrul societății, el nu serveşte în calitate de centru de unificare şi nu exprimă interesul național general. Bunăstarea şi supraviețuirea aparatului de stat, iar împreună cu acesta a intereselor dominante de ordin politic, economic şi ideologic ale statului nu coincid cu bunăstarea şi supraviețuirea societății civile, expresie a acestei contradicții fiind intensificarea mişcărilor antietatiste. Aceste mişcări pun serioase semne de întrebare în legitimitatea pretențiilor statului de a fi unicul exponent al suveranității poporului, în importanța şi obligativitatea pentru societate a valorilor proclamate (de stat) – apelurile la unitate sub lozinca intere-sului național şi loialitate națională deşi influențează asupra unor pături sociale, în fond şi-au pierdut din capacitatea de a mobiliza energia societății.

Totuşi statul rămâne dacă nu actorul principal, cel puțin unul dintre actorii principali ai relațiilor internaționale, el îşi păstrează suveranitatea limitată şi are anumite interese naționale. Critica sus – menționată reflectă cele mai generale tendințe ale evoluției statelor şi societăților, însă această tendință este de perspectivă mai îndelungată.

Referindu-ne la relația stat – societate civilă este de subliniat că marxismul tratează această relație ca unitate dialectică a conținutului şi formei, în care forma este statul politic, iar conținutul – societatea civilă. Scopul statului este interesul general, iar societatea civilă exprimă interesul particular, egoist şi în acest sens, există conflict deschis sau camuflat între interesul general şi interesul particular, între statul politic şi societatea civilă.

Conform opiniei lui G.Hegel, statul este puternic şi bine orânduit atunci când interesul particular al cetățenilor se află în conexiune cu scopul general, când unul îşi găseşte satisfacere şi realizare în altul. Când acest principiu este înfăptuit atunci statul exprimă în cea mai mare măsură interesul național existând identitate între interesul de stat şi interesul național.

Caracterul interacțiunii dintre stat şi societatea civilă depinde în mare parte de gradul de dezvoltare a societății civile şi institutelor ei, de capacitatea de a controla activitatea puterii politice. În condițiile în care societatea civilă este slab dezvoltată statul poate să-i uzurpeze drepturile şi privilegiile, îndeplinind nu numai funcțiile inerente sie, ci şi funcțiile societății: statul îi formulează sarcinile şi cere executarea necondiționată a deciziilor sale considerând că

acestea reflectă în modul cel mai adecvat interesele indivizilor şi societăţii în ansamblu. Suma acestor două variabile este egală cu unu, însă în diferite perioade de timp numerele adunate pot avea semnificaţie deosebită: în cazul când mărimea statului se apropie de unu, naţiunea se îndreaptă spre despotism şi invers, când mai aproape de unitate se află societatea civilă, lucrurile se mişcă spre anarhie.

Interesul naţional exprimă într-o măsură mai mare sau mai mică consensul naţional care uneşte într-un tot întreg diferiţi oameni. Dacă în raport cu statul său societatea civilă prezintă în sine o totalitate răzleţită, în raport cu alte state, cu lumea înconjurătoare societatea civilă şi statul alcătuiesc o totalitate integră, iar interesul naţional primeşte semnificaţie de interes al întregii naţiuni, în special în raport cu lumea înconjurătoare. Nu este întâmplător faptul că cele mai antagoniste forţe sociale din interior deseori situându-se pe poziţii diametral opuse şi având interese polare în problemele de politică internă, ajung la numitor comun şi unitate atunci când este vorba de probleme de politică externă a statului lor, de apărare a intereselor naţionale în exterior. În special în timpul războaielor şi conflictelor internaţionale acute se amplifică astfel de simţuri cum ar fi patriotismul, legătura cu naţiunea sa, conştientizarea că de forţa şi importanţa statului său în lume, de potenţialul lui economic şi politic depinde viaţa şi bunăstarea fiecăruia. Ignorarea acestor simţuri conduce spre erori grave în evaluarea unor sau altor situaţii de politică internă şi externă.

La baza oricărui interes se află necesităţile obiective ale subiectului sau unităţii sociale, necesităţi condiţionate de situaţia economică, socială, politică sau de altă natură. Procesul cunoaşterii necesităţilor sociale este procesul formării intereselor oamenilor, interesul fiind o categorie obiectiv-subiectivă. În acest sens, interesul naţional conţine două laturi: obiectivă şi subiectivă. Toate aspectele care vizează statul ca organizator al începutului naţional, în raporturile şi intermedierile lui de bază din interior şi din exterior ţin de latura obiectivă. Raporturile şi intermedierile din exterior cuprind:

- situaţia geopolitică a statului;
- locul şi rolul lui în sistemul relaţiilor internaţionale;
- locul şi rolul lui în sistemul de securitate;
- participarea la alianţe şi îndatoririle ce decurg din aceasta;
- locul şi rolul statului în sistemul relaţiilor economice.
- internaţionale şi în comerţul mondial.

Raporturile şi intermedierile din interior vizează:

- nivelul dezvoltării economice a țării;
- stabilitatea situației social-economice şi politice din țară;
- necesitatea în resurse;
- potențialul economic;
- potențialul militar.

Latura subiectivă ține în special de concepțiile despre lume, de valorile orientative ale conducătorilor statului, acestea condiționând caracterul conceperii realităților din interior şi din exterior. Conceperea imprimă în mare măsură sensul introdus în interesul național şi conținutul concret al activității de politică externă a statului, activitate care se bazează pe interesul național.

În acest context este necesar de atenționat încă asupra a două laturi ale interesului național: latura motivațională sau ideologică şi implementarea politică. Latura motivațională serveşte ca regulă în scopul justificării unor acțiuni eventuale sau deja săvârşite de politică externă a statului sub pretextul apărării intereselor naționale. În activitatea practică de politică externă a statului interesul național îşi găseşte expresie în scopurile şi mijloacele cu ajutorul cărora este realizat.

H. Morgenthau deosebeşte interese principale şi secundare, generale şi de conflict, permanente şi variabile. Alți analişti disting interese neschimbate şi interese variabile. Interesul neschimbat sau fixat conține sarcina asigurării securității externe a statului ca unitate politică independentă. Interesul variabil este o funcție cu mai mulți factori, cum ar fi: tradițiile naționale; valorile împărtăşite de majoritatea populației țării; caracteristicile personale ale conducerii politice; tendințele contemporane în dezvoltarea economiei, ştiinței şi tehnicii; mutațiile în stările de spirite ale opiniei publice etc.

Interesul național este conceperea şi reflectarea necesităților statului în activitatea liderilor săi. Interesul național este o concepție care se modifică în dependență de circumstanțe istorice şi politice, de natura regimului şi elitei conducătoare. Prin interesul național se subînțelege în special interesul național-statar. Ambițiile statelor se schimbă în dependență de statutul lor şi împrejurările politice, de regimul şi ideologiile predominante în politica internațională. Scopurile statului pot fi: securitatea; expansiunea; bogăția; propaganda unei ideologii; gloria. Sub lozinca apărării interesului național statele pot să-şi fortifice hotarele, să coopereze sau să se duşmănească cu vecinii lor.

Tradițional interesul național-statal cuprinde trei elemente de bază:

1. securitate militară;

2. înflorire economică şi dezvoltare;

3. suveranitatea statală ca temelie a controlului asupra unui teritoriu şi populației.

Securitatea poate consta în apărare sau ofensivă, acumulare de armament sau pacifism, neutralitate militară sau dependență de un stat puternic. Există cazuri cînd în tentativa de a-şi spori securitatea, statele riscă să diminueze din securitatea vecinilor săi şi să provoace ecouri negative care pot alimenta izbucnirea unui conflict internațional. Această ordine este numită "dilemele securității" şi în asemenea caz guvernul trebuie să mobilizeze toate resursele economice, politice şi militare pentru asigurarea capacității de apărare a țării sau satisfacerea ambițiilor prin amenințare cu intervenție militară sau război. Considerăm că cea mai eficace politică de asigurare a securității statului este politica echilibrului concretizat prin acorduri bilaterale şi convenții.

Elementul economic este un factor chemat să asigure creşterea puterii statului şi prosperarea materială a cetățenilor.

Una din trăsăturile generale ale statului este suveranitatea, adică puterea supremă asupra unui teritoriu. Puterea supremă, deciziile căreia sînt obligatorii pentru cetățeni, asociații şi instituții, aparține statului, numai statul dispune de dreptul de a decreta legi şi norme obligatorii pentru toată populația.

Unii cercetători consideră că uneori interesele de stat coincid cu interesele naționale, iar alte ori diferă. Interesele naționale, opinează Ia. Etinger, sînt o noțiune obiectivă, istorică care a apărut în rezultatul interacțiunii unor factori ca: situația geopolitică a etnosului, numărul lui, relațiile cu entitățile național-etnice vecine, tradițiile şi particularitățile culturale, religia. Interesele de stat sînt o noțiune în mare măsură subiectivă, ce se află în conexiune cu înțelegerea, interpretarea intereselor naționale de către forțele politice de la putere, forțe care reflectă interesele anumitor pături sociale. Problema de bază în determinarea raportului dintre interesele de stat şi interesele naționale este precizarea gradului de reflectare de către puterea de stat a intereselor naționale sau politice ale populației țării. G. Mirski este de părere că interesele de stat se reduc în linii

mari la interesele cercurilor conducătoare, dar care cîteodată sînt incorect înțelese de aceste cercuri[22].

Pentru a asigura interesul național sînt necesare unele condiții:

- stabilitate internă;

- bunăstare economică;

- tonus moral înalt al societății;

- securitate;

- împrejurări internaționale favorabile;

- prestigiu şi autoritate pe arena internațională.

Prin urmare, interesul național este o categorie a cărei parametri sînt determinați de conjunctura internațională şi sistemul de valori care predomină în societate şi stat. Politica poate fi considerată ca mijloc important de realizare a interesului național. Interesul național-statal se formează în conformitate cu parametrii geopolitici şi posibilitățile statului, la elaborarea lui influențează nivelul dezvoltării economice a țării, autoritatea ei pe arena mondială, tradițiile național-culturale. Interesele statale sau naționale reale abordează suveranitatea, integritatea teritorială, principiul neamestecului în afacerile interne. Elaborarea intereselor naționale se exercită în interconexiunea factorilor economici, sociali, național-psihologici etc., în totalitatea factorilor ce determină conținutul şi caracterul experienței național-istorice a poporului sau țării. în această calitate interesul național este un fenomen social-istoric şi nu poate exista independent de conştiința purtătorilor săi fiind în interacțiune cu identitatea națiunii.

Elementul de bază al interesului național este imperativul autoconservării statului. Cadrul interesului național este determinat de idealul ce reflectă valorile societății, acest imperativ nu poate fi conceput în afara imperativului fundamental, cel al autoconservării. La elaborarea interesului național trebuie să se țină cont de factorii economici, politici, geografici, de prioritățile politicii interne, de manevrele politice ale diferitor forțe şi grupuri interesate, de reacțiile posibile din partea statelor cointeresate. Interesele naționale sînt asigurate prin mijloace politice, ideologice, economice, diplomatice şi

---

[22] ***Государственные, национальные и классовые интересы во внешней политике и международных отношениях. // МЭМО, 1989. № 2. с. 69-70.***

militare, securitatea şi autoconservarea statului este greu de conceput în afara alianțelor şi coalițiilor.

Ca regulă, se deosebesc două nivele generale ale intereselor naționale (de politică externă) ale statului:

- nivelul intereselor principale de politică externă;
- nivelul intereselor specifice de politică externă.

Primul nivel include interesele de politică externă ale statului ce țin de asigurarea securității şi integrității lui ca unitate social-economică, politică, național-istorică şi culturală, de apărarea independenței lui economice şi politice. Interesele principale sunt determinate de situația geopolitică a statului, el le asigură şi le apără prin mijloace diplomatice, militare, economice şi ideologice.

Nivelul al doilea cuprinde interesele particulare, specifice, comparativ cu cele principale, dar importante pentru stat în sfera relațiilor internaționale. Interesele de politică externă de acest nivel țin de procesele concrete de asigurare a vitalității sistemului relațiilor interstatale, situațiile de conflict care nu amenință nemijlocit securitatea statului, diferite probleme internaționale, soluționarea cărora necesită participarea statului. La acest nivel se referă şi interesele de politică externă generate de relațiile economice externe, comerciale, culturale, ştiințifice şi de altă natură ale statului. Interesele specifice se află în ultimă instanță în relație de dependență de cele principale, însă în acelaşi timp, se bucură de autonomie relativă determinând conținutul activității de politică externă a statului în anumite direcții.

Primul nivel reflectă sfera superioară a activității de politică externă a statului şi a relațiilor interstatale. Atât timp cât statul există ca unitate politică, interesele lui principale în esență rămân neschimbate, independent de regimurile politice sau conducerea politică. În conformitate cu schimbarea conjuncturilor, pot să se modifice conținutul concret al activității de politică externă a statului, activitate îndreptată spre asigurarea acestor interese, forma lor de manifestare, mijloacele de realizare, dar însăşi interesele asigurării integrității, independenței şi securității statului se mențin în toate timpurile. Interesele principale de politică externă se află în conexiune cu situația geopolitică a statului, cu rolul şi locul lui în sistemul relațiilor internaționale şi atunci când aceste interese sunt supuse pericolului, conducerea politică ar putea întreprinde orice măsuri pentru a le ocroti.

În comparație cu cele principale, interesele de politică externă de nivelul al doilea sânt mai labile şi schimbătoare, mai uşor se su-

pun influenței din partea împrejurărilor interne şi externe aflate mereu în modificare şi există mai mult spațiu pentru compromise. Interesele specifice ale statului pot fi deosebite în diferite perioade istorice, ele se modifică în dependență de dispariția unor necesități şi apariția altora, iar în anumite cazuri pot fi jertfite cu pierderi mai mari sau mai mici pentru stat intereselor principale, de importanță vitală pentru securitatea lui, această ordine fiind întâlnită deseori în practica relațiilor interstatale. În dependență de circumstanțe militaro-strategice şi de politică externă, circumstanțe create de locul şi rolul statului în sistemul relațiilor internaționale şi de conceperea şi interpretarea lor de către conducerea politică sau de necesitatea asigurării securității sale, acesta poate să minimalizeze ori să reducă la zero unele legături cu alte state, legături determinate de interese de nivelul al doilea - economice, comerciale, culturale, sportive ş.a. Totodată interesele specifice deseori pot servi în calitate de mijloc de realizare şi asigurare a intereselor principale ale statului, ele sânt folosite în scopul presiunilor, amenințărilor, obținerii unor cedări sau avantaje de la cealaltă parte. Este de remarcat însă că hotarele dintre interesele principale şi interesele specifice ale statului de fapt sânt convenționale şi mobile, mai ales în cazurile când este afectat prestigiul acestuia. Ba mai mult chiar, sânt cazuri când unele interese specifice sânt declarate de către un stat interese de importanță vitală.

Dacă în trecut concepția interesului național era limitată mai ales la interesele proprii, actualmente statul ar trebui să țină cont minimum d trei grupe de interese aflate în interconexiune:

- **interesele vitale proprii;**
- **interesele vitale ale altor state;**
- **interesele globale[23].**

Interesele naționale ale statului pot fi corect determinate la etapa actuală numai ținând cont de aceste trei grupe de interese de importanță vitală, ignorarea sau nerespectarea de către un stat a intereselor vitale ale altor state sau a intereselor globale pune în pericol şi interesele acestui stat. H.Morgenthau sublinia că interesul național al statului care este preocupat nu numai de interesele proprii, dar şi de interesele altor state trebuie să fie determinat în noțiuni compatibile cu acestea din urmă.

[23] ***Национальные интересы: теория и практика. М., 1991. p. 47-48.***

A. Schlesinger Jr. subliniază că statul care nu acordă atenţia cuvenită interesului naţional ca forţă motrice a politicii sale, nu poate supravieţui.

Actualmente elementele şi conţinutul interesului naţional se află în perioada transformărilor esenţiale, condiţionate de noi factori şi circumstanţe. Dezvoltarea accelerată a forţelor de producţie, mijloacelor de comunicare în masă şi informaţiei, noile cuceriri tehnico-ştiinţifice, intensificarea proceselor de internaţionalizare a tuturor sferelor vieţii sociale, tendinţele în creştere ale oamenilor spre democraţie, demnitate personală şi bunăstare materială provoacă modificarea interesului, vin cu unele transformări în raportul dintre părţile lui componente. Factorul economic capătă importanţă mai mare impunînd statul să deie răspuns adecvat la cerinţele în creştere ale populaţiei faţă de nivelul şi calitatea vieţii. Autoritatea şi prestigiul statului pe arena mondială, locul lui în ierarhia internaţională depind actualmente de alte principii. Trebuie de luat în calcul şi fenomenul transnaţionalizării, mai precis, sporirea rolului corporaţiilor transnaţionale, băncilor şi consorţiilor, aceşti factori ţin sub control crescînd repartizarea resurselor şi viaţa economică mondială în ansamblu.

Mişcarea Republicii Moldova, altor state independente şi post-socialiste spre economia de piaţă şi demonstraţia pluralistă se desfăşoară în condiţiile nu numai a sporirii fluxului de idei, capital, mărfuri, tehnologii şi oameni, a transparenţei în creştere a hotarelor, dar şi a dificultăţilor enorme, contradicţiilor, crizelor şi conflictelor. Legăturile tradiţionale bi-si multilaterale între state sînt completate cu altele noi, ce cuprind cele mai diverse ramuri - transportul şi comunicaţiile, economia şi finanţele, cultura şi informaţiile, ştiinţa şi învăţămîntul. în ultimul timp se măreşte rolul organizaţiilor şi institutelor internaţionale (statele le deleghează o parte din prerogativele lor, le acordă susţinere financiară şi politică), precum şi al corporaţiilor transnaţionale, (ele sînt cointeresate nu numai în profit financiar şi creştere economică, dar şi în stabilitatea ţării de reşedinţă, în statalitate generală şi cooperare).

în asemenea împrejurări asigurarea interesului naţional necesită stabilirea unui echilibru între elementele sale ce se află în interdependenţă şi se completează reciproc. Din cauza că este foarte greu de asigurat dezvoltarea plenară a fiecărui element în parte, în practica internaţională deseori este atestată ordinea, cînd dezvol-

tarea unei părți componente sau condiții compensează sub dezvoltarea alteia, obținîndu-se în aşa mod o anumită doză de echilibru.

Conform unor surse oficiale, interesul național al Republicii Moldova este asigurarea independenței şi integrității teritoriale, iar restul nu sînt altceva decît strategii de soluționarea lui. Considerăm această definiție incompletă din cauza că reflectă, nu pe deplin, numai unele părți componente ale interesului național, iar altele sînt trecute cu vederea sau subestimate.

Sîntem de părere că la definirea conceptului de interes național al Republicii Moldova este necesar de a ține cont de trei factori de importanță cardinală:

1. primatul cetățeanului în raport cu statul. Conceptul de interes național trebuie să pornească de la cetățeni şi nu de la stat - nu cetățenii există pentru stat, ci statul pentru cetățeni;

2. vocația europeană a poporului Republicii Moldova şi unitatea etnică şi spirituală a românilor. Trebuie de creat imaginea unui popor care optează consecvent pentru economia de piață, care ştie să folosească eficient resursele, să construiască infrastructuri avansate, să producă mărfuri competitive şi să facă bani, care se pronunță pentru democrația pluralistă şi este deschis dialogului. Interesul național trebuie să apere valorile naționale, tot ce este autentic şi de semnificație. în relațiile cu Rom`nia se impune necesitatea promovării unui dialog politic permanent şi integrării cultural-spirituale;

3. securitatea nu este numai o problemă militară, ea implică şi alte domenii - economic, administrativ-organizatoric, ecologic. Securitatea porneşte de la garantarea drepturilor şi libertăților fundamentale ale cetățenilor. în acelaşi timp, strategia de securitate trebuie să sintetizeze felul cum Republica Moldova îşi concepe prezentul şi viitorul. în acest context se includ şi definirea *factorii de risc*, interni şi externi, existenți şi eventuali, care-i pun în pericol securitatea.

Riscurile ar fi următoarele:

a) dificultăți interne de natură economică şi socială provocate de asemenea de factori ca:

- devalorizarea valutei naționale, neachitarea salariilor, pensiilor şi burselor, creşterea inflației, pierderea depozitelor bancare ale cetățenilor şi întreprinderilor;
- întîrzierea reformelor structurale;
- număr mare de persoane nonactive;

- datorii externe.

În scopul accelerării dezvoltării economice, promovării reformelor structurale sau menţinerii regimurilor la putere, multe ţări recurg la împrumuturi, însă efectul acestor intervenţii deseori nu este cel scontat din cauzele că mijloacele sînt folosite pentru finanţarea întreprinderilor puţin - sau nerentabile, crearea structurilor neadecvate necesităţilor ţării, ridicarea artificială a capacităţii de cumpărare a populaţiei, menţinerea cheltuielilor militare la nivel ridicat; în plus, nu trebuie trecut cu vederea corupţia cercurilor diriguitoare. Pentru a preîntîmpina cît de cît accelerarea acestor procese nedorite, se impune elaborarea unei strategii a dezvoltării durabile susţinute, în care să-şi găsească fundamentale suporturile şi mecanismele de reformare a economiei, fapt ce va permite depăşirea situaţiei actuale, cînd industria în linii mari este lipsă, agricultura în mare parte este necompetitivă, iar sfera serviciilor este unilateral orientată şi departe de standartele mondiale;

b) dependenţa de o singură sursă de agenţi energetici. Asigurarea securităţii energetice a republicii prin diversificarea surselor de import şi dezvoltarea resurselor proprii, inclusiv cele de alternativă, este o oportunitate de neamînat. Soluţionarea acestei probleme este nu numai de importanţă economică, dar şi politică;

c) separatismul tiraspolean. Autorităţile de la Tiraspol, susţinute de unele forţe din exterior, sînt generator de instabilitate şi conflict în regiune. Republica Moldova nu-şi exercită suveranitatea asupra spaţiului din stînga Nistrului şi oraşului Tighina, legile ei nu sînt aplicate pe acest teritoriu, economia acestei regiuni nu este încadrată în sistemul economic unic republican. în pofida eforturilor autorităţilor de la Chişinău şi misiunilor internaţionale, această problemă încă n-a fost rezolvată, însă cert este că soluţionarea ei trebuie găsită în baza legislaţiei Republicii Moldova, cu largul concurs al comunităţii internaţionale. Federalismul sau separatismul contravin intereselor cetăţenilor, dar totoodată, se impune promovarea unei politici active de decentralizare administrativă şi decizională;

d) unele forţe revanşarde din interior, susţinute din exterior, care speră să întoarcă roata istoriei. însă trecutul este irevocabil şi ceea ce a fost nu mai poate fi întors, deşi pericolul restaurării mai persistă;

e) existenţa unor tensiuni şi instabilităţi în regiune, acumularea de forţe militare şi paramilitare care se pot extinde, traficul de armament, substanţe radioactive şi droguri.

Cert este că nu poţi trăi în siguranţă izolîndute şi prin formularea interesului naţional elaborarea strategiei securităţii naţionale şi definirea factorilor de risc este important să se demonstreze că Republica Moldova doreşte să fie generator de securitate şi încredere în regiune.

Prin urmare, interesul naţional este o categorie ce ţine nu numai de politica externă, dar şi de cea internă avînd ca obiectiv definirea priorităţilor dezvoltării naţionale. Aceste priorităţi fundamentale ar fi:

1. garantarea drepturilor şi libertăţilor fundamentale ale omului, promovarea democraţiei pluraliste şi crearea societăţii civile;

2. asigurarea independenţei şi restabilirea suveranităţii pe întregul său teritoriu;

3. crearea condiţiilor necesare dezvoltării economice şi prosperării materiale a populaţiei;

4. asigurarea securităţii economice, politice, militare, energetice şi ecologice;

5. crearea condiţiilor favorabile pentru restabilirea conştiinţei naţionale a populaţiei băştinaşe, afirmării vocaţiei ei europene şi integrării în Europa unită.

În baza celor expuse mai sus considerăm că interesele naţionale ale Republicii Moldova ar fi următoarele:

- asigurarea existenţei statului suveran, independent, unitar şi indivizibil; garantarea şi promovarea drepturilor şi libertăţilor fundamentale ale omului, asigurarea securităţii cetăţeanului; edificarea statului de drept prin respectarea Constituţiei şi legilor; crearea condiţiilor pentru dezvoltarea economiei şi bunăstarea materială a oamenilor; asigurarea securităţii energetice;

- crearea condiţiilor pentru refacerea spirituală a cetăţenilor;

- participarea activă şi integrarea în organizaţiile internaţionale regionale şi subregionale.

Este important ca prin definirea interesului naţional Republica Moldova să demonstreze că s-a angajat în respectarea valorilor libertăţii, toleranţei şi colaborării obţinînd şi pe această cale mai multă audienţă şi prestigiu.

ТРУДОВАЯ МИГРАЦИЯ НАСЕЛЕНИЯ МОЛДОВЫ: СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ.

Алвин КРАУЗЕ
Республика Молдова, Кишинев
Центр международных и национальных исследований «Perspectiva»

Проблема трудовой миграции является одной из наиболее актуальных и животрепещущих проблем современного развития Молдовы.

Каковы же причины трудовой миграции в Республике Молдова? Каково современное состояние трудовой миграции, ее тенденции, объемы и направления? Каким видится прогноз развития трудовой миграции в ближайшей перспективе?

Итак, *во-первых*, основные причины современной трудовой миграции населения Республики Молдова и иностранных граждан в Молдову. Отвечая на данный вопрос, следует отметить следующие причины:

- **Становление независимого молдавского государства. В результате распада Советского Союза экономика республики утратила такие основополагающие качества успешного функционирования и развития как целостность и (при всей условности термина) самодостаточность, что обрекло страну на глубокий экономический кризис. Геополитические изменения на постсоветском пространстве отразились и на миграционных процессах Молдовы. Внутренние миграции в рамках СССР постепенно трансформировались в миграцию между независимыми постсоветскими государствами, странами «нового» («ближнего») зарубежья. Это привело, с одной стороны, к свёртыванию традиционных миграций – экономических, семейных, учебных, а также к прекращению службы в армии за пределами республики. С другой стороны, распад СССР, утверждение новых независимых государств происходило в острой борьбе, сопровождалось обострением межнациональных отношений, приводило к этническим и военным конфликтам, в том числе и в Молдове. Это дало импульс процессам репатриации людей на их историческую родину, появлению массовых потоков беженцев и перемещённых лиц.**

- **Становление открытого демократического молдавского государства. Становление Молдовы как независимого, демократического государства сопровождалось либерализацией процедур въезда и выезда, способствовало активному включению страны в мировые миграционные процессы. Однако, следует отметить, что превращение Молдовы в открытое общество привело и к новым явлениям в области миграции. Подобно другим постсоветским государствам Молдова столкнулась с такой формой международной миграции как нелегальная и нелегальная транзитная миграция. Через республику проходит один из маршрутов нелегальной миграции на Запад. Нелегальная и нелегальная транзитная миграция становится достаточно массовым явлением, обостряющим ситуацию в стране, осуществляющей сложные социально-экономические и политические трансформации.**
- **Становление рыночного демократического молдавского государства. Демократические трансформации существующей экономической, политической и социальной систем на постсоветском пространстве не могут дать в краткосрочной перспективе (и не дали) положительного эффекта. И это лишь усугубило кризис, тяжелое положение страны, подавляющей части ее населения. Экономический кризис и спад производства, инфляция, растущая структурная безработица, сокращение расходов на социальную сферу оказали определяющее воздействие на развитие миграционной ситуации в Молдове.**

***Во-вторых*, современное состояние трудовой миграции, ее тенденции, объемы и направления.**

При этом если в советское время трудовая миграция имела место в рамках одного государства и характеризовалась движением «Молдова–восток СССР», то сегодня, в условиях независимого государства помимо традиционной трудовой миграции на восток появляется и западный вектор трудовой миграции. При этом отметим, что постепенно происходит переориентация трудовых мигрантов на «старое» зарубежье.

Более того, в миграционном движении населения Молдовы отчетливо просматривается тенденция к освоению новых пространств. Подобно «масляному пятну» молдавские трудовые мигранты осваивают как близлежащие, соседные страны, так и государства, которые находятся на значительном расстоянии от нашей страны и в которых отсутствует как молдавская диас-

пора, так и общность производственных, кровнородственных, языковых, и иных связей с Республикой Молдовы.

При этом отметим, что расширяются миграционные стратегии населения. Помимо традиционной эмиграции на постоянное местожительство все большую роль играют кратко- и среднесрочные коммерческие, деловые, трудовые, учебные миграции. Это способствует увеличению мобильности населения Республики Молдова, его приобщению к мировому сообществу, раскрепощению менталитета, трудового и интеллектуального потенциала, умению «крутиться», надеяться на себя, свои способности, умение, знания, талант.

Происходит рост экономической, трудовой миграции молдавского населения. И это не противоречит утверждениям официальной статистики о снижении объемов миграционных потоков в контексте «Молдова - зарубежье».

Таблица 1. Численность мигрантов в контексте «Молдова – зарубежье» в 1989-1999 годы[24]

	прибыло	выбыло	прирост
1989	74.725	71.400	3.725
1990	67.033	73.765	-6.732
1991	56.214	71.855	-15.641
1992	35.733	61.578	-25.845
1993	27.218	35.557	-8.339
1994	18.988	33.847	-14.859
1995	16.087	33.185	-17.098
1996	14.153	30.627	-16.474
1997	6.232	11.258	-5.026
1998	1.558	4.783	-2.775

Суть в том, что современное молдавское государство, став на путь формирования демократического открытого общества

[24] ***Источник:** Migraţia populaţiei Republicii Moldova pe anii 1980-1992. Buletin. – Cişhinău, Departamentul statisticii al Republicii Moldova, 1993, p.1,3; Migraţia populaţiei Republicii Moldova în anii 1990-1996. Buletin statistic. – Cişhinău, Departamentul statisticii al Republicii Moldova, 1997, p.9; Мошняга В. Независимая Молдова и миграция. – Кишинэу, «Perspectiva», 1999, с.366; Данные Департамента статистических и социологических исследований Республики Молдова за 1998 год.*

и проводя демократическую миграционную политику, отказалась от тотального контроля за перемещением своих граждан. Данное обстоятельство отразилось и на массовом сознании молдавского населения. Молдавские граждане, привыкая к демократическим формам общежития и пользуясь безвизовым режимом въезда / выезда, существующим между Республикой Молдова и государствами-соседями, а на востоке – СНГ, нередко официально не фиксируют своих передвижений, в том числе и через границы государства.

Практика свидетельствует, что реальный объем миграционных потоков значительно больше. Так, например, официальный объем мигрантов (регистрация по прибытию / выбытию населения) за 1998 год в контексте «Молдова – зарубежье» составляет 25 тысяч человек. В то время как Министерство транспортов республики, оценивая зарубежные пассажирские перевозки только автомобильным (автобусы) и железнодорожным транспортом, оперирует цифрой в более полумиллиона человек[25]. Отметим, что реальные годовые объемы миграционных потоков будут еще больше, если учесть зарубежные пассажирские перевозки личным автотранспортом и гражданской авиацией.

В условиях углубления экономического кризиса, падения жизненного уровня людей, роста безработицы возрастает значение и объемы трудовой миграции за пределы страны. Возрастает миграционная мобильность, весомость трудовых[26] поездок. Имеет место диверсификация трудовых стратегий миграции. Молдавские гастарбайтеры работают в строительстве, на транспорте, в добывающих отраслях, на сезонных сельско-

***

[25] Данные Министерства транспортов Республики Молдова за 1998 год

[26] Значительную часть трудовых мигрантов составляют «челноки», то есть люди, которые совершают краткосрочные поездки «за товаром», с целью его дальнейшей перепродажи у себя в стране. Основными странами экономической, коммерческой (“shop tour”), «челночной» миграции выступают Польша и Турция. К группе стран экономической, «челночной» миграции граждан Молдовы следует отнести и Германию, в которой приобретаются для продажи в Республике Молдова подержанные автомобили (так называемая автомобильно-торговая миграция).

хозяйственных работах, ухаживают за престарелыми иностранными гражданами и т.д.

Происходит расширение географии трудовой миграции. Помимо России, Румынии и Украины массовые потоки молдавских трудовых мигрантов встречаются в Польше, Турции, Греции, Израиле, Чехии, Италии, Кипре, Германии, других странах.

Происходит возрастание численности трудовых мигрантов из Молдовы. При этом следует учесть, что в республике фактически отсутствует достоверная официальная информация о количестве молдавских трудовых мигрантов. Государственные структуры оперируют данными в пределах 10-15 тысяч человек, которые имеют официальные трудовые контракты зарубежом.

Так, согласно данным Департамента миграции Министерства труда, социальной защиты и семьи Республики Молдова по индавидуальным трудовым контрактам в 1996 году трудилось в России – 9.467 человек, в Украине – 319 человек. В 1997 году за пределами страны работало более 10 тысяч граждан Молдовы (в России – 9.500 человек, в Украине – 350 человек, в Израиле – 933 человека).[27] В 1998 году официальная численность трудовых мигрантов осталась практически такой же[28].

Однако, данные цифры страдают серьезной неполнотой. Так, к примеру, в Чехии, согласно данным чешских исследователей, только в 1997 году работало почти 2 тысячи трудовых мигрантов из Молдовы (1.959 человек)[29]. Аналогичная картина наблюдается и в других странах.

[27] Мошняга В. Независимая Молдова и миграция. – Кишинэу, «Perspectiva», 1999, с. 113.

[28] Данные Министерства труда, социальной защиты и семьи Республики Молдова за 1998 год показывают небольшое возрастание численности официальных трудовых мигрантов зарубеж – 12.763 человека (цит.: De sărăcie, moldovenii se vând la negru în occident // "Flux", 1999, 3 decembrie).

[29] Drbohlav D. Labour Migration in the Czech Republic. // UNESCO Meeting of Experts "International Migration in Central and Eastern Europe at the Threshold of the XXI Century: New Trends and Emerging Issues". – Moscow (Russian Federation), 8-10 September, 1998. По данным чешских миграционных служб в стране работало в 1996 году – 295, в 1997 году – 1.959, а в 1998 году – 2074 трудовых мигранта из Молдовы. (цит.: Последствия будут «чреватыми». // «Независимая Молдова», 1999, 26 ноября).

Отметим, что в последнее время официальные структуры Молдовы стремятся выявить более полную картину молдавской трудовой миграции на запад. Согласно утверждениям Службы информации и безопасности Республики Молдова в Чехии находится более 40 тысяч молдован. И большинство из них нуждаются в срочной правовой защите. По данным германских властей число молдавских рабочих в Германии достигает 31,4 тысяч человек. Большинство из них оседает в восточных землях, где работает на стройках. По данным Федерального центра виз и иммиграции в Штутгарте, в странах Шенгенского соглашения в целом находится 55,8 тысяч молдаван. Они нередко привлекаются к суду, совершают противоправные действия, кражи, находятся в этих странах нелегально[30].

Особой проблемой является «экспорт девушек», проституция из Молдовы. Молдавских проституток больше всего «потребляют» Турция, Кипр, Италия, Сирия, другие страны. Только в столице российского государства находится около 3000 проституток из Республики Молдова. Наша страна по этому «экспорту» занимает по Москве третье место после Украины и Беларуси[31].

Положение их чаще всего незавидно, более того, трагично. Значительное число проституток являются несовершеннолетними, у них нет удостоверений личности, они подвергаются сексуальной эксплуатации, насилию, издевательствам и обману как со стороны клиентов, так и работодателей. В январе 2000 года в Албании, в Верховном Комиссариате ООН по делам беженцев ожидали репатриации 40 девушек из Молдовы, которые ранее занимались проституцией в Италии, но стали жертвами насилия со стороны клиентов или сводников[32]. Согласно данным Интерпола в Турции были выявлены и депортированы 670 гражданок Республики Молдова, занимавшихся проституцией, из Италии – 5, из Греции и Германии по 2 молдавских проститутки[33].

По официальным данным российских специалистов в области трудовой миграции Республика Молдова входит в пятер-

---

[30] *Пасат В. Исход. // «Независимая Молдова, 2000, 22 февраля.*
[31] *«Комсомольская правда в Молдове», 2000, 11 янвапя.*
[32] *Пасат В. Исход. // «Независимая Молдова, 2000, 22 февраля.*
[33] *См.: De sărăcie, moldovenii se vând la negru în occident. // “Flux”, 1999, 3 decembrie.*

ку основных экспортеров рабочей силы в Россию (3,2% всех иностранных рабочих)[34]. Общая численность молдавских гастарбайтеров в России измеряется официальной цифрой в 10 тысяч человек. В то же время российские исследователи, опираясь на опубликованные статистические данные за 1996 год, отмечают, что «среди рассматриваемых стран (Украина, Белоруссия и Молдавия) бесспорным лидером по темпам прироста трудовой миграции в Россию стала Молдавия… Возможно, это обусловлено тем, что в Молдавии трудовая миграция в Россию началась с некоторым отставанием и ее потенциал еще полностью не исчерпан»[35].

При этом молдавские трудовые мигранты в России работают в основном в сельском хозяйстве, в строительстве[36], в промышленности и на транспорте[37]. Отраслевая структура использования трудовых мигрантов из Молдовы (в сравнении с использованием трудовых мигрантов из Белоруссии и Украины) выглядит следующим образом.

---

[34] Прокофьев Ю. Внешняя трудовая миграция в России. // Миграция, Москва, 1997, №2, с.13. Другой российский исследователь А.Старков придерживается мнения, что Молдова в миграционно-трудовой табели России занимает 6 место, после Белоруссии. (См.: Старков А.Н. Трудовая миграция в Россию из Украины, Белоруссии и Молдавии. // Новая Евразия: Россия и страны ближнего зарубежья. Вып.9. - Москва, РИСИ, 1999, с.8).

[35] там же, с.9. По нашему мнению, это не совсем так. Основная причина заключается в том, что структурная безработица в Молдове ощущается сильнее как в силу большей продвинутости рыночных преобразований и большего падения жизненнного уровня населения, так и в силу меньших размеров страны, большей плотности населения, большей ориетированности советской-молдавской экономики на внешний (союзный) рынок и, соответственно, более значимых для нашей страны последствий распада единого экономического комплекса, существовавшего в рамках СССР.

[36] Как отмечает И.Ушкалов в России наибольшей популярностью пользуются молдавские строители. (См.: Ушкалов И. Этнические меньшинства и миграции: импульс к развитию или дезинтеграции? // Moldova, România, Ucraina: integrarea în structurile europene. – Chişinău, «Perspectiva», 2000, p.261

[37] Старков А.Н. Трудовая миграция в Россию из Украины, Белоруссии и Молдавии. // Новая Евразия: Россия и страны ближнего зарубежья. Вып.9. - Москва, РИСИ, 1999, с.13,18.

Таблица 2. Отраслевая структура трудовой миграции из Украины, Белоруссии и Молдавии (%)[38]

отрасли	Украина	Белоруссия	Молдавия
Промышленность	38,7	42,1	14,0
Строительство	28,5	27,2	16,5
Сельское хозяйство	18,5	1,8	56,3
Транспорт	9,8	11,1	10,6
Сфера услуг	0,9	0,1	0,1
Прочие	3,6	17,7	2,5

По территориальной структуре у молдавских трудовых мигрантов наиболее популярными являются Центрально-Черноземный, Западно-Сибирский и Центральный экономический регионы. При этом самая высокая доля молдавских гостевых работников в общей численности иностранных рабочих отмечается в Северо-Западном регионе России – 22,8%[39].

В то же время отметим, что неофициальные данные более чем на порядок выше. По утверждениям московских властей, только в столице России на нелегальной основе работает более 200 тысяч граждан Республики Молдова[40].

Экспертные оценки специалистов представительства Мирового Банка в Молдове исходят из того, что за пределами страны ежегодно работает не менее 150 тысяч человек. В летний период, во время сезонных сельскохозяйственных работ и реализации сельскохозяйственной продукции численность трудовых мигрантов практически удваивается, составляет 300-400

---

[38] *Таблица составлена А. Старковым и отражает отраслевую структуру официальной трудовой миграции из Украины, Белоруссии и Молдавии на начало 1995 года. (См.: Старков А.Н. Трудовая миграция в Россию из Украины, Белоруссии и Молдавии. // Новая Евразия: Россия и страны ближнего зарубежья. Вып.9. - Москва, РИСИ, 1999, с.13).*

[39] *Старков А.Н. Трудовая миграция в Россию из Украины, Белоруссии и Молдавии. // Новая Евразия: Россия и страны ближнего зарубежья. Вып.9. - Москва, РИСИ, 1999, с.18*

[40] *«Комсомольская правда в Молдове», 1999, 21 сентября.*

тысяч человек в год[41]. Из них более половины (53%) являются молодыми людьми в возрасте до 30 лет[42].

В то же время другие исследователи полагают, что численность молдавских гастарбайтеров значительно ниже. Так по экспертным оценкам Центра стратегических исследований и реформ количество трудовых мигрантов измеряется цифрой чуть более 100 тысяч человек[43]. По неофициальным данным руководителя пресс-службы Министерства труда, социальной защиты и семьи численность молдавских нелегальных трудовых мигрантов в западно-европейских странах составляет несколько более 20 тысяч человек[44]

Нам представляется, что более реальна экспертная оценка специалистов Мирового Банка. Более того, эти данные во многом подтверждаются результатами социологических исследований, проведенных В.Мошняга среди населения страны в сентябре-ноябре 1998 года (по общенациональной выборке был опрошен 1.621 респондент). С целью заработка после 1991 года выезжали в государства «старого зарубежья» члены семей каждого седьмого респондента (14,4%), в то время как в государства «нового зарубежья» - члены семей каждого четвертого респондента (26,6%). В целом получается, что в Республике Молдова имеется не менее 450-500 тысяч трудовых мигрантов[45]. Исследований, раскрывающих качественный состав трудовых мигрантов из Молдовы, практически нет. Поэтому воспользуемся

---

[41] *Moldova. // CIS Migration Report.1996. – Jeneva, IOM, 1997, p.83.*

[42] *Боиштян С. С академиком Галбеном нельзя не согласиться. // «Независимая Молдова», 1998, 7 июля.*

[43] *См.: "Независимая Молдова", 1999, 3 декабря. «Комсомольская правда в Молдове», ссылаясь на неофициальные данные специалистов, придерживается мнения, что «за рубежом на нелегальной работе находится от 100 до 200 тысяч наших граждан, а, может, и больше» (См.: «Комсомольская правда», 2000, 11 января).*

[44] *(См.: De sărăcie, moldovenii se vând la negru în occident. // "Flux", 1999, 3 decembrie).*

[45] *См.: Мошняга В. Независимая Молдова и миграция. – Кишинэу, «Perspectiva», 1999, с.165-172, 200-202. Добавим, что полученная цифра коррелируется с данными Департамента паспортизации и документации населения Министерства внутренних дел Республики Молдова. Согласно официальным данным в стране выдано 549 тысяч зарубежных паспортов (см.: «Независимая Молдова», 1999, 10 декабря.*

результатами, полученными в ходе исследования миграционного потенциала молдавских студентов[46].

По возрасту трудовые мигранты распределяются следующим образом (приложения, таблица 3): 2/5 являются людьми в возрасте от 40 до 50 лет, то есть поколение родителей, и 1/3 являются молодыми людьми в возрасте до 30 лет, то есть представляют единое с респондентами поколение.

Трудовыми мигрантами являются квалифицированные специалисты, люди с высшим и незаконченным средним образованием (каждый второй) или со средним и средним специальным образованием (46 процентов). Данные в таблице 4 (приложения) достаточно красноречивы.

Наиболее многочисленно представлены в трудовой миграции безработные, рабочие, учителя, инженеры, врачи, строители, шофера, то есть работники индустриальной и бюджетной сфер. В таблице 5 (приложения) номинализированы основные профессии трудовых мигрантов и дан рейтинг их популярности. Основная масса трудовых мигрантов не работает по специальности. В силу этого происходит их существенная деквалификация.

Как явствует из результатов социологического исследования, ранее ведущей была тенденция трудовой миграции молдавского населения в государства СНГ, в первую очередь, в Россию. Подобный приоритет трудовой миграции в государства «нового зарубежья», и в первую очередь в Россию, легко объясним, учитывая исторически сложившуюся общность традиционных кровнородственных, языковых, производственных, образовательных и т.д. связей. Кроме того, следует отметить огромный рынок труда, существующий в России[47].

---

[46] Через ответы респондентов студентов была получена информация о практике их ближайших родственников трудовых мигрантах (см.: Мошняга В., Соколов В. Миграционные намерения и практика молдавского студенчества (по результатам социологических исследований). // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XII. – Chişinău, USM,1999, p.82-122.

[47] См. Кириллова Е. Временная рабочая сила из бывших республик СССР в России. // Мир России, 1997, № 4, с. 35-37; Гарсия-Исер М. Единый рынок труда СНГ: реалии и перспективы. // Миграция и рынки труда в постсоветской России. / Под ред. Г.Витковской. – Москва, 1998. – (Науч. Докл. / Моск. Центр Карнеги; Вып. 25) – с. 116-

Сегодня же происходят существенные изменения в планах молдавских трудовых мигрантов, о чем свидетельствуют результаты социологических исследований. Намерения выехать в государства «старого зарубежья» с целью заработка имеют члены семей 24,2% респондентов. В то же время в государства «нового зарубежья» собираются выехать члены семей 25,4% респондентов. Сторонники выезда с целью заработка в государства «старого зарубежья» практически сравнялись по количественным показателям со сторонниками выезда с целью заработка в государства «нового зарубежья».[48]

Опросы молдавских студентов показали, что среди второй[49] наиболее активной и настроенной на трудовую миграцию категории молдавского населения – ближайшие родственники студентов (вынужденных оплачивать и дополнительные семейные расходы на высшее образование) - трудовая ориентация на Запад выражена более отчетливо и определенно.

Так, за период после 1991 года выезжали в государства «старого зарубежья» с целью заработка члены семей у 22,6% респондентов-студентов. В государства «нового зарубежья» за этот же период выезжали члены семей у 30,8% респондентов-студентов.

В то же время планируют выехать в государства «старого зарубежья» с целью заработка члены семей у 37,7% респондентов-студентов. А в государства «нового зарубежья» - члены семей у 27,5% респондентов-студентов. При этом отметим, что подобная картина наблюдает как у представителей титуль-

136; Злоказов И. Проблемы общего рынка труда государств-участников СНГ. // Миграция и рынки труда в постсоветской России. / Под ред. Г.Витковской. – Москва, 1998. – (Науч. Докл. / Моск. Центр Карнеги; Вып. 25) – с. 157-172; Красинец Е.С., Баринова Н.М. Трудовая миграция в Россию из стран ближнего зарубежья. // Вопросы экономики. – 1996. - № 1. – с. 65-71; Балацкий Е.В. Внешняя трудовая миграция и российский рынок труда. // Проблемы теории и практики управления. – 1995. - № 6. – с.86-89 и др.

[48] ***Мошняга В. Независимая Молдова и миграция. – Кишинэу, «Perspectiva», 1999, с.165-172, 200-202.***

[49] ***Первой наиболее активной и настроенной на трудовую миграцию категорией молдавского населения выступают, как показывают статистические и социологические исследования, молодые люди в возрасте до 30 лет.***

ной нации, так и национальных меньшинств Молдовы; как респондентов, обучающихся на румынском языке, так и на русском языке[50].

Из всего сказанного однозначно напрашивается вывод: - западный вектор трудовой миграции становится ведущим. Российские возможности для реализации планов трудовых мигрантов проигрывают по сравнению с западными. Подчеркнем, что данная картина характерна не только для населения Республики Молдова, но и для наших украинских соседей: - и для населения Украины в целом[51], и для населения Черновицкой[52] и Одесской областей[53].

Рост и интенсификация движения молдавских трудовых мигрантов за рубежи страны нередко сопровождаются ростом нелегальной и нелегальной транзитной миграции молдаван в страны как «нового», так и «старого» зарубежья. При этом часты нарушения визового режима, паспортного контроля и т.д.

К сожалению, очень трудно выявить реальную картину нелегальной и нелегальной транзитной миграции молдавских

---

[50] См.: Мошняга В., Чебан С. Молдавское студенчество и миграция. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XI. – Chişinău, USM, 1999, p.147-173. По национально-репрезентативной выборке было опрошено 1444 респондента-студента. Опрос проводился в сентябре-ноябре 1998 года. Практически аналогичные результаты были получены при обшенациональном опросе молдавского студенчества по проблемам миграции, проведенного в феврале-марте 1999 года. В ходе опроса было опрошено 1120 молдавских студентов. См.: Мошняга В., Соколов В. Миграционные намерения и практика молдавского студенчества (по результатам социологических исследований). // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XII. – Chişinău, USM, 1999, p.82-122.

[51] См.: Хомра О. Западный вектор трудовой миграции населения Украины. // Урбанизация и миграция: новые тенденции. - Минск (Беларусь), 10-12 июня 1999.

[52] См.: Пирожков С., Малиновська О., Марченко Н. Зовнішня міграція в Україні: причини, наслідки, стратегії. - Київ, Національний інститут стратегічних досліджень, 1997; Хомра О., Пирожков С., Малиновська О. Структура і напрямки міграційних потоків населення України (заключний науковий звіт по проекту). – Київ, Представництво МОМ в Україні, жовтень1998, с.35.

[53] См.: Pobeda N. Migration and Searches for New Interactions. // Migration Issues. Ukrainian Analitical-Informative Jornal, Kiev, 1999, #1, p.15-16.

граждан. Информация об этих процессах носит фрагментарный, неполный и несистематизированный характер. Однако даже эта информация позволяет судить о том, что этот процесс имеет массовый характер, требует оперативного и адекватного реагирования, совместной координации действий как государства «выбытия» (Молдовы), так и государств «прибытия».

Согласно материалам Государственного Комитета по делам охраны государственной границы Украины в 1994 году было задержано 838 нелегальных мигрантов, граждан Молдовы, в 1995 году (7 месяцев) – 396 молдавских граждан.[54] Пограничниками Польши в 1996 году было задержано 1.067 граждан Молдовы за попытку нелегального пересечения государственной границы Польши. Это второй показатель после граждан Румынии, традиционно являющихся лидером среди нелегалов у польских пограничных служб[55]. При этом следует отметить, что граждане Молдовы являются наиболее многочисленной иностранной группой (848 человек), возвращаемой обратно в Польшу германской стороной.[56] Из Италии за период конец августа – первая половина 1999 года были депортированы около 200 молдавских граждан, занимавшихся нелегальной трудовой деятельностью в этой стране[57]. Германия, Франция, Португалия, Кипр…[58] И этот список можно продолжить. Только в течение двух лет из Португалии, Испании, Турции и Израиля было депортировано более 10 тысяч молдавских трудовых мигрантов[59].

В то же время отметим, что и сама Молдова является объектом трудовой миграции. В Молдове все чаще находят воз-

---

[54] Пирожков С. Внешняя миграция в Украине: состояние и нерешенные проблемы. // Беженцы и вынужденные переселенцы в государствах СНГ: поиск решений в рамках Содружества. - Москва, Комплекс-Прогресс, 1996, с. 35

[55] Нелегальная миграция в СНГ и странах Балтии. Документы семинара МОМ в Киеве 27-29 января 1997 года. Международная организация по миграции (МОМ). Региональный оффис по странам Балтии и Скандинавии. Хельсинки, 1997, с.71.

[56] там же, с.72.

[57] См.: «Комсомольская правда в Молдове», 1999, 29 августа и 12 октября.

[58] См.: Миграция и защита интересов граждан. // «Независимая Молдова», 1999, 25 августа.

[59] Пасат В. Исход. // «Независимая Молдова», 2000, 22 февраля.

можности для реализации своих способностей и талантов граждане других стран. По данным беларусских ученых в 1996 году благодаря помощи беларусских фирм, занимающихся вопросами трудоустройства, в Молдове нашли работу по индивидуальному контракту 374 трудовых мигранта из Беларуси. Это второй показатель после России, где официально отмечено в 2 раза больше трудовых мигрантов, работающих на основе индивидуального контракта[60].

Социологические исследования, проведенные В.Мошняга в августе-сентябре 1998 года среди иностранных граждан, в том числе и работающих на легальных и нелегальных основаниях в Молдове на строительстве (турки, болгары), занимающихся торговлей на рынках Кишинева (азербайджанцы, представители других кавказских народов, выходцы из государств «старого» зарубежья, Юго-Восточной Азии) так же свидетельствуют об этом[61]. При этом они нередко не обладают разрешением на трудовую деятельность в Республике Молдова.

В-третьих. Каковы перспективы развития трудовой миграции в Республике Молдова? Полагаем, что они обусловлены процессами дальнейшей демократизации молдавского общества, интеграции страны в глобальные миграционные процессы. Кроме того, они зависят от существующей социально-экономической ситуации в Молдове, продолжительности и глубины экономического кризиса, структурной безработицы в республике.

В этом контексте следует ожидать, что сохранит свои нынешние параметры и значимость трудовая миграция. Это обусловлено как тем, что процесс трансформации Республики Молдова в стабильное и процветающее государство с развитой экономикой будет достаточно длительным и непростым, и в силу этого будет сохраняться и расти как молдавская трудовая миграция, так и нелегальная транзитная миграция с Востока на Запад.

В то же время нельзя не видеть, что массовые, неконтролируемые миграции (и особенно трудовая миграция молдавс-

---

[60] Шахотько Л. Миграция населения Беларуси. // Исследовательский Совет «Вынужденная миграция в странах СНГ и Балтии», Москва (Российская Федерация), 17-18 июля 1998 года.

[61] См.: Мошняга В. Независимая Молдова и миграция. – Кишинэу, «Perspectiva», 1999, с.257-331.

ких граждан), принося определенный положительный экономический эффект рядовым гражданам и даже стране в целом[62], в то же время создают проблемы национальной безопасности Республики Молдова[63], обостряют множество социально-политических, экономических, демографических, медико-санитарных, научно-образовательных и иных процессов в республике. Кроме того, они нередко отрицательно сказываются на ситуации и в принимающих, в том числе и европейских, государствах.

В этом плане понятны попытки стран Западной Европы предотвратить проникновение нелегальных трудовых мигрантов в свои страны путем проведения иммиграционной политики «закрытых дверей»[64], создания своего рода «Европейской крепости»[65]. Однако, представляются малоэффективными и политически опасными шаги по разделению формирующейся, после многолетней холодной войны, единой Европы на ЕвроСоюз («Европейская крепость») и ее «предбанник» (страны Центральной и Восточной Европы, реально претендующие на вступление в ближайшей перспективе в Европейский Союз) от иных стран европейского постсоциалистического и постсоветского пространства.

Представляется, что реальный и эффективный путь по стабилизации и уменьшению миграционного потенциала Республики Молдова, других государств, переживающих процессы

---

[62] К сожалению, трудно сказать каков экономический эффект трудовой миграции в денежном (количественном) выражении. Однако, несомненно, что для абсолютного большинства населения Молдовы это основной источник доходов. В то же время, отметим, что благодаря деньгам трудовой миграции минимизируется острота социального протеста населения, страдающего от падения жизненного уровня. В стране фактически не имеют места акты гражданского неповиновения, митинги, демонстрации и т.д.

[63] Moşneaga V., Eşanu C., Krauze A. Securitatea naţională şi migraţia. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XII. – Chişinău, USM, 1999, p.57-82.

[64] См.: Цапенко И. Союз «закрытых дверей». // Миграция, Москва, 1998, № 3-4, с.38-41.

[65] См.: Міграційні процеси в сучасном світі: світовий, регіональний та національний виміри (Понятійний аппарат, концептуальні підходи, теорія та практика): Енциклопедія.– Кіев: Довіра, 1988, с.213; Піскун О. Основи міграційного права.– Киів, "МП Леся", 1998, с.172

трансформации своей политической, экономической и социальной систем на принципах открытого общества, плюралистической демократии и рыночной экономики, лежит не в плоскости силовых, ограничительных и запретительных мер, способных усложнить процессы европейской интеграции.

Точнее говоря не только и не столько в этой плоскости. Ибо известно, что запрет сам по себе, насколько бы он строг и детален не был, рождает только большую изощренность по его преодолению.

Более мудрым, дальновидным, оправданным и полноценным по качеству и результатам является путь экономической помощи, способной действительно помочь реализовать демократические ценности, внешне- и внутриполитический курс общественно-политическим силам внутри постсоциалистических и постсоветских государств, ориентированным на реальное и полноценное вхождение в единую и процветающую Европу. Широкомасштабной экономической помощи, которая действительно помогает поднять меняющуюся экономику, способна удержать дома трудового мигранта от нелегального проникновения в чужую страну («чужой дом»), опирается, стимулирует и поддерживает конкретные национальные программы интеграции в Европу.

В то же время реальный шанс выхода Молдовы из существующего кризиса видится в более тесном сотрудничестве с европейскими структурами, обретении целостности через вхождение в европейскую систему разделения труда, интеграцию в единое европейское и мировое международно-правовое поле и т.д. Кроме того, учитывая, что Республика Молдова является малым государством, которое граничит со странами, однозначно ориентированными на Запад, следует подчеркнуть, что Молдова может обрести свою как экономическую, так и политическую идентичность только в контексте общеевропейской интеграции. И таким путем успешно решить проблему трудовой миграции своего населения.

ПРИЛОЖЕНИЕ

Таблица 3. Члены семьи, выезжавшие в зарубежье на заработки после 1991 года (по возрасту)

возраст	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
до 30 лет	34,9	34.3	35.5	36.5	29.0	36.7	30.9	37.4	42.1	33.0	27.1	38.9
от 30 до 40 лет	17,9	18.1	17.6	20.2	10.7	19.8	13.8	13.1	14.9	18.6	19.8	22.2
от 40 до 50 лет	41,0	41.3	40.9	38.2	51.1	37.9	47.9	38.4	36.4	44.3	48.6	33.3
от 50 до 60 лет	6,2	6.3	6.1	5.2	9.2	5.6	7.4	11.1	6.6	4.1	4.5	5.6

Таблица 4. Члены семьи, выезжавшие в зарубежье на заработки после 1991 года (образование)

образование	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
высшее, н/высшее	52,4	57.5	48.0	52.8	51.1	52.9	51.1	69.7	43.3	50.5	48.9	53.7
среднее, с/специальное	46,6	41.8	50.8	46.3	48.1	45.6	48.9	30.3	55.0	49.5	49.4	45.4
начальное, н/среднее	1,0	.7	1.2	.9	.8	1.5	–	–	1.7	16.6	1.7	.9

Таблица 5. Члены семьи, выезжавшие в зарубежье на заработки после 1991 года (по занятиям в Молдове)

Занятие	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
рабочий	16,4	12.9	16.1	14.7	15.1	12.8	18.7	10.0	15.5	20.4	12.8	16.0
врач	7,3	9.1	5.3	7.9	4.0	8.9	2.7	19.0	1.7	5.4	7.0	2.8
инженер	10,6	11.4	9.9	10.7	10.3	11.1	9.3	15.0	12.9	4.3	9.9	10.4
технолог	1,4	1.5	1.2	1.5	.8	1.7	.5	–	.9	1.1	3.5	–
военный	1,9	1.1	2.5	2.0	1.6	2.0	1.6	–	1.7	3.2	2.9	.9
безработный	19,4	18.9	19.9	18.2	22.2	18.0	22.5	5.0	19.8	30.1	18.6	24.5
строитель	7,2	6.4	7.8	6.6	8.7	7.4	6.6	2.0	13.8	4.3	9.3	3.8
шофер	6,1	5.3	6.8	5.9	7.1	6.9	4.4	5.0	7.8	4.3	6.4	6.6
тракторист	,2	.4	–	–	.8	.2	–	1.0	–	–	–	–
студент	3,6	5.7	1.9	3.5	3.2	3.2	4.4	7.0	.9	4.3	1.2	6.6
учитель	11,2	10.2	11.8	12.7	6.3	12.6	8.2	16.0	9.5	3.2	9.9	17.9
медсестра	2,9	3.0	2.8	2.9	3.2	2.0	4.9	5.0	5.2	2.2	1.2	1.9
экономист	4,9	5.7	4.3	4.8	5.6	4.4	6.0	6.0	1.7	7.5	7.0	1.9
программист	,9	.8	.9	.9	.8	1.0	.5	1.0	1.7	1.1	–	.9
слесарь	3,1	3.4	2.8	3.1	3.2	3.2	2.7	4.0	3.4	1.1	4.1	1.9
фармацевт	,3	.4	.3	.4	–	.5	–	2.0	–	–	–	–
журналист	,3	.4	.3	.4	–	.2	.5	2.0	–	–	–	–
бизнесмен	4,4	3.4	5.3	3.7	7.1	3.7	6.0	–	3.4	7.5	6.4	3.8

ASPECTE DIN GÎNDIREA POLITICĂ ÎN MOLDOVA SEC.XV-XVII

Nicolae LAIU
Republica Moldova, Chişinău
Universitatea de Stat din Moldova
Doctor, conferenţiar

Cezar MÎNĂSCURTĂ
Republica Moldova, Chişinău
Universitatea de Stat din Moldova
Lector

Secolul XV pentru istoria culturii româneşti sa manifestat prin apariţia şi dezvoltarea istoriografiei autohtone. Pentru această perioadă o importanţă deosebită în exprimarea gîndirii politico-juridice a avut-o literatura istorică. Prin scrierile sale cronicarii au urmărit scopul de a consemna principalele evenimente din trecut sau contemporane lor atrăgînd o atenţie deosebită evenimentelor politice, care exprimau situaţia domnitorului şi a boerilor, raporturilor dintre aceştea în exercitarea putereii de stat, în relaţiile cu biserica.

O atenţie deosebită se acordă analizei şi aprecierii situaţiei internaţionale, luptei poporului pentru apărarea independenţei şi integrităţii teritoriale în faţa primejdiei cotropitorilor străini.

Avînd drept veşmînt forma cronicelor, literatura istorică medievală reflectă prin conţinutul ei principiul autocratismului domnesc, în care domnul se prezintă drept unicul conducător al statului centralizat avînd în subordonare boerimea, fiind în aceste condiţii reprezentantul divinităţii.

Autorii cronicilor moldoveneşti din secolele XV-XVI rămîn credincioşi în scierile sale tradiţionale istoriografiei medievale bizantine. Cronicarii prezentînd personalităţi ilustre a epocii în care au activat sau folosit în scrierile lor de o documentare bogată argumentînd astfel ştiinţific o serie de probleme actuale timpului cum ar fi descrierea faptelor domnilor, centraliarea politică, lupta împotriva invaziilor şi cotropitorilor, raporturile tot mai complicate dintre

domn şi boerime, dintre boerime şi clasa țărănimii. Pentru această perioadă apare ideia unității de neam şi limbă.

Referitor la concepția despre lume iluştrii cronicari acceptă concepția determinismului divin şi a originii divine a puterii domnitorului. Pentru toți cronicarii este caracteristic sentimentul patriotic susținînd teza originii romane comune a poporului din toate țările române, a latinității limbii aducând în favoarea acestor afirmații serioase argumente istorice şi lingvistice.

Ideile social-politice din această perioadă şi-au găsit o expunere în literatura istorică prezentă prin următoarele opere:

- "Letopisețul anonim al Moldovei" care ne descrie desfăşurarea evenimentelor din istoria țării începînd cu anul 1359 şi pînă la 1507 (conflictul moldo-muntean) în letopiseț un loc deosebit îi revine do-mniei lui Ştefan cel Mare.

- "Letopisețul de la Putna – în două variante 1354-1526. A doua variantă 1359-1518 (biruința lui Ştefăniță asupra tătarilor).

- Cronica moldo-germană în limba germană descrie domnia lui Ştefan cel Mare de la 1457 până la 1499.

- Cronica moldo-rusă alcătuită din două părți: I parte ne vorbeşte despre originea română, a doua parte descrie formarea statului moldovenesc şi domnia lui Ştefan cel Mare.

- Cronica moldo-polonă o descriere în limba polonă a istoriei fondării statului moldovenesc de la Dragoş – 1352 şi pînă la anul 1564 (sîngerosul ospăț oferit de A.Lăpuşneanu).

- Letopisețul lui Macarie – 1504 (moartea lui Ştefan cel Mare 1541 a doua înscăunare a lui P.Rareş, a doua variantă pînă la 1551 începutul domniei lui Ştefăniță Rareş).

- Letopisețul lui Eftimie – cuprindea 1541-1553 este scris la comanda lui Al.Lăpuşneanu primul domnitor provenit din boieri.

- Letopisețul lui Azarie este scris la comanda lui P.Şchiopul cuprinde anii 1552-1514 – întronarea lui P.Şchiopul a fost ultimul subiect.

Descrierea evenimentelor în aceste opere este re-dată "prin voia lui dumnezeu, întemeierea statului este rezultatul vrerii lui Dumnezeu, iar domnitorii sunt prezentați ca aleşii lui Dumnezeu şi se bucură de ocrotirea şi susținerea Creatorului.

Ideia despre originea divină a puterii domnitorului primeşte o nuanță politică contribuind direct la întărirea pozițiilor acestuia. Toate evenimentele legate de activitatea domnitorului provin de la Dumnezeu.

Cronografia s.XV-XVII are o pronunțată orientare politică, unde cronicarii apreciază locul şi rolul țării Moldovei în cadrul timpului şi spațiului istoric, să aprecieze rolul şi semnificația Principatului în politica statelor vecine.

În concepțiile politice ale cronicarilor un loc aparte îi revine anaizei pericolului otoman pentru statele române şi statele europene, acceptînd că invazia otomană este străină şi credinței creştine.

În cronici se expune ideia despre rolul deosebit al Moldovei şi al statelor române în organizarea apărării lu-mii creştine de la o eventuală intervenție a imperiului oto-man. Este argumentată ideia organizării frontului an-tiotoman care urmează să unească nu numai statele române dar şi marile puteri europene. În primele cronici sunt expuse ideile care ne vorbesc despre unitatea de origine română ale Principatelor.

Cronicile din secolele XV-XVII oferă informații despre viața politică a țării, activitatea militaro-politică, relațiile Moldovei cu vecinii – regii poloni, crai unguri, sultanii turci, hanii tătari, domnitorii munteni, transilvăneni. Cronografia din ne oferă secolele XVII-XVIII sprijinindu-se pe cea anterioară a dezvoltat şi cantitativ şi calitativ expunerea şi analiza evenimentelor care au avut loc în principatele române şi rolul acestora din urmă în stabilirea relațiilor politice, economice, culturale cu statele vecine.

În acelaşi timp menționăm şi unele momente care deosebesc cronografia acestor secole de cea anterioară prin: în primul rând consemnăm că cronicele s.XVII nu mai erau scrise în limba slavonă ci în cea maternă. Acest fapt a avut multiple şi rodnice consecințe.

Sa chimbat funcția socială a cronicarilor, dacă cronica anterioară era prezentată de fețele bisericeşti acuma locul lor este ocupat de marii boiei. Puterea economică a marii boerimi care crescuse enorm în acea perioadă a condus la întărirea considerabilă a puterii ei politice. Acesată împrejurare a determinat la rîndul său şi rolul preponderent jucat de vîrfurile boerimi în ideologia şi viața spirituală a societății moldoveneşti medievale.

Modificările din cronologia sec.XVII prima jumătate a asec.XVIII au avut un conținut social-politic, economic şi cultural.

Factorii care au influențat asupra schimării unor atitudini ale cronicarilor au fost: intensificarea jugului otoman turco-fanariot; domnitorul era nevoit să se sprijine pe mica nobilime care primeşte dregătorii de stat.

Caracterul popular al cronicilor se intensifică prin orientarea antiturcească a pozițiilor politice ale cărturarilor. În concepțiile expuse de ei problema vitală a so-cietății devine cucerirea indepen-denție statale. O trăsătură deosebită în gîndirea filosofică şi politică este umanismul caracterizat printrun spirit de patriotism. Cărturarii moldoveni propuneau cultul istoriei, care după părerea lor este o valoare culturală şi deosebeşte popoarele civilizate de cele barbare.

În opera lui G.Ureche "Letopisețul țării Moldovei de cînd s-au descălecat țara şi de cursul anilor şi de viața domnilor carea scria de la Dragoş-vodă la Aron-vodă" sînt descrise evenimentele care au avut loc în Moldova anilor 1359-1594.

Marii noştri cronicari G.Ureche şi M.Costin – ca oameni ai epo-cii lor ai situației lor sociale şi politoce şi-au exprimat în mod răspi-cat şi categoric convingerile lor politice, au luat atitudinea fermă față de fenomenele vieții. În operele cronicarilor noştri un spațiu co-nsiderabil este consacrat diferitor evenimente ale vieții politice ca: alegerea, rästrurnarea sau moartea domnitorului, viața de la curte, luptele fratricide între pretendenții la tron, che-stiunile politicii exte-rne. În mod deosebit atît pentru G.Ureche cît şi pentru M.Costin obiectul principal al reflecției lor îl constitue:

a) forma de conducere statală;
b) rejimul politic ori metodele de înfăptuire a puterii de stat;
c) latura psihologică a acțiunilor oamenilor politici.

Cunoscutul literator român Gheorghe Călinescu afirmă că ade-vărata istoriografie moldoveană începe cu G.Ureche. Cronica lui ro-mânească este scrisă într-o limbă cu aroma mierii, plină de meta-fore.

Moldovenii au "picat, cât au năblit poeana"; a fost secetă "şi unde prindea mai înainte peşte, acolo era cu plugul", "Copacii au scăzut de secăciune; si a au fost, cît se strîngea troiene la garduri, cînd bătea vînt, cade omăt erau troienite de pulbere. Iară despre to-amnă s-au pornit ploi şi au cresut mohor, şi dintr-acele şi-au fost prinzând foamea sărăcimea"[66] .

Aşijderea şi unde-l biruiau aşții nu pierdea nă-dejdea: ca ştiin-duse căzut jos se riidca deasupra biruitorilor.

Letopisețul lui G.Urecge este scris în baza surselor interne, iar publicațiile străine sunt chemate să argumenteze mai profund afir-

---

[66] ***Călinescu G. Istoria literaturii române. Chişinău 1997 p.23.***

mațiile autorului. Reeşind din faptul că cronicarul expune istoria țării Moldovei într-o concordanță cronologică, istorică şi politică cu evenimentele care au avut loc în statele vecine el ne familiarizează cu interesante date din istoria acestor țări.

Conform cocepției cronicarului, menirea istoriei constă în faptul de a servi generațiilor drept un instrument de călăuză în viața şi activitatea lor luînd în considerație experiența, exemplele şi învățămintele cuprinse în operele istorice. Din primele pagini ale operei sale el ne povățueşte cum că "Mulți scriitori au nevoit de au scris rîndul şi povestea țărilor, de au lăsat izvod pe urmă, şi bine şi rele, să rămîne feciorilor şi nepoților, să şe fie de învățătură, despre cele rele că se ferească şi să se socotească, iar despre cele bune să urmeze şi să se înveze şi să se îndirepteze"[67].

Conținutul operei lui G.Ureche ne vorbeşte de o analiză profundă a procesului istoric, unde sunt expuse convingerile autorului în diversitatea problemelor social-politice. Ideia dominantă, care trece ca un fir rosu prin toată licrarea este sentimentul dragostei de Patrie şi neam, mîndria şi admirația lui pentru faptele străbunilor.

G.Ureche în lucrarea sa îşi expine gîndurile sale față de problemele statului, conducerii politice, rolului şi locului diferitor clase în societate.

Ca gînditor politic el pleda pentru forma de conducere monarhică. În acelaş timp el era preocupat de metodele privind ameliorarea procesului de guvernamînt. Un rol important în această privință după crezul cronicarului ar trebui să-l aibă instaurarea regimului oligaric boeresc contrar celui domnesc.

Conform aspirațiilor marii boerimi moldovene inclusiv ale lui G.Ureche rejimul politic boeresc avea drept scop: garantarea preponderentă a marii boerimi în conducerea țării; impunerea domnului de către grupările boereşti, afectarea controlului asupra politicii interne şi externe; asigurarea poziției predominante a noii boerimi, administrarea directă a veniturilor țării; acapararea de domnii, aservirea producătorilor direcți şi intensificarea expluatării.

Acesta a fost programul politic al oligarhiei boereştia țării Moldovei profram ce revendică un statut clar şi stabil al boerimii ca forță conducătoarea a țării.

---

[67] *Ureche.G. Letopisețul țării Moldovei. Chişinău 1990 p.58.*

Argumentele lui G.Ureche împotriva autocrației domneşti nu însemna că el luptă se ridică împotriva mo-narhiiei, domnilor ca atare. În aprecierea unei sau altei domnii criteriul principal după care se călăuzeşte cronicarul îl constitute respectarea intereselor boiereşti de către domn şi rolul pe care în juca marea boerime la cîrma statului. În acest sens pentru Ureche domnul ideal era acela care cîrmueşte nominal, iar marea boierime gu-vernează în mod efectiv. Aşa dar necisitatea îngrădirii puterii autocrate domneşti în ipostaza sa tiranică şi afiarmarea legitimității regimului oligarhic boeresc constitue idei politice definitorii atestate în opera cronicarului.

Realitatea istorică în care a trăit şi activat cronicarul la determinat să devină adeptul construcției statalității Țării Moldovei după modul polon.

El afirma că Polonia prezintă țara cu cea mai desăvîrşită orînduire social-politică, care ar urma să devină un exemplu pentru Moldova. Cronicarul împrumută de la nobilimea polină şi comparația metaforică a statului cu ştiubeiul de albine.

Această comparație exprimă programul politic, care determină rolul domnitorului şi al boierimii în con-ducerea statului.

Manifestîndu-se drept adversar al absolutismului domnesc, el se pronunță pentru modelul polon, unde regele este limitat de Seim în care puterea aparține nobilimii. G.Ureche îşi apără poziția care prevede limitarea puterii domneşti şi pledează pentru cre-şterea rolului boeirimii care pînă la urmă ar influența pozitiv situația politică din Moldova. Autocrația domnească prezintă acel rău de care suferă societatea. Acest rău este atît de mare, cu cît, după spusele cronicarului domnii se schi-mbă des, iar lupta dintre pretendenți la tron devine o ade-vărată tragedie pentru popor. Afirmațiile îndreptate împotriva autocrației nu înseamnă că autorul este în general împotriva regimului monadhic, în felul acesta, el tinde spre a apăra poziția boierimii al cărui fruntaş era el sin-gur. El crutucă acel regim monarhic carea aduce mari daune intereselor boiereşti.

G. Ureche militează pentru un stat condus în baza legii scrise văzînd acest ideal în Polonia unde puterea re-gală era mai mult nominală, iar nobilii "nemişii, carei le zicu şleahtă, nu aşa de crai ascultă, cum de lege, carele le-au făcut ei de să judecă la scaunele cetăților, cineşti la ți-nutul său Nici pre un şleahtici nu-l va putea lega cineva, nici craiul singur, pînă nu-l va birui cu legea"[68].

---

[68] ***Călinescu G.. Istoria literaturii române. Chişinău 1997 p.24.***

O monarhie ideală, după părerea lui Gh.Ureche este atunci cînd domnitorul prezintă un om de cinste să judece cu blîndeţe, să onoreze boierii şi şă ţină sfat cu aceştea, să fie apărător al ţării, să aibă relaţii bune cu statele vecine.

În letopiseţul său Gh.Ureche militează pentru redobîndirea independenţei statale, care ar putea fi realizată atît prin ajutorul acordat din partea altor state, cît şi prin factorul intern, considerînd că Moldova ar putea să-şi realizeze acest scop prin propriile forţe (cu ajutorul lui Dumnezeu).

Gh.Ureche înaintează spre discuţie principiul "capitulaţiilor" conform căria principatul s-a închinat be-nevol. (Imperiul Otoman, Polonia etc.).

Cronicarul susţine că limba romînă este de proveninţă latină, iar moldovenii, muntenii, transilvănenii constituie un singur popor. "Românii, cîţi locuitori se află în Ţara Ungurească şi în Ardeal şi la Maramureş, sînt la un loc cu moldovenii şi cu toţi de la Rim se trag"[69].

Rezumînd am accentua că conceptul politic a cronicarului G.Ureche presupunea un patriotosm, militant al eliberării ţării de sub stăpînirea turcilor, concomitent cu apărarea poziţiei clasei feodale exponent al căreia el era.

Cronica lui M.Costin vine să confirme şi să dezvolte în mare măsură poziţiile politice expuse de G.Ureche, să completeze cu noi argumentări ideile politice reeşind din realitatea obiectivă a societăţii în care activa. Între cei doi cronicari a exzistat nu numai o comunitate perpetua de stil cronicăresc, ci şi o continuitate în ceia ce priveşte promovarea ideilor politice.

Deosebirea esenţială dintre M.Costin şi pre-decesorii săi constă în faptul, că majoritatea predecesorilor lui se limită la crearea numai a unei cronici, pe cînd cronicarul Costin ne apare ca uator al lucrărilor cronice, monografice şi politico-filosofice. În mare măsură cronica lui M. Costin este memoralizată. Apreciindul pe cronicar amintitul G.Călinescu abservă că "M.Costin avea cultură poloneză, ştia latineşte, puţin italineşte era om citit. El are talent literar, stilistică savantă de factură cla-sică, putinţă de a descrie.[70]

---

[69] Costin M. Istoria ţării Moldovei. Chişinău 1991 p.152-153.
[70] Din istoria gîndirii social-politice şi filosofice în Moldova. Chişinău 1970

Concepțile social-politice ale cronicarului au fost expuse în “Letopisețul țării Moldovei de la Aron vodă încoace” 1674 care cuprinde descrierea evenimentelor din istoria țării în perioada anilor 1595-1661. Cronicarul în mod critic a utilizat o serie de izvoare străine, tradițiile de familie cît şi amintirile multor boieri moldoveni.

Începînd cu anul 1653 descrierea cronicarului se manifestă prin faptul, că el devine participantul activ, sau este martorul ocular al acestor evenimente, reeşind din funcțiile dregătoreşti pe care lea îndeplinit pe parcursul a mai multor ani. În lucrările “De neamul moldovenilor, din ce țară a ieşti strămoşii lor”, “Istoria în versuri polone despre Moldova şi țara Muntenească”, poemul filosofic “Viața Lumii” M.Costin continuă să dezvolte mai departe ideile expuse de predecesorul său G.Ureche.

M.Costin a mai scris în versuri “Stihuri impotriva zavistei, o închinare cître mitropolitul Dosoftei întitulată “Apostrof” şi “Ştihuri de descălecatul țării”. Meditînd la problema istoriei M.Costin susține ideia despre rolul educativ al istoriei afirmînd că “letopisețul nu sîntu numai şă le citească omul, să ştie ce au fostu în vremii trecute, ce mai multu să hie de învățătură, ce ieste bine şi ce rău de ce-i să se ferească şi se va urma hiecine”. El tratează istoria ca pe o ştiință politică pe care o vor studia mo-narhuii şi sfetnicii lor, care urma să devină un mijloc eficace de educație patriotică a viitorilor generații.

Cronica lui M.Costin ne vorbeşte elocvent despre patriotismul, autorului care porneşte de la faptele de glorie a poporului îndemnînd la o luptă pentru libertate.

Cu o admirație deosebită cronicarul ne vorbeşte despre trecutul istoric despre obîrşia moldovenilor idealizînd personalitatea împăratului Traian. În toate luc-rările sale cronicarul aduce cuvinte de conpătimire pentru Patria sa. Contrapunînd prezentul, trecutului M.Costin evocă faptele de glorie ale străbunilor noştri aducîndu-le drept exemplu pentru noile generații, iar pe de altă parte cu durere în suflet descrie fărădelegile şi asuprirea po-porului de către tirania otomană care a dus țara într-o situație de dezastru. Manifestîndu-se în felul acesta cro-nicarul contribue direct la cultivarea activitatea măndriei naționale, la ridicarea stării de spirit compatrioților săi, iar pe de altă parte atenționează lumea creştină asupra situației deplorabile a Moldovei chemînd la o luptă comună înpotriva primejdiei pe care o prezinteă în acea perioadă Imperiul otoman.

Ca şi predecesotul său G.Ureche, m.Costin este încredințat că Moldova, nu va putea cu propriile forțe să-şi cucerească liberateta,

acest deziderat este posibil de re-alizat numai cu ajutorul unui stat mai puternic văzînd acestă forță în statul polonez, care prezenta în acea perioadă o forță impunătoare.

Cronicarul nu a scris o lucrare specială în care să fie expuse concepțiile sale social-politice, însă în toate lucrările sale care poartă un caracter istoric sau publicistic sunt expuse pozițiile sale pe problemele istoriei, procesului social-politic din Moldova şi din alte state.

Temelia concepției social-politice a lui M.Costin este credința în Dumnezeu care îşi manifestă puterea sa prin acțiunile oamenilor, argumentînd astfel originea di-vină a puterii domneşti. El consideră că forma optimală de cîrmuire o constutuie monarhia feodală aleasă, pledînd pentru limitarea puterii domnului, condamnînd tirania domnitorilor străini care au grijă mai mult de interesele personale.

Militînd pe de o parte pentru îngrădirea puterii domneşti, Costin pe de altă parte nu este şi nici nu putea fi un adversar al domneie în genere. El îi stigmatizară nu-mai pe domnii răi din punct de vedere al intereselor bo-ierimii.

Critica la adresa "domniilor rele" şi-o fundează pe următoarele fapte: În primul rînd el condamnă lăcomia şi nemila domnitorilor. Cronicarul ne descrie acestă stare de lucruri prin următoarele afirmații: "O Muldovă di ar hi domnii tăi carii stăpînescu în tien, toți înțelepți, încă na-i peri aşe lesne. Ce domniile neştiutoare rîndul tău şi lacome sîntu pricine perirei tale. Că nu caută să agoniseacă sie nume bun ceva la țară, ce caută desfrînați numai în avuție să strîndă, cari apoi totuş să răsipeşte, şi încă cu primejdii caselor lor, că blăstămul săracilor, cum să drice, nu cade pre copaci, cîtu de tîrziu. [71].

În rîndul al doilea infiltrarea fanarioților în viața de stat a Moldovei ceia ce ştirbea interesele boierimii, autohtone, fapt care a condus în 1633 la răscoala îm-potriva domnitorului Aexandru-Vodă Ilieş şi a grupării sale fanariote.

În rîndul al treilea politica fiscală a domnitorului orientată la fală şi îmbogățire cît mai rapidă. Aşa voevozi ca V.Lupu şi P. Mitinea elogiați de către croniccar nu sînt scutiți de critica lui pentru ruină-

[71] ***Istoria gândirii politice în Moldova p.1. Chişinău 1994.***

toareai politică fiscală, care vlăgue păturile largi a le oamenilor, îi atingea şi pe boeri, fapt care nu putea să nu provoace revolta lor.

Domnul ideal potrivit concepţiei lui M.Costin trebuie să fie binevoitor faţă de boieri, ascultător de sfaturile lor. Modelul de cîrmuitor "bun" e pentru cronicar voevodul Radu Mitinea "deplin la toate şi întreg la hire, cuvîntul ce-l graia, ca o pravilă era tuturora".

Pledînd pentru rejimul oligarhiei boiereşti, cronicarul moldovean nu operează doar cu teoretizări, ci recurje la respective acţiuni politice chemate să asigure transpunerea în viaţă a concepţiilor oligarhice. Este concludent de menţionat în acest sens memorandumul elaborat de M.Costin şi adepţii lui în 1684 prin care se preconiza instaurarea în Moldova a unor rînduieli aidoma celor existente în Polinia şi acordarea pentru boierii moldoveni a unor libertăţi şi privelejii.

În urma celor expuse reese clar că M.Costin a fost nu exponent în practica şi în teorie al rejimului boieresc. El militează hotărît pentru îngrădirea autocraţiei domneşti şi consolidarea poziţiilor marilor boieri la conducerea ţării, care s-ar manifesta în mod pozitiv pentru destinele ţării Moldovei.

Creaţia lui M.Costin prezintă o treaptă mai Superioară în gîndirea social-politică din Moldova, con-stituind dealtfel şi opera artistică originală, care a servit drept sursă de inspiraţie pentru mai mulţi scriitori.

SPAŢIUL PUBLIC ŞI COMUNICAREA MEDIATICĂ ÎN MOLDOVA

Constantin MARIN
Republica Moldova, Chişinău
Universitatea de Stat din Moldova
doctor, conferenţiar

Peisajul societal autohton, conturat în ultimul deceniu, încorporează deocamdată puţine însemne ale opţiunii certe a Moldovei spre modernitate. Democraţia reprezentativă realizată în spiritul pluripartidismului, în particular, se dovedeşte a fi insuficientă şi ineficientă pentru afirmarea primului drept al omului, a celui "la existenţă politică" şi de "actor al politicii deliberate"[72] În consecinţă, atestăm menţinerea autonomizării puterii şi alienării sociale a fiinţei umane moştenite de la regimul totalitar. "Publicul ca atare este sporadic inclus în cercul puterii şi numai pentru a aclama", scria reprezentantul notoriu al curentului critic al şcolii de la Frankfurt, Jurgen Habermas, avînd în vedere realităţile capitalismului tîrziu pe care savantul german le trata cu suficientă doză de pe-simism[73]. Observaţia în cauză, însă, pare să fie valabilă şi pentru evaluarea situaţiei din Moldova în perioada de tranziţie de la totalitarism la democraţie. În perspectiva acestei afirmaţii considerăm adecvată soluţia de depăşire a decalajului între putere şi cetăţean, propusă de Habermas încă în aa.60: recuperarea spaţiului public, repolitizarea acestuia şi eliberarea lui de raţionalizarea in-strumentală şi thenocratică.

Spaţiul public, relevă Habermas, s-a constituit ca loc de mediere între societatea civilă şi stat. În cadrul lui, "reuniţi ca public, cetăţenii tratează neconstrînşi, sub garanţia de a putea să se întrunească şi să se unească liber, să-şi exprime şi să publice liber opinia lor asupra problemelor de interes general"[74]. Potrivit teoriei habermasiene despre spaţiul public, în societate există două medi-

[72] ***Tenzer N. La societe depolitisee. - Paris: P.U.F., 1990. - p. 67,76***
[73]***Habermas J. Cunoaştere şi comunicare. - Bucureşti: Ed. Politică, 1983. – p.13.***
[74].***Habermas J. Cunoaştere şi comunicare. - Bucureşti: Ed. Politică, 1983. p.83***

umuri: banii şi puterea. Lor le corespund sistemul economic şi cel administrativ. În contextul acestor domenii de acțiune integrată se cristalizează "lumea trăită", instituționalizată în sfera privată şi spațiul public. Subiectul sferei private, unde se realizează reproducerea materială, e omul care interacționează cu sistemul economic. În spațiul public, opinează Habermas, se produce statuarea omului în calitate de cetățean, el fiind raportat la sistemul administrativ [75]. Atare model a fost valabil în epoca Luminii, remarcă Habermas. În condițiile capitalismului tîrziu el nu mai funcționează. Motivul rezidă în etatizarea societății, substiurea spațiului public prin domeniul social al statului, pierderea de către public a realității politice şi a funcțiilor sale sociale. Locul acestuia este luat de uniuni în care interesele private organizate caută să ajungă la o formă politică nemijlocită şi de partidele politice care se suprapun sferei publice a cărei elemente erau altă dată. Tocmai din aceste considerente Habermas aborda în aa.60 problema recuperării spațiului public.

Situația Moldovei, deşi putem desluşi în ea anumite afinități cu cea descrisă de Habermas, totuşi, e de altă natură. La noi se impune nu atît recuperarea, cît edificarea spațiului public. Această lucrare abia a demarat, ea fiind periclitată de acțiunile absorbante, întreprinse conştient sau inconştient de către stat şi partide. Un factor catalizator al vitalității spațiului public autohton aflat în devenire ar putea servi, în special, comunicarea mediatică. Societatea, afirmă cu suficiente temeiuri Nicolas Tenzer, în definitiv e un spațiu de comunicare şi de dezbateri. Această teză consună cu concluziile lui Habermas care considera comunicarea prin mass-media "nucleul instituțional al spațiului public"[76].

Moldova postcomunistă a fost marcată, în parte, de metamorfoze relevante în domeniul comunicării mediatice. Corpul static de altădată al mass-media a prins viață. Semnificative în acest sens sînt evoluțiile din presa electronică. Către debutul aa.90 în Moldova funcționa o singură instituție audiovizuală – actuala Companie de stat *Teleradio-Moldova*. În anul 1993 pe piața radiofonică locală a fost lansată prima stație privată – *Unda Liberă*. Potrivit ultimelor date, în anul 1999 numărul lor a depăşit cifra de 20. La ora actuală în

---

[75]Habermas J. L'espace public: Archeologie de la publicite comme dimension constitutive de la societe bourgeoise. - Paris: Payot, 1993. - p. 38,41,204,324

[76]Moraru V., Marin C. Avatarurile mass-media din Moldova // Ghid mass-media din Republica Moldova. - Chişinău: CIJ, 1999. - pp.5-73,51

sectorul comunicațional electronic mai funcționează circa 50 de studiouri tv private prin unde, 27 – prin cablu, 4 – mixte. Schimbări importante s-au produs şi în cîmpul agențiilor de informație. Monopolul exclusiv al instituției guvernamentale *Moldova-pres* a fost diluat de cele circa 10 agenții independente printre care pe piața locală au reuşit să se afirme *Basa-press, Infotag, Flux, Nica-press, Decapress, Interlic.* Ele, poate excesive ca număr pentru arealul restrîns al Moldovei, se remarcă prin tendința de a valorifica în profunzime cursul evenimentelor locale şi de a le prezenta pe filiere diferite. Presa scrisă a înregistrat şi ea schimbări cantitative considerabile. În acest sector dinamismul este poate cel mai pronunțat, astfel încît astăzi sîntem în dificultate să operăm cu careva date statistice exacte. Vom remarca, totuşi, că numărul de titluri de ziare şi reviste în anul 1997 constituia 460. Apariția lor regulată în ultimii doi ani (de altfel ca şi mai înainte) a fost deseori periclitată de greutățile de ordin financiar-tehnic. Presupunem că indicii cantitativi ai presei scrise vor suferi anumite modificări odată cu implementarea în volum deplin a reformei administrativ-teritoriale[77].

Vectorul general al evoluției cantitative a mass-media autohtone ne sugerează că Moldova gravitează spre categoria țărilor cu un nivel mediu de dezvoltare a mijloacelor de informare. Potrivit standardelor minimale formulate de UNESCO pentru fiecare stat al comunității mondiale, la 1000 de locuitori trebuie să revină cel puțin 100 de exemplare de ziare cotidiene, 50 de aparate de radio şi 20 de televizoare. Moldova, estimează unii experți, corespunde acestui minimum necesar şi în mai multe cazuri îl depăşeşte. Astfel, la capitolul aparate de captare a emisiunilor televizate republica se apropie de nivelul mediu european (250 de televizoare la 1000 de locuitori). Indicele de asigurare cu aparate de radio (550 la 1000 de locuitori) depăşeşte mai bine de 10 ori cota minimală stabilită de UNESCO şi cedează SUA (peste 2000), Canadei (peste 1000), Marii Britanii, Japoniei, Franței (circa 1000 de aparate de radio la 1000 de locuitori)[78]. Evident, datele statistice citate trebuie interpretate doar ca o potențialitate pentru saturația necesităților informaționale ale utilizatorilor locali. Ele urmează să fie evaluate ținînd cont de impedimentele pe care le suportă comunicarea mediatică de la noi (capa-

---

[77] *Gorincioi Gh. Sistemul mass-media în Republica Moldova. - Chişinău: USM, 1997. - p.5-6*

[78] *Berger P. L. La revolution capitaliste. - Paris: Litec, 1992. - p.:43*

citatea scăzută de cumpărare a utilizatorilor de informație, deconectările frecvente de energie electrică etc.), precum şi de impactul ei social. Oricum, potențialul mediatic de la noi e considerabil.

Dimensiunile calitative ale mass-media, ca şi în cazul celor cantitative, sînt contradictorii, reflectînd în egală măsură atît tendința de valorificare a libertății presei, a standardelor jurnalismului universal, căt şi tributul care se mai achită tiparelor perimate, dar elogiate altă dată. Astfel, pe de o parte, atestăm inițiativa anreprenorială în domeniul mass-media, implementarea proprietății private în sectorul comunicațional, apariția presei independente, neangajată politic, axată pe informația echidistantă, pe de alta - partizanatul politic, distorsiunea şi violența informațională, restrîngerea accesului omului la informație, intoleranța ziarelor rivale din punct de vedere doctrinar sau al intereselor de grup. Aceste calități generează finalități diferite ale mass-media.

Ele, aceste finalități, în linii mari, ar putea fi divizate în două categorii. ***Prima*** indică predispoziția (benevolă sau impusă) a mass-media de a fi ***element al societății politice.*** Această tendință este consemnată, în particular,de etatizarea şi partidizarea mass-media.

Etatizarea în cîmpul comunicațional a însemnat în Moldova trecerea în proprietatea sau gestiunea de stat a patrimoniului informațional al fostului partid de guvernămînt, accesul dozat la sursele de informație, finanțarea preferențială a mediilor de comunicare în funcție de gradul de loialitate față de putere etc. Remarcăm că etatizarea mass-media inițiată în Moldova la începutul aa. 90 (în acea perioadă, potrivit calculelor noastre, statul deținea circa 50 la sută din presa scrisă, practic întreaga presă electronică) a fost promovată pe parcursul ultimului deceniu de toate guvernele, indiferent de preferințele lor politice. Acum un an-doi prezențele statului pe piața informațională s-au restrîns (majoritatea ziarelor raionale ce aparțineau organelor puterii locale au falimentat). Adevărat, astăzi asistăm la revirimentul acestora pe măsură ce se implementează reforma administrativ-teritorială. Faptul acesta încă o dată ne convinge că puterea de la noi, chiar şi atunci cînd este formată în urma alegerilor democratice, este tentată să fie actor activ în cîmpul comunicațional.

Etatizarea mass-media autohtone a fost însoțită de partidizarea, în special, a presei scrise. Fenomenul dat a fost inițiat la începutul aa.90, cînd peisajul informațional local a fost marcat de două evenimente relevante. Primul l-a constituit lansarea ziarului ***Glasul***,

celălalt - editarea altui ziar – *Țara*, actuala publicație a Partidului Popular Creştin Democrat din Moldova. Ele, pe de o parte, au semnalat apusul dominației unui partid – a celui comunist – în domeniul mass-media, iar pe de alta – au întrunit însemnele evoluției ambivalente a presei scrise naționale. Ziarul *Glasul* putea fi caracterizat în acest sens drept reper potențial pentru pluralitatea presei în Moldova. *Țara*, după cum aveam să ne convingem ulterior, a consemnat începuturile pluripartidismului presei sau ale presei pluripartidiste. În primul caz, intuiam intenția de edificare a unei prese ce-ar reflecta întregul spectru de opinii existent în societate, ce-ar da curs libertății de exprimare şi abordării imparțiale a aranjamentelor sociale şi de altă natură. În cazul al doilea, se anunța libertatea formațiunilor politice eterogene din punct de vedere doctrinar de a se manifesta pe tărîmul mass-media. La acea oră ambele tendințe erau potrivite. Statul-partid totalitarist anterior, absorbind cu desăvîrşire societatea civilă, a pus stăpînire deplină asupra comunicării mediatice imprimîndu-i un caracter ideologic unicolor. Libertatea presei a devenit în felul acesta hîrtia de turnesol pentru tranziția de la totalitarism la democrație, o expresie a opoziției dintre stat şi societatea civilă pe cale de recuperare.

Evoluțiile ulterioare ale presei scrise de la noi au arătat că dintre cele două tendințe ce se prefirau în debutul implementării valorilor democrației preponderentă s-a dovedit a fi dezvoltarea mediilor de comunicare în baza principiului pluripartidismului.

Creştrerea numerică fără precedent a formațiunilor politice (în prima jumătate a aa.90 totalul lor depăşise cifra de 50, către a.1999 numărul lor s-a redus până la 26) a fost însoțită de proliferarea presei de partid. Mai fiecare asociere politică considera drept angajament editarea unui ziar. Astfel, în anul apariției ziarului *Țara* – 1990 – sînt lansate publicația social-democraților *Republica*, tipăritura comuniştilor *Cuvîntul*. În 1993 pe arena presei debutează socialiştii cu ziarul *Dreptatea,* pefediştii de astăzi (atunci Congresul Intelectualității) pornesc *Mesagerul*, agrarienii – *Pămînt şi Oameni*. Partidul Reformei pune la cale *Observatorul de Chişinău*. Ceva mai tîrziu apar *Moldovanul* (Partidul Republican), *Albina* (Partidul Democrat al Muncii),*Libertatea* (Partidul Liberal), *Luceafărul* (Partidul Renaşterii şi Concilierii), *Dialog* (Mişcarea pentru o Moldovă Democrată şi Prosperă), *Furnica* (Mişcarea Social-Politică "Alianța civică pentru reforme") etc.O serie de partide în aceiaşi perioadă de timp au purces la crearea verigii locale de presă.

Activitatea editorială a partidelor este pe cît de perseverentă, pe atît şi de instabilă. Curba ei e în creştere în ajunul şi pe parcursul campaniilor electorale.Alegerile locale din primăvara anului 1999 au relevat încă o dată acest fapt. Intensitatea interesului față de presă scade, însă, brusc imediat după consumarea scrutinului. Excepție fac doar acele partide care au depăşit baremul stabilit de legislația electorală în vigoare. Efemeritatea multor publicații de partid, precum şi indisciplina editorilor în respectarea legii despre depozitul legal de tipăritură fac practic imposibilă estimarea statistică deplină a acestui strat de presă scrisă. Datele de care dispunem ne permit, deci, cu aproximație să evaluăm prezențele ziarelor de partid pe piața informațională de la noi. Acestea ne sugerează că publicațiile de partid constituie în jurul la 40 la sută din numărul total de tipărituri relativ stabile. Acest cuantum, deşi, repet, nu reflectă cu exactitate parametrii cantitativi ai presei de partid, oricum îl considerăm extrem de mare, dacă luăm în calcul prezența încă masivă a statului pe piața mass-media.

Actualmente presa de partid şi cea de stat în ansamblu au suficiente şanse să pună în umbră ziarele publice sau priva-te. Statutul auxiliar al acestora înseamnează, de fapt, că societatea civilă e privată de spațiul public comunicațional. De aici şi interesul nostru deosebit, în particular, față de corelația presă de partid-spațiu public comunicațional, precum şi față de impactul presei de partid asupra valorizării societății civile.

Partidele politice în optica tratării tradiționaliste a societății civile constituie structuri ale acesteia, ele avînd în obiectiv valorificarea dreptului cetățeanului la existență politică. În ultimele decenii tot mai mulți cercetători înclină, însă, spre a le include în cadrul societății politice. Practica socială curentă din Moldova ne furnizează şi ea suficiente argumente în favoarea ultimei opțiuni. Formațiunile politice de la noi sînt mai mult tentate să migreze în sfera puterii decît să întruchipeze voința cetățenilor în deliberarea chestiunilor publice sau să constituie exponenți ai societății civile întru frustrarea puterii. În această perspectivă presa noastră de partid mai curînd face corp comun cu puterea sau promovează interesele de partid orientate spre cucerirea puterii. Altfel zis, ziarele de partid mai degrabă reprezintă tribune ale unor structuri care se autonomizează tot mai mult de societatea civilă, alienîndu-se de ea.

”Puterea presei, scria în anul 1972 Theodore White, e primordială. Ea stabileşte ordinea de zi a discuțiilor publice”. Or, anume dis-

cuțiile publice pe marginea chestiunilor publice reprezintă una dintre valențele definitorii ale spațiului public comunicațional. Presa de partid, în general, ziarele editate de diverse formațiuni politice de la noi, în particular, depăşesc cadrul acestui spațiu. Filtrînd informația, ele, în fond, pun pe agenda de zi problemele ce au conotații evidente de partid. În concluzie notăm, presa de partid în virtutea statutului şi a preocupărilor ei curente urmează să fie inclusă cu circumspecție în spațiul public comunicațional. Parte integrantă a acestuia ea poate fi atunci cînd respectă anumite rigori.

Experiența activității editoriale de partid de la noi oferă în acest sens cîteva exemple. Unul dintre acestea ar putea servi ***Observatorul de Chişinău***. Ziarul a fost lansat în ajunul alegerilor parlamentare din 1994 de către Partidul Reformei. El a apărut un timp scurt – de la 16 noiembrie 1993 pînă la 15 martie 1994. Partidul Reformei, neavînd suportul social suficient, a rămas în afara cursei electorale şi curînd a dispărut pentru cîtva timp de pe eşicherul politic autohton. Odată cu el a dispărut de pe arena informațională şi ziarul. Astfel comportamentul partidului a fost unul obişnuit, deloc reformator. În schimb ținuta şi consistența informațională a *Observatorului* au denotat că partidul şi-a onorat cu brio propria denumire.

Revelația pe care a produs-o şi care, consider,va fi remarcată în istoria modernă a mass-media din Moldova, a constat în faptul că *Observatorul* (poate şi grație profesionalismului colaboratorilor lui, dorinței lor de a practica un jurnalism de bună calitate), a demonstrat o voință clară de a respecta dreptul cetățeanului la informație. Articolele din ziarul examinat inserate la rubricile *Societate, Politică, Economie şi Business, Hîrtii de valoare, Bănci şi Finanțe, Publicitate, Cultură,* unele dintre care fiind novatoare pentri presa națională, urmează să fie estimate anume prin filiera dreptului la informație. Ele se disting prin exhaustivitate, largă respirație civică şi chiar, în linii mari, prin imparțialitate. Ziarul de partid *Observatorul de Chişinău* a constituit, mai curînd, o excepție, decît o regulă atunci cînd e vorba de presa de partid. Ea, în general, preferă să indice cum să gîndească oamenii, în loc, după cum scria politologul Bernard C.Cohen în cartea sa "The press and Foreign Policy" "de a le spune la ce ei trebuie să se gîndească".

Valorizarea societății civile – parte inseparabilă a procesului de democratizare a vieții sociale – presupune în mod implicit edificarea unui asemenea sistem al comunicării mediatice în care substa-

nța principală să revină mediilor publice, adică celor care prin natura lor vor avea în prim plan ființa umană în ipostaza ei de cetățean, actor social şi politic. În cazul acesta e vorba de intenția presei de a deveni component al societății civile – cea de-a doua finalitate*.*

Cuantumul mass-media autohtone focalizate asupra acestei finalități e încă nesemnificativ. În pofida acestui fapt, considerăm că făgaşul acestui tip de presă e tocmai cel potrivit în condițiile edificării societății moderne. Anume ea, fără a avea pretenția de a fi putere sau chiar supraputere, realizează suprema vocație a mediilor de informare – de a fi avocatul şi catalizatorul societății civile, al supremației suveranității poporului. Această categorie de mass-media la noi include mediile de comunicare private şi publice. Numărul acestora în peisajul general informațional autohton e irelevant, iar comportamentul, în special, al celor de talie națională sau municipală, de regulă, poartă amprentele partizanatului politic. Excepție în acest sens pare să constituie presa scrisă privată locală, reunită în Asociația presei indepen-dente. În acelaşi context am putea aminti (cu toate rezervele care se impun) de presa electronică privată (o serie de posruri de radio şi tv de curînd au creat Asociația presei electronice – APEL), cele peste zece agenții particulare de presă. Presa publică în ultimii doi-trei ani s-a completat pe seama tipăriturilor organizațiilor neguvernamentale.

Sectorul asociativ, cum uneori sunt calificate organizațiile neguvernamentale, reprezintă un element însemnat al societății civile. Sociologul american, Peter L. Berger, le mai denumeşte structuri "infrapolitice". El scrie: "Există o mare varietate de instituții (…) prin intermediul cărora oamenii participă în viața socială şi care contribuie la deciderea modului lor de existență"[79]. OHG-urile certifică, în special, instituționalizarea spațiului public ca liant între cetățean şi putere. Ele, cumulînd inițiativa civică socială, pun în valoare potențialul cetățenilor în deliberarea afacerilor pu-blice, promovează caracterul participativ al democrației.

Apariția organizațiilor neguvernamentale în Moldova a fost consemnată în anul 1992, cînd au fost înregistrate 75 de instituții de acest fel. În perioada următoare s-a produs creşterea lor numerică. În acest sens în cadrul celui de-al doilea Forum al organizațiilor neguvernamentale din Republica Moldova (4-6 noiembrie 1999) au fost

[79] *Vezi: Administrația publică în opinia populației: Biblioteca Fundației VIITORUL - Chişinău: Cartier,1997.- p.88*

prezentate următoarele date statistice. Dacă în anul 1997 în Moldova au fost înregistrate 765 de ONG-uri, atunci în 1999 numărul lor a crescut pînă la 1400. În acelaşi interval de timp s-au produs anumite schimbări şi la capitolul localizării ONG-urilor. În anul 1997 majoritatea lor covîrşitoare (95,3 %) îşi aveau sediul la Chişinău. Peste doi ani cota ONG-urilor din alte localități a crescut pînă la 21 la sută. În pofida ascensiunii semnalate care, la prima vedere, poate să impresioneze, densitatea ONG rămîne încă nesemnificativă. La acelaşi forum au fost citate în această ordine de idei alte cîteva date statistice. Actualmente în Moldova la o mie de locuitori revin 0,31 de ONG-uri, în timp ce în Franța acelaşi indice constituie 11,95, în Belgia – 7,84, Slovacia – 3,14, Polonia şi România – 0,62.

Densitatea organizațiilor neguvernamentale de la noi scade şi mai mult, dacă luăm în calcul statutul şi impactul lor social. Argumentăm această aserțiune prin rezultatele sondajului sociologic efectuat în anul 1996 de Fundațiile Viitorul şi IFES-Moldova cu concursul Centrului de studiere a opiniei publice al Fundației Moldova Modernă vizînd modul de percepere de către populație a administrației publice locale. El a pus în evidență, în parte, gradul scăzut de informare a cetățenilor asupra competențelor, pre-ocupărilor şi a deciziilor organizațiilor neguvernamentale şi, în consecință, antrenarea neînsemnată a oamenilor în gestionarea treburilor publice. Participanții la sondaj (eşantionul incluzînd 1000 de respondenți de rînd şi 73 de experți a fost reprezentativ pentru în-treaga Moldova, cu excepția raioanelor ei de est) au dat dovadă de o informare insuficientă asupra democrației participative despre care au auzit 38,4 % de experți şi 19,8 % dintre ceilalți respondenți. Majoritatea absolută a populației (95 la sută din respondenții de rînd, mai mult de 80 la sută de experți), arată sondajul, nu este deloc informată despre participarea cetățenilor din localitate la rezolvarea problemelor de interes public prin referendum local, adunările populare sau prin depunerea unor petiții[80]. Doi ani mai tîrziu, Centrul Național de Asistență şi Informare a Organizațiilor Neguvernamentale din Moldova "Contact" constata, că multe dintre ONG-uri sînt doar declarate, active fiind între 10 şi 15 %[81], iar cercetătorul Iurie Josanu rele-

---

[80]Vezi articolul introductiv la Catalogul Organizațiilor Neguvernamentale din Republica Moldova.- Chişinău: Arc,1999. -7,21,23

[81] Moldova, România, Ucraina: bună vecinătate şi colaborare: Materiale ale Simpozionului Ştiințific Internațional.- Chişinău: Perspectiva,1999.- p.9

va că o parte dintre organizaţiile neguvernamentale autohtone sînt create în jurul unor persoane sau sînt aservite acestora cu scopul de a "obţine dividente politice, suport financiar, autoritate"[82].

Estimările citate sugerează că organizaţiile neguvernamentale de la noi suferă de insuficienţă de transparenţă a activităţii lor. Mai mult. Am putea afirma că multe dintre ele constituie sisteme sociale închise, din care cauză afluenţa cetăţenilor în preocupările lor curente şi de perspectivă e neînsemnată sau chiar nulă. Explicaţia o găsim, în particular, în subestimarea sau ignorarea definitivă a factorului mediatic. Experienţa societăţilor civile occidentale, însă, ne demonstrează că presa scrisă şi cea electronică conţin un puternic potenţial asociativ, de mediatizare şi de extindere a spaţiului public. În context, ONG-urile autohtone ar putea în intenţia de a valorifica acest potenţial să acţioneze cel puţin în două direcţii: 1. Editarea propriilor tipărituri. 2. Generarea fluxului de informaţie către mass-media pentru a sensibiliza sectoarele sociale care necesită solidaritatea şi asocierea civică.

ONG-urile autohtone dispun deocamdată de o experienţă irelevantă în domeniul editorial. Una dintre primele tentative în acest sens a făcut-o Fundaţia de Tineret Secolul 21 care în primăvara anului 1998 a editat buletinul informativ *Agenda.* Mai tîrziu iniţiative similare au manifestat şi alte organizaţii. În context, evidenţiem *Alternativa XXI* (Societatea Independentă pentru educaţie şi Drepturiile Omului), *Democraţia* (Organizaţia de femei din Moldova "Iniţiativa civică"), *Fermierul Moldovei* (Federaţia Naţională a fermierilor din Moldova), *Ideea civică* (Centrul de Pluralism din Moldova), *Refugium* (Societatea pentru refugiaţii din Republica Moldova), *Drepturile pacientului* (Societatea Management şi Asigurări în Medicină), buletinul informativ al Centrul Naţional de Studii şi Informare pentru problemele femeii etc. Alături de aceste ediţii chişinăuiene au fost lansate şi primele tipărituri ale ONG-urilor locale. Amintim aici de buletinele Centrului pentru iniţiativa privată din Ungheni, al ONG-ului "Terra" din Chircăieşti, al Centrului Regio-nal de Informare şi Consultanţă pentru Tineret din mun.Bălţi, revista Clubului "Noua Generaţie" din Soroca etc.

Majoritatea iniţiativelor editoriale, deşi le considerăm salutare, se caracterizează prin fragilitate şi accidentalitate. Apariţia lor, în

[82] *Tocqueville A. Despre democraţia în America. - Bucureşti: Humanitas, 1995, v.2.- p.131*

fond, e condiționată de resursele financiare obținute ocazional de la diferite fundații internaționale. Deci, nu putem vorbi despre permanentizarea lor în timp, despre o periodicitate stabilă, deşi tipul de tipăritură valorificat – buletinul informativ – o revendică. La aceste carențe mai adăugăm tirajele mici, incoerențele de conținut şi design, accesul la ele, limitat sau selectiv, al consumatorilor de informație. Din aceste considerente par mai eficiente buletinele ONG-urilor locale (în special, grație zonelor restrînse de destinatari), şi mai puțin profitabile sînt ale celor formațiuni care se doresc extinse la scară națională. În ultimul caz impactul buletinelor, risc să afirm, e aproape nul. Pentru o mai mare rentabilizare a inițitivelor editoriale, s-ar impune, în opinia noastră, cooperarea structurilor neguvernamentale înrudite sau, eventual, valorificarea formelor editoriale mici, cum ar fi prospectul, pliantul, foaia volantă etc.

În acelaşi itinerar de preocupări editoriale ale ONG-urilor ar urma să se înscrie mediile de informare în masă. Alexis de Tocqueville, referindu-se încă în primele decenii ale sec. XIX-lea la rolul unuia dintre ele – ziarul, scria că acesta e mijlocul prin care membrii asociațiilor au posibilitatea de "a discuta zilnic fără să se vadă şi pentru a cădea de acord fără să se întrunească"[83] Estimarea în cauză e valabilă şi atunci cînd e vorba de radiodifuziune, televiziune, iar într-un viitor nu prea îndepărtat, credem, şi de Internet.

Actualmente mass-media autohtone însă ne oferă prea puține argumente care ar confirma valorificarea potențialului asociativ şi de sensibilizare a opiniei publice asupra chestiunilor ce urmează să solidarizeze acțiunile cetățenilor. Atare situație are mai multe explicații. Prima constă în faptul că ONG-urile încă n-au devenit un generator continuu de informație către mass-media. Acceptînd asemenea practică, sectorul asociativ poate conta mai mult decît dacă ar recurge la alte mijloace pe promovare a propriei identități şi de cultivare a unei imagini adecvate pe un segment întins al societății. Cea de-a doua o găsim în activitatea propriu-zisă a mass-media. Presa scrisă şi cea electronică rămîne refractară la profesarea unui mod nou de abordare a ceea ce se întîmplă în societate – cu "ochii" cetățeanului. Iată de ce în paginile ziarelor, în emisiunile radiofonice şi cele televizate activitatea ONG-urilor nu-şi prea găseşte loc. Observațiile noastre din ultimii ani asupra mass-media au reținut în

---

[83] *de Tocqueville A. Despre democrația în America. - Bucureşti: Humanitas, 1995, v.2.- p.126*

acest sens doar programul bisăptămînal "Secto-rul asociativ" de la radioul municipal "Antena C". Dincolo de această realitate dorim să subliniem că mass-media pot fi nu doar tribune ale ONG-urilor. Mediile de informare în masă înseşi dispun de un potențial puternic asociativ şi de solidarizare socială a cetă-țenilor. "Un ziar, scria acelaşi Tocqueville, reprezintă (..:) în-totdeauna o asociație ai cărei membri sînt cititorii săi obişnuiți"[84]. Valorificarea acestui potențial, considerăm, e o condiție importantă de modernizare a mass-media din Moldova.

* * *

Practica comunicațională autohtonă prin mass-media din ultimul deceniu,deci, demonsrează că presa scrisă şi cea electronică din Moldova preferă, ca şi pînă la căderea regimului totalitarist, să rămînă circumscrisă, în temei, puterii. Interesele acesteia sau ale celor care gravitează spre zona politică respectivă constituie măsurătoarea în abordarea şi estimarea cutărui sau cutărui eveniment. În felul acesta, mass-media se angajează în activitatea cu efect coercitiv asupra ființei umane. Faptul dat a generat, în bună parte, starea lor de prefaliment social. În concluzie notăm, că valorizarea societății civile prin mijlocirea comunicării mediatice, precum şi statuarea mass-media din Moldova în calitate de stimulent şi element al spațiului public rămîn deocamdată la noi în zona virtualității.

Comunicarea mediatică ca element instituționalizat al societății civile urmează să fie conceput ca un sistem deschis care îşi exercită acțiunea atît în spațiul socialului, cît şi în cel al politicului. În primul caz, ea, asigurînd buna informare a publicului, îi dezvoltă cultura civică, îi solicită validarea deciziilor politice, îi crează o vizibilitate socială. În cel de-al doilea, comunicarea mediatică induce momentul socialului în societatea politică, realizînd ceea ce am defini drept lobbysm social. Comunicarea mediatică în calitate de sistem deschis resimte, la rîndul ei, influența atît a societății civile, cît şi a celei politice, inclusiv a puterii care-i stabileşte cadrul legal de funcționare. În concluzie notăm: comunicarea mediatică cu statutul de element al spațiului public dă expresie socialului în sfera politicului şi politicului în sfera socialului, devenind astfel liantul societății moderne.

---

[84] *de Tocqueville A. Despre democrația în America. - Bucureşti: Humanitas, 1995, v.2.- p.127*

TENDINȚELE DEZVOLTĂRII MASS MEDIA ÎNTR-O SOCIETATE ÎN TRANZIȚIE

Victor MORARU
Republica Moldova, Chişinău
Universitatea de Stat din Moldova
Doctor

Procesele social-politice care au cuprins, începînd cu a doua jumătate a anilor optzeci, întregul spațiu ex-sovietic, desfăşurîndu-se într-un ritm vertiginos, au adus la o nouă configurație a lumii, au determinat vectori noi în mişcarea societății. Una din consecințele cele mai fascinante a acestor procese a fost invazia politicului în viața cotidiană a cetățenilor de rînd din aceste țări. În fond, explozia politicului în arealul socialist poate fi şi datată, în unele cazuri chiar foarte precis, pentru România, de exemplu, - decembrie 1989, pentru Polonia – mai înainte, începutul anilor optzeci, odată cu afirmarea mişcării sociale "Solidaritatea". Pentru Moldova, ca de altfel şi pentru mai multe țări ale blocului, – anii 88-91, cînd s-au produs aici primele alegeri democratice, proclamarea Independenței, adoptarea noi Constituții – semne marcante ce au constituit jaloanele inițiale ale drumului pe calea democratizării.

Pentru prima dată în memoria şi conştiința cîtorva generații termenul "politică" a devenit ceva palpabil, real şi de-a dreptul antrenant. Dispariția barajelor pentru intrare în competitivitate politică, favorizată de retragerea de pe arenă a Partidului Comunist (voită şi totodată impusă, cel puțin la momentul declanşării hotărîte a procesului de democratizare), a deschis posibilități noilor partide şi noilor politicieni care, refuzînd vechiul şi în dorința de afirmare a noului, s-au încadrat în procesul de edificare a noii ordine sociale pe cenuşa încă fumegîndă a colosului cu picioarele de lut. Societatea a intrat în procesul de instituire şi de activizare a partidelor politice, a grupurilor de presiune, a noilor mişcări sociale. Republica Moldova, ca de altfel şi teritoriile adiacente aparținînd blocului socialist, a trăit, de fapt, între anii 1989-1991 o perioadă accelerată a evoluției sale. Într-un timp relativ scurt politica aici a început într-adevăr să

constituie un platou de întîlnire şi de confruntare a diverselor interese, a manifestării liderilor şi partidelor contrapuse, acţionînd într-un sistem multiarticulat şi complex. Apariţia primelor structuri independente, caracteristice societăţii civile (partide politice, asociaţii, publicaţii ale acestora, diverse structuri specifice neformale gen cluburi ş.a.), activizarea uniunilor de creaţie care s-au manifestat drept cele mai receptive la imperativul schimbărilor, au impus atenţiei societăţii noi subiecte politice. Erau de fapt nişte puncte de reper capabile să devină potenţial o temelie şi un catalizator al dezvoltării noii realităţi politice. De acum spre vara anului 1989 în Moldova activau cîteva forţe social-politice cu o identitate conturată, cele mai influente dintre care, Mişcarea Democratică (nucleul viitorului Front Popular din Moldova şi al altor organizaţii politice), Mişcarea "Unitate", Mişcarea "Gagauz-Halcî", iar ceva mai tîrziu şi primele propriu-zis partide politice – Partidul Social-Democrat şi Partidul Democrat, au reuşit să se includă în abordarea problemelor stringente legate de orientarea transformărilor social-politice şi economice care se desfăşurau în societate. Mai întîi timid, dar din ce în ce mai intens şi înverşunat, antrenînd tot mai mult masele trezite din hibernare, noii protagonişti ai politicii, au reuşit să configureze o situaţie politică competitivă, să contribuie în mod real la demararea mişcării democratice. S-a produs descoperirea adevărului că valorile democratice şi respectarea drepturilor omului sînt la fel de naturale pentru ţările postcomuniste ca şi pentru Occident. Instaurarea unui veritabil regim democratic, mecanismele de funcţionare ale căruia, de fapt, abia urmau să fie declanşate, a devenit o aspiraţie a maselor.

Un rol deosebit a revenit în acest context mijloacelor de comunicare în masă. Obiectivul propus – susţinerea reformării societăţii – nu era deloc simplu. Noul sistem al mass media încă nu era constituit, ansamblul lor prezentînd, în perioada afirmării noilor principii mediatice, un tablou destul de eterogen. Mass media, bazîndu-se iniţial mai mult pe intuiţie, au încercat să achite creditul de încredere pe care-l obţinuse de la auditoriu. Acordarea lor a rolului de arenă pentru punerea în scenă a noii politici a generat un proces de redefinire a direcţiilor, spaţiilor şi modalităţilor comunicaţionale, mizînd, în majoritatea cazurilor, pe abstragerea aproape completă de la experienţa precedentă. Orientarea era, fără îndoială, justă, căci, cu doar unele excepţii neesenţiale, comunicarea

constituită în cadrul vechiului sistem nu mai putea satisface exigenţele noi.

Procesul tranziţiei începute în ţările Europei Centrale şi a celei de Est nu avea modele probate anterior. Oricum, unele analogii vizînd diverse aspecte ale fenomenului democratizării, produse ceva mai înainte, în diferite ţări ar putea fi detectate. Este concludent astfel, exemplul Spaniei, în calea ei spre societate democratică. Ca şi în cazul republicilor ex-sovietice, aici, după moartea dictatorului Franco, s-a produs eliberarea de la un regim de esenţă totalitară: "În Spania, comentează un autor al revistei madrilene "Politica y sociedad", democraţia, rezultat al tranziţiei politice (1975-1978), a demarat odată cu aprobarea Constituţiei din 1978. Instituţiile caracteristice sistemului democratic şi-au început activitatea, s-au consolidat şi şi-au confirmat stabilitatea prin reînnoirea guvernelor în cadrul succesivelor alegeri legislative, locale şi în autonomii. În acelaşi timp în societate s-a produs articularea în formaţiuni politice"[85]. Un drum similar l-a urmat şi tînăra democraţie ex-sovie-tică. Şi aici, la fel ca şi în Spania, transformările politice au avansat în prim plan "forţe sociale care au manifestat interese economice, culturale şi morale pentru a realiza o modificare radicală în modul social de viaţă şi în tipul de organizare adoptat pentru a o produce"[86]. În acelaşi timp, este dificil a vorbi despre o similitidine absolută a situaţiei, deoarece anumite premise de la care au pornit societăţile respective aveau diferenţe esenţiale. Mai întîi de toate, în Spania şi în timpul dictaturii franchiste exista economia de piaţă. În al doilea rînd, aici, spre deosebire de ţările ex-Uniunii Sovietice, activau în ilegalitate partide politice, cu o structură ramificată, capabile, odată cu căderea regimului, să se lanseze în activitate practică eficientă. Mai contează şi faptul că economia spaniolă, într-o măsură mai mare sau mai mică, era integrată în cea europeană, ceea ce a facilitat avansarea economică în perioada de tranziţie. Consolidarea democraţiei s-a produs aici prin efortul de depăşire, pe parcursul perioadei de tranziţie, a dificultăţilor economice, prin capacitatea forţelor politice de a încheia în momentul necesar un acord gen "Pact Moncloa", prin, în sfîrşit, manifestarea voinţei comune,

---

[85] *Laiz C. Problemas y perspectivas de la democracia espanol // Politica y sociedad, 1995, N 20, p. 9.*

[86] *Del Val F. De la izquierda radical como sujeto a los movimientos sociales (Elementos para un analisis sociologico del periodo 1956-1992) // Roca J. (ed.). El proyecto radical. – Madrid: Los libros de la Catarata, 1994, p.10.*

indiferent de culoare politică a celor care şi-au aliniat atitudinea, de a riposta hotărît în fața tentativei unei lovituri de stat, produse aici la 3 februarie 1981.

Consolidarea democrației (una din cele trei componente cardinale ale procesului de democratizare, în accepția lui Samuel Huntington, alături de sfîrşitul unui regim autoritar şi stabilirea unui regim democratic[87]) se dovedeşte a fi, deci, obiectivul cel mai complicat al noului regim şi, implicit, al noii comunicări. Juan J.Linz a subliniat, în una din lucrările sale, că foarte multe depind aici de clasa politică a acestei noi democrații. Ea trebuie să convingă po-pulația despre valoarea pe care o au libertățile recent cucerite, protecția cetățeanului în fața puterii arbitrare şi posibilitatea de a schimba guvernele în mod paşnic. E de datoria ei, în acelaşi timp, "să-i explice poporului imposibilitatea de a depăşi în scurt timp moştenirea tristă a anumitor guvernanți non-democratici şi suma erorilor care au provocat criza actuală sau au contribuit la declanşarea ei. Guvernanții au o sarcină dificilă şi ingrată de a-i spune populației că democrația nu oferă încă o imediată ameliorare economică; că fără o dezvoltare a economiei nu se va putea ajunge la o mai mare echitate socială, cu toată îmbunătățirea situației pe care o comportă; şi că, în fine, succesul unei societăți nu e un rezultat al acțiunilor statului şi nici a celui mai bun dintre guverne, dar a efortului unit al întregii societăți[884]. Sugestia este valabilă în egală măsură şi pentru activitatea mass media în perioada de tranziție, cînd influența lor asupra procesului de socializare şi integrare socială obține proporții şi importanță deosebită. De altfel, în cadrul relevării specificului comunicării în contextul unei societăți în schimbare trebuie accentuate o serie de funcții ale acesteia: de informare (actualitățile, informația generală, cea culturală); de orientare (vizînd impactul asupra gîndirii, opiniilor, sentimentelor), de expresie (cu referință la crearea valorilor, atitudinilor sociale, a punctelor de vedere ideologice) ş.a. Nu pot lipsi din această enumerare funcțiile de presiune (publicitate, propagandă), de relații cu publicul. Accentul deosebit trebuie pus însă asupra acțiunii psiho-sociale exercitate de mass media, ce contribuie la consolidarea relațiilor om-grupuri şi a relațiilor între

---

[87] *Huntington S. La tercera ola: la democratisation a finales del siglo XX. – Barcelona: Paidos Iberica, 1994, p. 43.*

[88] *Linz J. Le tranzizioni alla democrazia // Modernizzazione e Sviluppo, 1990, N 2-3, p.16.*

grupuri, atribuinduli-se chiar sarcina de psihoterapie socială. În această ordine de idei, mijloacele de comunicare pot fi privite drept vehicule ale noilor idei şi ale noilor obiective sociale, promotori ai schimbării, asigurînd la plu-ralismul participativ[89].

Demersul mediatic al mijloacelor de comunicare din Moldova s-a circumscris evoluției generale a conştiinței sociale în perioada de tranziție, demonstrînd un efort real de potențare a ei. Logica dezvoltării evenimentelor a imprimat însă mass media, mai ales în faza inițială a procesului democratizării, un specific, în fond, explicabil şi propriu de altfel şi altor țări ale arealului: atenția sporită acordată aspectelor istorice.

Fenomenul unei intense retrăiri a Istoriei a dominat societatea şi mass media în această perioadă. Prin intermediul presei Istoria a devenit un factor de primă şi netăgăduită importanță a vieții spirituale a societății, aflate într-o clipă decisivă a dezvoltării sale. S-ar putea spune că anume pe acest cîmp – al Istoriei – s-a produs prima confruntare a celor două mentalități contrapuse, a celor două ideologii, a vechiului şi a noului. Cotidienele, periodicele, radioul şi televiziunea au plasat în primele pagini materiale ce au vizat istoria țării, istoria poporului, pînă acum, acoperită de vălul uitării sau insuficient cunoscută. Faptele istorice evitate sau de-a dreptul interzise sînt prezentate acum într-o lumină nouă, inedită, apar în prim plan personalitățile de prestigiu ale neamului. Angajarea în discutarea unor probleme de stringentă acualitate, atăt de importante pentru un stat ce-şi căuta identitatea (consecințele pactului Ribbentrop-Molotov, problema identității naționale şi a limbii române, proveniența poporului găgăuz, chestiunea tricolorului şi a stemei de stat), au implicat adresarea la fapte, imagini, evenimente care dezvăluiau o altă Istorie, decît cea admisă de oficialități de-a lungul atîtor decenii. Scoase la lumina zilei, documentele, materialele de arhivă, au dezvăluit o realitate de un zguduitor dramatism. “Basarabia era un țipăt sfîşietor de durere şi deznădejde, a scris cu uimire pentru descoperirea ce o făcuse unul din autorii ziarului “Tineretul Moldovei”. Cîte familii, cîți oameni au fost totuşi deportați? Conform datelor de care dispunem, pe liste erau incluse la 6 iulie 1949 12 860 de familii. Eşti un munte de durere, Basarabia noastră, şi numai

[89] ***Tineretul Moldovei, 1990, 13 martie.***

adevărul îți poate alina durerea...”[90] Cu fiecare nouă pagină testimonială, adevărurile care pînă mai ieri păreau a fi nestrămutate, noțiunile cu alură de axiomă – Octombrie, Partid – îşi pierdeau consistența.

În contextul noilor date, evocării atîtor şi atîtor nume reîntoarse la viață, multe fapte şi evenimente au apărut altfel, multe fenomene au dobîndit noi dimensiuni. Adevărurile dezolante au impus necesitatea revizuirii reprezentărilor formate, a orientărilor şi pozițiilor. Iar publicațiile mass media au devenit repere esențiale în elaborarea criteriilor de apreciere a realității. Evident, capacitatea de a-şi recăpăta vederea s-a dovedit a avea diferite grade, ilustrînd întreaga complexitate a situației. Polarizarea opiniilor, expresie a polarizării forțelor aflate în confruntare, s-a manifestat prin atitudini ce se excludeau reciproc. Din ce în ce mai mult, însă, se afirma poziția celor ce nu acceptau deteriorarea Istoriei, celor ce pledau pentru ca să ajungă prin adevărul istoric la adevărul realității.

Desigur, pătrunderea acestui adevăr nu s-a produs în mod instantaneu. Treaptă cu treaptă, trecînd prin depăşirea prejudecăților, indiferenței, a inerției de gîndire, mass media ajungea la elucidarea unor probleme de ordin cardinal. Istoria a devenit astfel o componentă primordială a politicii. În romanul lui George Orwell “1984” (unul din primele romane din lista “literaturii interzise”, tradus şi publicat la Chişunău în anul 1991)[91] apare o formulă memorabilă: “Cel ce stăpîneşte azi cugetele determină atitudinea noastră față de trecut, iar cel ce reconstituie trecutul, determină viitorul nostru”. Rămîne de văzut care e aplicabilitatea afirmației, cert însă e că o anumită consecutivitate se întrevede: celui ce reconstituie trecutul, societatea îi încredințează viitorul său. Cazul mass media este elocvent în acest sens.

Setea de cunoaştere, de comunicare manifestată de auditoriu a fost, astfel, un mobil important care a determinat traiectoria evoluției ulterioare a mass media. La începutul anilor nouăzeci în republică s-a înregistrat o adevărată “febră a consumului mediatic”. Apar o serie întreagă de publicații ale partidelor şi mişcărilor politice, grăbite să transmită maselor propriul mesaj, organe ale funda-

---

[90] *Cf.: Benito A. La socializacion del poder de informar. – Madrid: Piramide, 1978, p.81.*

[91] *Tineretul Moldovei, 1990, 13 martie.*

țiilor culturale, ale organizațiilor religioase, ale asociațiilor de minorități naționale, ziare şi reviste ale şi pentru cercurile de afaceri. Schimbările în sfera informațională sînt radicale şi vertiginoase. Se produce ieşirea definitivă a presei de sub tutela Partidului Comunist, de pe frontispiciul ziarelor dispare cunoscuta şi anacronica lozincă, obligatorie pentru presa sovietică, "Proletari din toate țările, uniți-vă!" Are loc reprofilarea multor publicații, reînregistrarea lor, conform legislației noi, cu schimbarea fondatorilor, denumirilor, formatului, periodicității. Spectrul informațional republican devine mult mai variat şi marcat de spirit concurențial. Tirajul unor ziare creşte de zece ori şi mai mult, ajungînd la 250.000 exemplare – oficiosul "Moldova Socialistă", 170.000 exemplare – publicația Uniunii Scriitorilor "Literatura şi Arta"[92].

Desigur, această efervescență se datora înainte de toate atmosferei social-politice febrile ale unei societăți în care mass media s-au pomenit în epicentrul evenimentelor. Fenomenul e atestat şi în alte țări care parcurgeau traiectorie similară: în România, de exemplu, "intervalul 1990-1992 a reprezentat epoca în care nu ziariştii au scris ziarele, ci realitatea."[93]. În aceste condiții, mass media în fond au început să se complacă în ipostaza ce şi-au asumat-o benevol: de observator al incitantelor evenimente, martor ocular şi autor de dezvăluiri spectaculoase ale vechiului regim. După ani şi ani de profesare a unei comunicări mai mult formalizate şi dirijate centralizat cu strictețe, obținerea dreptului nelimitat la cuvînt a condus la iluzia omnipotenței mass media. În realitate, lucrurile luau o altă întorsătură. Transformarea mass media într-un adevărat instrument de dialog social apărea destul de anevoioasă în situația cînd, aşa cum remarcă cercetătorii, în locul intoleranței totalitare a apărut o multitudine de intoleranțe, "dreptul expresiei transformîndu-se în dreptul vacarmului"[94], în care avalanşa asurzitoarelor monologuri nu le permitea vorbitorilor să se audă unul pe altul. Totodată, centrarea mesajului mediatic doar pe blamarea elementelor sistemului perimat nu mai era suficientă. Pentru a-şi demonstra postura unei

---

[92] *Orwell G. 1984. – Chişinău: Hiperion, 1991.*

[77] *Cf.: Gorincioi Gh. Sistemul mass media în Republica Moldova.- Chişinău: USM, 1997, p.12.*

[78] *Coman M. Mass media la răscruce de drumuri. // Repere: Starea presei române. – Bucureşti: Universitatea, 1992, p. 9.*

forțe capabile să producă influență. mass media aveau nevoie de o reorientare spre promovarea unui program constructiv, de completarea viziunilor propuse prin noi perspective de abordare a realității. Desigur, în contextul unor tendințe evidente de polarizare a societății, de o confruntare deschisă a ideologiilor, de creştere a numărului persoanelor antrenate în viața publică, a varietății şi diversității intereselor implicate, presa, în totalitatea ei, nu putea pretinde la rolul absolut al unui element unificator al societății. În acelaşi timp, perseverarea în realizarea comunicării doar de tip contestatar reducea simțitor potențialul mass media.

Un anumit paradox al situației consta în faptul că proliferarea cîmpului informațional avea loc odată cu atomizarea corpului social. Şi dacă fragmentarea socială (un fenomen, în general, firesc într-o fază incipientă de autoidentificare a categoriilor sociale, pînă nu demult operante într-un spațiu social omogenizat) nu poate stimula constituirea instantanee a unor structuri politice complexe, tot aşa nici mass media nu reuşesc să contureze un tablou integral al realității, interpretînd-o mai degrabă drept o imagine mozaicală, ale cărei conexiuni sînt detectate şi percepute cu greu de ansamblul auditoriului. Se profilează o incertitidine a orientirelor, atitudinea critică urmată de cerința transformărilor se prezintă astfel fără a dispune de o aparentă legătură. Coordonatele mediatice oscilează între fapte şi probleme mereu noi, "într-un lanț în care unirea verigilor pare să nu se mai producă"[95].

În viziunea lui Alain Touraine, poate prea exacerbată şi categorică, dar nu lupsită de doza necesară de adevăr, specificul perioadei de tranziție apare, în fond, dramatic: "Nu avem, efectiv, nici actori, nici mişcări sociale, nici dezbateri, nici idei în țările care au devenit postcomuniste. Conştiința, politica şi conflictele sociale nu ocupă decît un loc foarte marginal în tumultuosul val de schimbări lansate. Prioritatea absolută aparține schimbărilor economice. Partidul-stat este substituit prin piață, care este acum stăpînul absolut al societății". Massmediologul francez precizează în continuare: "distrugerea controlului politic şi ideologic asupra economiei este o

[95] *Livolsi M. Le comunicazioni di massa: Problemi e prospettive. - Milano: Angeli, 1981, p.30.*

primă condiție a democratizării, dar nu constituie prin sine însăți o democrație"[96].

Calea spre rîvnitele virtuți democratice şi economice s-a dovedit a fi, într-adevăr, mult mai dificilă decît părea în anumite momente festive ale tînărului stat. Principalele dileme ale noii elite (politice şi mediatice) s-au configurat într-o serie întreagă de întrebări, dominate de sacramentalele "Ce-i de făcut?", dar mai ales "Cum?". Tranziția, e şi firesc, înseamnă, de fapt, o perioadă de căutări şi de găsire (!) a răspunsurilor la multiplele interpelări înaintate de procesele cotidiene ale vieții sociale Cum să fie implementate principiile economiei de piață în condițiile menținerii încă în societate a mentalității statului paternalist? Cum să fie efectuat în mod echitabil şi corect procesul de privatizare? Cum să se producă liberalizarea economiei fără să fie afectate categoriile social vulnerabile ale populației? Cum să se procedeze pentru a converti energia socială eterogenă într-un consens în favoarea reformelor lansate? Cum să fie asigurată aprofundarea şi ireversibilitatea transformărilor democratice în cadrul circumstanțelor noi, lipsind acum mecanismele şi metodele autoritare de influență şi control?

"De fapt, notează Vladimir Tismăneanu, referindu-se la realitatea postcomunistă a țărilor Europei de Est, cele întîmplate încă n-au însemnat stabilirea unei depline şi mature democrații – aşa ceva ar fi imposibil după atîțea ani de dictatură, - dar au grăbit reconstruirea treptată a spațiului politic"[97]. Treptată, dar mai precis, cu afluxurile şi refluxurile, ce au însoțit acest proces. Asupra sferei mediatice s-au imprimat, indiscutabil, toate semnele societății căreia îi aparținea. Pe fundalul profundei crize economice care a cuprins țara ce a pornit, la începutul anilor nouăzeci, edificarea propriei statalități şi construcția noului cadru economic, lipsa de experiență şi o anumită incertitudine în activitatea mass media s-a profilat ca o realitate inevitabilă şi generatoare de consecințe grave.

În aceste condiții s-a redus brusc numărul publicațiilor şi tirajul lor, s-a produs o diminuare a încetățenitei deja atenții manifestate de societate pentru mass media. Declinul presei a fost provocat de mai mulți factori, principalul din ele fiind noua ambianță economică,

---

[96] ***Touraine A. Que es la democracia? – Madrid: Temas de Hoy, 1994, pp.379, 380.***

[97] ***Tismaneanu V. Reinventing politics: Eastern Europe from Stalin to Havel. – New York: The Free Press, 1993, p. 244.***

marcată de lipsa unor rezultate palpabile ale desfăşurarii reformelor economice, fapt care a şi determinat trecerea mass media pe planul secund al interesului public. Scăderea dra-stică a nivelului de trai (costul social al reformelor a echivalat cu pauperizarea vădită a unei mari părți a populației), pe de o parte, precum şi extrem de anevoiosa manevrare a publicațiilor în spațiul informațional dominat acum de legile pieței (cu respectiva sporire vertiginoasă a prețurilor pentru hîrtie, energie, transport, teleco-municații, servicii poligrafice, servicii de difuzare) nu putea să nu afecteze mecanismele dezvoltării mass media naționale. Prețul de vînzare al periodicelor a intrat într-o disproporție crasă cu standardele financiare ale populației. A deprinde arta businessului informației s-a dovedit a fi mult mai complicat decît a ține lecții de democrație. Drept reacție s-a produs o restructurare a pieței informaționale: periodicele de informare şi opinie au început să fie strîmtorate tot mai intens de presa de evaziune şi de divertisment, cu predilecția acestora spre superficialitate, spre senzaționalismul facil.

Noua situație a mass media provenea astfel dintr-o încruci-şare a factorilor, dintre care primatul revenea conjuncturii economice nefaste (Vladimir Maximov, redactorul cunoscutei reviste "Continent", editate la Paris, le transmitea, de altfel, colegilor săi din spațiul ex-sovietic o avertizare pertinentă: "Vreți să scrieți şi să publicați ceea ce gîndiți? Să țineți cont că aceasta e una din cele mai scumpe plăceri din cîte există pe lume"[98]). Existau însă şi factori intrinseci care au contribuit la moment la receptarea mass media de o bună parte a audienței drept o oglindă echivocă. Iureşul evenimentelor social-politice a determinat o hipertrofiere a elementului "opinie" în detrimentul acoperirii mediatice propriu-zis informaționale, fapt evident atît în plan cantitativ (prin spațiul ce-i revenea în paginile presei), dar mai ales calitativ (cînd practic din orice intervenție jurnalistică transpărea atitudinea nedisimulată a autorului). Prin promovarea unei informații incomplete, inconsistență analitică a intervențiilor, atenție exagerată acordată pseudo-evenimentului, dimensiunii spectaculare a faptelor, prestigiul mass media şi credibilitatea lor, care este baza fundamentală a unei comunicări, au fost afectate. Construcția noului cîmp informațional

---

[98] ***Cf.: Sreda, 1995, N 2, p.33.***

se desfăşura, deci, în condiţii complicate, confruntîndu-se cu o mulţime de obstacole.

A devenit evidentă insuficienţa cadrului juridic în care activau mass media. În linii generale, noile mecanisme regulatorii ale existenţei mass media au fost consfinţite de lege (începînd cu cea adoptată încă în anul 1990, în fosta URSS, urmîndu-le, după anul 1991, actele juridice ale republicii independente). Noua legislaţie a lichidat vechiul monopol deţinut de stat asupra activităţii editoriale, a abrogat cenzura, a reglementat relaţiile între fondator-editor-cititor. Pe parcurs, însă, s-a constatat un dezacord vădit între principiile democratice proclamate constituţional şi transpunerea lor în viaţa reală. Aplicarea ei a fost secundată de o serie întreagă de insatisfacţii. În primul rînd, pentru că legislaţia mass media poate funcţiona normal doar în simbioză cu alte acte legislative tangente, elaborarea şi adoptarea acestora necesitînd un oarecare timp şi experienţă. În rîndul al doilea, realizarea oricăror norme juridice e circumscrisă şi altor factori de ordin social, politic, economic, etic, în sfîrşit. Ca şi în Rusia sau Ukraina, în Moldova prevederile constituţionale vizînd libertatea de expresie şi a mass media au fost concretizate într-o specială Lege a Presei. Votată de Parlamentul Republicii la 26 octombrie 1994, ea a stîrnit imediat observaţii serioase, în special, din partea operatorilor cîmpului comunicaţional. Rezervele manifestate se refereau mai ales la caracterul prohibitiv al unor articole[99]. Astfel articolul 4 al acestei legi includea interdicţia de publicare a materialelor "ce conţin contestări şi defăimări la adresa statului şi poporului", o interdicţie ce poate supune pericolului sancţionării orice schimb de opinii asupra unor probleme controversate. Conform acestei legi, toate mijloacele mass media au fost obligate să treacă procedura reînregistrării. Condiţiile impuse procedurii au avut însă o nuanţă restrictivă, căci la data stabilită ca limită barierele birocratice au putut fi trecute doar de 70 din 567 de publicaţii existente la moment în republică[100]. Inadvertenţe ce contravin principiilor democratice (în particular, marginalizarea opoziţiei) conţinea şi o altă lege republicană vizînd sectorul informaţional, cea a Audiovizualului. Cadrul juridic imperfect a generat şi

---

[99] ***Cf.: Canţîr A. Legea Presei în Republica Moldova // Mass media în Moldova, 1997, N 3, pp. 12-16.***

[100] ***Cf.: Raportul final: Monitorizarea oglindirii în mass media a alegerilor prezidenţiale din Moldova. - Dusseldorf: Institutul european pentru mass media, 1997, p.13.***

fenomenul destul de deselor procese juridice intentate redacţiilor mass media. Nu întîmplîtor, într-o recentă clasificare a ţărilor Europei Centrale şi de Est după gradul de independenţă a mass media, întreprinsă de The Freedom House din New York, Republica Moldova a fost plasată doar pe locul al 15 din 19 ţări incluse în investigaţie[101]. O consecinţă a acestei situaţii e prezenţa restrînsă a presei în cîmpul comunicaţional. În acelaşi timp, un cadru juridic mai evoluat, chiar şi în condiţii economice similare, poate stimula oricum dezvoltarea mijloacelor de comunicare. Astfel, în Rusia, numărul ziarelor de circulaţie naţională a crescut de la 43 în anul 1990 la 225 în anul 1996. În Ukraina în aceiaşi perioadă numărul ziarelor difuzate prin abonament a crescut de 19 ori, al revistelor – de 4 ori[102]. În Moldova la începutul anului 1996 apăreau peste 100 de publicaţii periodice, tirajul lor de o singură zi fiind mult inferior celui înregi-strat în 1990. În ultimii ani panorama informaţională oscilantă e marcată de un oarecare dinamism: îşi încetează apariţia unele periodice (din motive economice, din alte cauze), dar apar ediţii noi (la sfîrşitul anului 1998 numărul publicaţiilor periodice înregistrate constituia 240 de ziare şi reviste[103]), activează mai multe agenţii de informaţii, se conturează treptat ierarhia preferinţelor audienţei. Mai vizibile sînt transformările în sectorul audiovizual: în afară de programele transmise de televiziunea şi radioul statal în republică activează circa 100 de posturi de radio şi televiziune comerciale. Pe parcurs a fost elaborat Programul naţional de susţinere a mass media, s-au produs anumite modificări pozitive şi în legislaţia moldovenească în acest sector, deşi alinierea legislativă plenară la standardele europene ţine încă de domeniul viitorului.

Există printre datele statistice care vizează starea mass media în Moldova, ţară aflată în plin proces de tranziţie spre economia de piaţă, o cifră ce concentrează în sine mai mult, probabil, decît oricare alte explicaţii: 80 la sută din ziare şi reviste editate nu-şi acoperă cheltuielile[104]. Antreprenoriatul în domeniul mass media, cu anumite excepţii elocvente, încă nu a reuşit să prindă rădăcini.

---

[101] *Cf.: Dankerley W. Razvivaiusciisea rînok pressî v Vostocinoi Evrope// Sreda, 1998, N 6, p.15*

[102] *Cf.: Суляк С. Государство и СМИ. // Кишиневский обозреватель, 1998, N 17, p.7.*

[103] *Cf.: Curier Media, 1998, N 6, p.2*

[104] *Ibidem.*

Procesul afirmării mass media în conjunctura social-politică şi economică nouă s-a confruntat, aşadar, cu o serie întreagă de obstacole. Insuficienta experienţă managerială, imperativul implementării tehnologiilor noi, existenţa monopolului asupra reţelei de difuzare a presei, politica fiscală drastică, inconsistenţa pieţei publicitare - simpla nominalizare a cîtorva din aceste bariere - demonstrează, în fond, că depăşirea acestora va necesita un efort constant şi totodată sincronizat la dezvoltarea economiei naţionale. Or, aşa cum a menţionat Alain Modoux, referindu-se la rolul presei independente în procesul democratic al Europei de Est, "viabilitatea economică a acestor noi mass media depinde foarte mult de economiile naţionale[105]". A accepta subsidii de la autorităţi pentru a supravieţui, în viziunea lui, nu este o ieşire din situaţie: presa dependentă financiar nu poate fi cu adevărat liberă. Sînt concludente în acest sens două exemple. Primul vizează ziarul "Sfatul Ţării", publicaţie fondată de primul Parlament al Republicii Moldova în anul 1990, cu scopurile clare - explicarea şi promovarea politicii organului legislativ. Încadrarea în redacţie a unor jurnalişti de înaltă ţinută profesională a determinat un nivel susţinut al intervenţiilor cotidianului, a asigurat publicaţiei un considerabil grad de popularitate în mijlocul cititorilor. S-a dovedit însă că tendinţa ziarului spre realizarea unei informări coerente şi imparţiale, spre reprezentarea, în propriul mod, a intereselor publicului larg, s-a ciocnit de interesele grupurilor şi fracţiunilor parlamentare care, fiecare în parte, dar şi în ansamblu, nu admiteau autonomia aparatului profesional, opţiunile şi atitudinile "necontrolate", exprimate de jurnalişti. Conflictul a culminat cu o grevă spe-ctaculoasă, în piaţa centrală a capitalei, a colaboratorilor redacţiei care-şi revendicau dreptul la independenţă profesională, urmată de închiderea ziarului.

Cît e de dificil a pluti între Scyla şi Charibda independenţei şi a subordonării financiare mărturiseşte şi exemplul unui alt cotidian naţional "Moldova Suverană", fostul oficios al Comitetului Central al Partidului Comunist al Moldovei. După anul 1990 ziarul apărea avînd drept fondatori Guvernul Moldovei şi colectivul redacţiei. La 22 ianuarie 1994, invocînd motivul că de un an puterea executivă nu co-

---

[105] ***Modoux A. Role of independent media in the democratic process // Comunicacion y pluralismo: actas del I Congreso Internacional, Salamanca, del 25 al 27 de noviembre de 1993. – Salamanca: Universidad Pontifica, 1994, p. 69.***

ntribuie, practic, la editarea ziarului, colectivul redacţiei a proclamat independenţa publicaţiei. Era, în fond, eludînd chiar aspectele pur economice, o reacţie elocventă la atmosfera de limitare a independenţei mass media, la tendinţa structurilor statale de a-şi prelonga exercitarea influenţei asupra mijloacelor de comunicare. Dar în calitate de ziar independent "Moldova Suverană" a existat doar 48 de ore, fiind nevoită să revină la statutul vechi, iar după alegerile parlamentare din iulie ale aceluiaşi an noul guvern şi-a asumat rolul de unicul fondator al publicaţiei.

În definitiv, situaţiile relatate au constituit nişte paradigme relevante ale timpului, demonstrînd că renunţarea la controlul asupra mass media nu se produce atît de uşor. Oricum, procesul deetatizării presei în Republica Moldova s-a desfăşurat destul de rapid, cota publicaţiilor controlată de instituţiile statale scăzînd de la 90% în anul 1990 la circa 50% în anul 1994, continuînd de-a lungul anilor să se reducă în continuu. Totuşi, controlul statului asupra, practic, celor mai importante mijloace de comunicare în republică – compania de Stat "Teleradio Moldova" şi două publicaţii guvernamentale de circulaţie naţională, "Moldova Suverană" şi "Nezavisimaia Moldova", s-a păstrat.

În situaţia în care sursele de bază ale existenţei presei – vînzarea tirajelor şi vînzarea spaţiilor publicitare nu-i pot asigura o existenţă decentă, apare explicabilă miza pe injecţii financiare externe. Spaţiul informaţional devine o arenă de competiţie pentru cîştigarea subsidiilor şi sponsorizărilor. Independenţa mass media în acest caz este mai degrabă mimată. Cu atît mai mult că cei care investesc într-o ediţie sau alta şi respectiv "comandă muzica" (urmărind, ca regulă, certe scopuri politice) preferă să rămînă după culise. Astfel, adevăratul patron al publicaţiei, cel ce-i asigură supravieţuirea, în pofida, de fapt, unei logici economice elementare, rămîne în anonimat (după cum sînt camuflate şi datele despre indicatorii economici ai întreprinderii mass media, cifrele reale ale tirajului). Or, cunoaşterea de către cititor (telespectator, radioascultător) că ediţia pe care o cumpără, postul de televiziune sau radio ce-l urmăreşte, aparţin cutărui sau cutărui oligarh, cutărei sau cutărei firme, ar însemna un joc onest al mass media, efectuat cu cărţile deschise. Deocamdată însă prevalează fenomenul cînd, în mai multe cazuri, presa ce se declară independentă, de fapt, deserveşte anumite interese corporative, realizîndu-le în special, prin recurgerea la aşanumita "reclamă ascunsă", răsplătită prin subsidii oculte. Anumite

periodice, oricum, încearcă să nu depindă de presiunile guvernului sau ale concernelor oligarhice, dar ca şi peste tot unde e prezentă fragilitatea democraţiei, această presă "concepută ca serviciu civil pentru cititori şi nu ca o loialitate faţă de autorităţi, faţă de cei potentaţi ori asociaţii acestora, chiar dacă şi apare, fără îndoială, drept influentă, este totuşi ceva excepţional"[106].

Evident, intransparenţa în activitatea mass media se va menţine atîta timp cît mijloacele de comunicare nu vor prezenta o reală valoare comercială. La moment, însă, un număr tot mai mare de ediţii periodice, staţii radio şi tv care s-au constituit ca ediţii independente şi au gustat din aerul binefăcător al libertăţii în faza iniţială a democratizării, confruntîndu-se cu greutăţi de ordin financiar, îşi pierd independenţa şi trec sub aripa unor puternice companii comerciale. O imagine reprezentativă a unei astfel de evoluţii prezintă experienţa Federaţiei Ruse. Procesul de concentrare a mass media în mîinile unor puternice grupe oligarhice aici e în plină desfăşurare, antrenînd influente monopoluri din sfera industriei petroliere şi a gazului gen "Gazprom", "Lucoil", grupuri financiare "Onexim-Bank", "Most", cel controlat de B.Berezovskii ş.a. În viziunea analiştilor, accederea la stăpînirea mass media pentru aceşti noi stăpîni înseamnă nu o investiţie de afaceri, dar "un mijloc de ofensivă şi apărare"[107]. Este evident că mass media încep să prezinte, atît pentru instituţiile guvernamentale cît şi pentru cercurile de afaceri, un important interes mercantil, în perspectiva instrumentalizării influenţei asupra auditoriului. "Pentru a-şi rezolva propriile interese, notează un comentator, se recurge la influenţă asupra opiniei publice. Cîmpul informaţional în acest fel devine deformat şi orientat spre evenimente semnificative doar pentru 0.0001% din populaţie"[108].

Consideraţiile massmediologiei actuale converg în principiu asupra faptului că în bătălia pentru democratizarea spaţiului mediatic se confruntă trei logici: logica pieţei, logica statului, logica mişcărilor sociale, şi că numai cea de la urmă îi permite cetăţeanului să-şi cîştige un loc plenar şi activ în cadrul sferei publice[109]. Traie-

---

[106] ***Toussaint F. (coord.). Democracia y medios de cmunicacion: un binomio inexplorado.- Mexico: Jornada Ediciones, 1995, p. 11***

[107] ***Cf.: Sreda, 1998, N 5, p.6.***

[108] ***Cf.: Аргументы и факты, 1998, N 24, p.9.***

[109] ***Cf.: Wolton D. Los medios, eslabon debil de la comunicacion politica // Ferry J. M. El nuevo espacio publico. – Barcelona: Gedisa, 1992;***

ctoria dezvoltării mişcărilor sociale în Moldova a urmat un făgaş similar celor încetăţenite deja în practica democraţiilor occidentale: transformarea mişcărilor sociale în partide politice. Ţinînd cont de faptul că credibilitatea societăţii în faţa apartenenţei partinice a fost subminată de anii totalitarismului, precum şi de faptul prezenţei masive în noua clasă politică a reprezentanţilor vechii nomenclaturi, de incerta evoluare spre constituire a clasei medii care şi-ar putea asuma o mai mare pondere politică, este evident că întrebarea pe cît sînt de reprezentative aceste formaţiuni politice rămîne deschisă. Este dificil a pronostica azi, dacă viitoarea participare politică va lua cu timpul forma unor mişcări sociale de alternativă, aşa cum anumite semne ale acestui fenomen apar în Occident, ca expresie a distanţării dintre sfera puterii şi viaţa socială ordinară, reprezentînd acel "flux de răspunsuri ale unei mase nediferenţiate şi eterogene în faţa hărţuielii sondagice a ideilor, evenimentelor şi a personalului politic"[110], în prezent însă viaţa politică a republicii este dominată hotărît de partide, datorită, în special, adoptării sistemului electoral proporţional. Ultima reînregistrare a formaţiunilor politice în preajma alegerilor locale, condiţionată de un criteriu numeric de cinci mii de membri, a redus numărul lor de la 55 existente cu un an mai înainte, la 25.

Este firesc ca în preocuparea pentru agregarea şi articularea intereselor sale politice partidele să pună cea mai mare miză pe răspîndirea circuitelor proprii de comunicare, văzînd în ele o extraordinară resursă de legitimare şi influenţă politică. Nici una dintre formaţiile politice, oricît de neînsemnată ca număr al membrilor şi adepţilor săi, n-a neglijat instituirea proprilor organe mass media. În anul 1995 existau deja 68 de publicaţii de partid ori ale mişcărilor politice, numărul publicaţiilor partidice continuînd pe parcurs să crească, iar apariţia/sistarea ori închiderea acestora, periodicitatea şi tirajul variind în funcţie de intensitatea vieţii politice, gradul de angajare a partidului respectiv în competiţiile electorale. Proliferarea presei de partid îşi are explicaţia în viaţa politică febrilă: campanii electorale în Moldova (prezidenţiale, parlamentare, locale) s-au desfăşurat în anii 1990, 1992, 1994, 1995, 1996, 1998, 1999 ceea ce a contribuit la fortificarea partidelor politice şi a sistemului multipartidist, la pluralismul, în consecinţă, al cîmpului informaţional, care a

---

[110] *Senecal M. L'espace mediatique. La communication a l'epreuve de la Democratie.- Montreal: Liber, 1995.*

făcut posibilă circulaţia în corpul social a diverselor versiuni ale evenimentelor realităţii[111].

Reieşind din cifrele tirajelor, în plan comparativ cu alt tip de presă, am putea vorbi chiar de o prevalenţă în Moldova a presei de partid. Abonarea pentru anul 1999 (iar în republică un canal tradiţional de difuzare este anume abonarea, acoperind uneori pînă la 80% din tiraj) a demonstrat o relativă popularitate a ziarelor de partid. Publicaţiile principale ale coaliţiei parlamentare majoritare au adunat respectiv: "Mesagerul" (PFD – 19817 abonaţi), "Dialog" (PPMDP) –5125, "Ţara" (FPCDM) – 5328, "Luceafărul" (PRCM) – 427[112]. Tirajul total al săptămînalului opoziţiei parlamentare comuniste a încheiat campania de abonare cu 5440 abonaţi. Aceste cifre pot părea infime doar la prima vedere, privite însă în contextul general, ele semnalează anumite tendinţe ale interesului cititorilor. De notat că, spre deosebire de Rusia, unde partidele tind spre pătrunderea în mass media de informare generală, manifestă insistenţă în utilizarea spaţiilor presei fără apartenenţă partinică, în Moldova partidele tind să dispună de ziare proprii, acestea la rîndul lor, practic fără excepţie, manifestînd ambiţii de a se prezenta drept ziare naţionale. Nu lipseşte, însă, nici fenomenul invers: transformarea presei naţionale în "ziare de partid", partizanatul politic promovat de mass media ce se declară, pentru mărirea credibilităţii, drept independente ori au statutul de instituţie publică. Dacă angajarea politică a unei publicaţii de partid poate fi justificată, tendinţa de afiliere politică uşor deductibilă a unei publicaţii cu pretenţii de a avea un statut de imparţială nu are nimic comun cu noţiunea de "fair play". "Logica partidelor" strîmtorează însă aşa numita "logică a mass media". Competiţia partidelor stimulează acapararea mass media: este clar că presa începe maratonul electoral cu mult înaintea datei oficiale de deschidere a campaniei, efectul ei amplificator nu e nicidecum de neglijat. Configuraţia istorică face din majoritatea periodicelor actori politici, aducînd mass media în ansamblu, aşa cum recunosc observatorii, "în capcana ultrapolitizării"[113]. Se impune astfel modelul unui jurnalism politic interpretativ, de multe ori agresiv şi impulsiv, iar viziunile pluraliste

---

[111] *Thibaud P. La politique en proie a l'opinion. // Le Debat, 1996, N 88, p.70.*
[112] *Cf.: Marin C. Presa de partid şi valorizarea societăţii civile // Mass media în Republica Moldova, 1999, iunie, p. 21-22.*
[113] *Cf.: Mesagerul, 1999, 22 ianuarie.*

realizate în cheia juxtapunerii sînt substituite prin pluralism de confruntare. Ca rezultat, creşte pericolul alunecării spre reducerea complexităţii conflictelor politice, spre declaratismul subiectiv, impunerea propriei poziţii drept adevăr în ultima instanţă, în definitiv, spre superficialitate. Iar jurnalismul superficial, conjugat cu angajamentul politic devine şi mai superficial şi, practic, manipulativ. Oricît de paradoxal ar părea, dar în consecinţă, în loc de acţiunea de generare a consensului, jurnaliştii, conform observaţiei politologului german Klaus von Beyme, "consolidează tendinţa clasei politice spre autonomie"[114].

Interesul politic impune mass media obiective specifice, tinde să aservească pînă şi ediţiile ce se declară independente. Cît priveşte instituţiile mass media aflate sub controlul puterii, e clar că colaborarea aici este implicită. Monitorizarea programului politico-analitic săptămînal al Televiziunii moldoveneşti "Şapte zile" a demonstrat spre exemplu că 30% din timpul acestei emisiuni a fost oferit interviurilor cu reprezentanţii fracţiunii parlamentare – deţinătoare a pîrghiilor de conducere a forului legislativ şi a executivului, fracţiunii opoziţiei revenindu-i 3,6%, tot atît cît şi ce-lorlalte partide politice neparlamentare[115]. În fond, e încă o co-nfirmare a faptului că mass media şi politica sînt două vase co-municante, şi orice mişcare în una din aceste sfere este imediat re-simţită în cealaltă.

Doi factori, cel economic şi cel politic, se interpătrund astfel, determinînd curba actuală a mişcării mass media. De fapt, simbioza lor se materializează într-un real pericol care poate diminua orice efort orientat spre promovarea plenară a principiilor democratice în cadrul spaţiului comunicaţional. Dinamica dezvoltării presei în Moldova demonstrează că şi aici, ca şi în alte părţi, este valabilă concluzia: "mass media nu numai exercită rolul de mijloc prin intermediul căruia este prezentată politica, ele înseşi constituie un factor politic transcendental"[116]. Iar carenţele semnalate, vizînd procesele comunicaţionale în general, sînt cu atît mai evidente într-o perioadă de instabilitate, avînd un impact pronunţat asupra societăţii în tranziţie.

---

[114] *Von Beyme K. La clase politica en el Estado de partitos. – Madrid, 1995, p.84.*
[115] *Cf.: Flux, 1998, 25 noiembrie.*
[116] *Sarcinelli U. De la democracia parlamentaria y reprezentativa a la democracia de los medios? // Contribuciones, 1997, N 2, p. 11.*

ТРУДОВАЯ МИГРАЦИЯ В РЕСПУБЛИКЕ МОЛДОВА: НОРМАТИВНО-ПРАВОВАЯ БАЗА И ПРАКТИКА РЕГУЛИРОВАНИЯ

Валерий МОШНЯГА
Республика Молдова, Кишинэу
Молдавский госуниверситет
заведующий кафедрой политологии
доктор-хабилитат, доцент

Алвин КРАУЗЕ
Республика Молдова, Кишинэу
Центр международных и национальных исследований «Perspectiva»

Анатол КОМАН
Республика Молдова, Кишинэу
Центр международных и национальных исследований «Perspectiva»

Георгий РУСНАК
Республика Молдова, Кишинэу
Молдавский госуниверситет
ректор, доктор-хабилитат
профессор

Молдавское государство предпринимает определенные шаги по регулированию трудовой миграции как граждан Республики Молдова, так и иностранных граждан и апатридов, находящихся на территории страны.

Во-первых, это связано с формированием демократической, миграционной политики, выступающей основанием государственного регулирования трудовой миграции. **Миграционная политика Молдовы опирается на ряд законодательных актов.**

В ст.1 Конституции страны четко зафиксировано, что «Республика Молдова – демократическое правовое государство, в котором достоинство человека, его права и свободы, свободное развитие человеческой личности, справедливость и политический плюрализм являются высшими ценностями и гарантируются».[117]

Миграционная политика Молдовы исходит из уважения прав и свобод человека, в том числе и права на свободное передвижение, права на въезд и выезд из страны. В Конституции имеется специальная статья (ст.27), которая озаглавлена следующим образом: «(1) Право на свободу передвижения по стране гарантируется. (2) Каждому гражданину Республики Молдова обеспечивается право поселяться на жительство или пребывать в любом населенном пункте страны, выезжать из страны, эмигрировать из нее и возвращаться в нее».[118]

Основные подходы и принципы миграционной политики Республики Молдова были заложены и сформулированы в пакете законов, регулирующих миграцию. Еще в советский период, в середине декабря 1990 года Верховным Советом республики был принят базовый закон «О миграции» (19 декабря 1990 года). В контексте этих подходов следует рассматривать и принятие закона «О порядке применения на территории ССР Молдова закона СССР «О взимании налога с доходов граждан СССР, иностранных граждан и лиц без гражданства» (28 декабря 1990 года). В последующий, уже постсоветский период было принято еще несколько законов, которые вносили определенные изменения и дополнения в закон «О миграции». Среди них отметим такие законы как «О дополнении статьи 7 закона «О миграции» (13 октября 1995 года), «О дополнении статьи 5 закона «О миграции» (5 декабря 1997 года) и др.

При этом отметим, что красной нитью через закон «О миграции» проходит идея защиты республики, ее населения от нерегулируемой иммиграции в Молдову. Для регулирования движения людей в страну вводится миграционная квота. «Квота иммиграции устанавливается Парламентом по предложению

[117] Constituția Republicii Moldova. Adoptată la 29 iulie 1994. Конституция Республики Молдова. Принята 29 июля 1994 года. / Moldpres. – Chişinău, 1994.
[118] Там же.

Правительства и на каждый календарный год по городам и районам Она не должна превышать 0,05 процента от численности постоянного населения Республики Молдова».[119]

В законе определены основные подходы для регулирования различных видов миграции. В семейной миграции акцент ставится на содействии воссоединению семей; в трудовой миграции – на проведении государственной политики республики в области использования трудовых ресурсов; в миграции по образовательным мотивам – на наличии направления на учебу от учебного заведения и т.д.

В законе «О миграции» определен механизм продления или аннулирования разрешений на жительство, трудоустройство, взымания с иммигрантов государственной пошлины. В законе достаточно подробно изложены основные подходы к проблемам эмиграции. В соответствии с нормами международного права и открытого общества признается право граждан на эмиграцию. В статье 15 регламентируются различные аспекты эмиграции. «Граждане Республики Молдова имеют право на смену места жительства и на переезд на работу в любой населенный пункт за пределами Республики Молдова. Интересы граждан Республики Молдова, находящихся за пределами республики, охраняются государством Молдова… Выезд граждан Республики Молдова на временную работу в зарубежные страны регулируются законодательством Республики Молдова».[120]

В законе определены обязанности иммигрантов. Признается, что иммигрант обязан соблюдать законодательство Республики Молдова. В случае нарушения действующего законодательства у иммигранта может быть аннулировано разрешение на жительство и он выслан за пределы страны.

Обретение независимости стимулировало проработку и других важных компонентов миграционной политики. В этом плане отметим принятие закона, регламентирующего вопросы получения и приобретения гражданства Молдовы. В середине 1991 года Парламентом страны был принят базовый закон «О гражданстве» (5 июня 1991 года). Кроме того, в последующий

---

[119] Закон Республики Молдова «О миграции» (№ 418-XII от 19.12.1990). // Международная организация по миграции. – Сборник законодательных актов государств СНГ и Балтии по вопросам миграции, гражданства и связанным с ними аспектам. – Москва, Б.г. – с. 248.

[120] Там же, с. 251.

период было принято несколько законов, которые вносили определенные дополнения и изменения в закон «О гражданстве». Это такие законы как «О внесении изменения в статью 2 закона «О гражданстве Республики Молдова» (26 мая 1993 года), «О дополнении и изменении статьи 2 закона «О гражданстве Республики Молдова» (8 июня 1993 года), «О дополнении и изменении закона «О гражданстве» (24 июля 1996 года), «О дополнении и изменении закона «О гражданстве» (16 июля 1997 года). Однако отметим, что эти законы одновременно явились углублением и конкретизацией заявленных ранее демократических принципов и подходов.

Закон признает обязательства молдавского государства перед его гражданами и констатирует, что граждане Республики Молдова пользуются защитой и покровительством своего государства, в том числе и на территории другого государства. Более того, они не могут быть выданы другому государству. Молдавское государство в лице его представительных институтов обязано принимать все меры, чтобы молдавские граждане имели возможность пользоваться всеми правами, предоставляемыми законодательством страны пребывания, международными договорами, сторонами которых являются Республика Молдова и страна пребывания, и общепринятыми нормами международного права, защищать в установленном законодательством порядке их права и интересы, охраняемые законом, а при необходимости способствовать восстановлению нарушенных прав граждан Молдовы. В то же время закон «О гражданстве» определяет основные права и обязанности молдавских граждан.

Молдавское законодательство не допускает двойного гражданства[121]. В законе «О гражданстве» определены пути приобретения гражданства Республики Молдова. В то же время определяется правовой статус иностранных граждан и лиц без гражданства, апатридов.

Принятие новой Конституции страны, Конституции независимой и демократической Молдовы, востребовало даль-

[121] ***В соответствии с рекомендациями Совета Европы Парламент Республики Молдова внес (октябрь 1999 г.) поправки в законодательство, допускающие двойное гражданство для молдавских граждан, постоянно проживающих за рубежом.***

нейшую проработку и углубление основ миграционной политики молдавского государства. Это касается в первую очередь вопросов въезда и выезда из Молдовы, порядка пребывания иностранных граждан и апатридов в независимом, самостоятельном, демократическом государстве. В этот период принимаются законы «О выезде из Республики Молдова и о въезде в Республику Молдова» (9 ноября 1994 года), «О правовом положении иностранных граждан и лиц без гражданства в Республике Молдова» (10 ноября 1994 года), «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты» (10 ноября 1994 года) и др. Кроме того, в соответствии с прошедшими в стране изменениями, на основании закона «О внесении изменений и дополнений в некоторые зако-нодательные акты» (10 ноября 1994 года) были произведены изменения в законе «О миграции». Молдова стала независимым государством, отказалась от социалистических ориентиров об-щественного развития.

Закон исходит из того, что граждане Молдовы и апатриды, постоянно проживающие на территории Республики Молдова, имеют право выезжать из страны и въезжать в нее на основании паспортов, выданных компетентными органами страны. Иностранные граждане могут въезжать и выезжать из Молдовы на основании действительных удостоверяющих личность национальных документов и документов, дающих право на въезд и выезд из молдавского государства. При этом порядок выезда на территорию иностранного государства регулируется законодательством данного государства.

В законе подробно прописан механизм оформления документов на выезд из Молдовы. Не менее подробно раскрывается механизм оформления документов на въезд в Республику Молдова.

Иностранные граждане, прибывшие в Молдову на срок до 90 дней, обязаны зарегистрироваться в территориальных органах внутренних дел. В случае если их пребывание в стране будет более 90 дней, они могут проживать временно или постоянно только после получения в Министерстве труда, социальной защиты и семьи разрешения на жительство, на основании которого органы внутренних дел предоставят вид на жительство.

В законе формулируется правовое положение лиц, въезжающих и выезжающих из республики. Отмечено, что эти люди имеют все права, установленные действующим законодательством. При этом не допускается какое-либо произвольное ограничение их гражданских, трудовых или жилищных прав. Молдавским гражданам и апатридам, постоянно проживающим на территории страны и желающим выехать на постоянное место жительства в другие страны, паспорт выдается при условии выполнения имеющихся у них имущественных обязательств перед физическими и юридическими лицами в соответствии с действующим молдавским законодательством.

Следует также отметить, что этот закон исходит из приоритета норм международного права. В ст.12 подчеркивается, что если международным договором Республики Молдова установлены иные нормы, чем те, которые содержатся в законе, то применяются нормы международного договора.

Конкретизация прав и обязанностей иностранцев в Молдове дана в Законе «О правовом положении иностранных граждан и лиц без гражданства в Республике Молдова». Закон формулирует общие подходы и исходит из того, что иностранцы и апатриды «должны соблюдать Конституцию и другие законы Республики Молдова».[122] Их правовое положение определяется действующим законодательством и международными договорами, одной из сторон которых является Республика Молдова. У иностранных граждан и лиц без гражданства в Молдове имеются такие же права, как и у молдавских граждан, но с изъятиями, установленными законом. Они равны перед законом и властями независимо от расы, национальности, этнического происхождения, языка, религии, пола, взглядов, политической принадлежности, имущественного положения или социального происхождения. В то же время в законе подчеркнуто, что пользование правами и свободами не должно

[122] Закон «О правовом положении иностранных граждан и лиц без гражданства в Республике Молдова» (№ 275 от 10.11.1994 года). // Международная организация по миграции. – Сборник законодательных актов государств СНГ и Балтии по вопросам миграции, гражданства и связанным с ними аспектам. – Москва, Б.г. – с. 269.

наносить ущерба интересам государства, правам и законным интересам граждан Молдовы и других лиц.

В законе дана подробная характеристика основных прав, свобод и обязанностей иностранных граждан и лиц без гражданства в Молдове. Они имеют право проживать в стране по действительным удостоверяющим личность документам. Прибыв в Молдову временно, они могут остаться на постоянное жительство в порядке, установленном действующим законодательством. При разрешенном постоянном проживании они имеют право на труд и защиту труда по закону. Кроме того, в законе перечисляются и другие права иностранных граждан и апатридов.

Закон предусматривает административную и уголовную ответственность за нарушение действующего законодательства Республики Молдова. В качестве меры воздействия на нарушителей молдавского законодательства допускается сокращение срока пребывания в стране. За въезд и пребывание в Молдове, осуществленные с нарушением внутреннего законодательства, а также за нанесение ущерба национальной безопасности, общественному порядку, здоровью и морали предвидится даже высылка из страны. В то же время подчеркивается, что иностранные граждане и апатриды могут быть выданы другому государству только на основании международного соглашения или на условиях взаимности по решению суда. Отметим также, что ст. 25 закона подчеркивает, что «если иностранное государство устанавливает ограничения прав и свобод для граждан Молдовы, Правительство может установить ответные ограничения для граждан данного государства».[123]

Следует также отметить, что этот закон исходит из приоритета норм международного права. В ст.26 подчеркивается, что если международным договором Республики Молдова установлены иные нормы, чем те, которые содержатся в законе, то применяются нормы международного договора.

---

[123] Закон «О правовом положении иностранных граждан и лиц без гражданства в Республике Молдова» (№ 275 от 10.11.1994 года). // Международная организация по миграции. – Сборник законодательных актов государств СНГ и Балтии по вопросам миграции, гражданства и связанным с ними аспектам. – Москва, Б.г. – с. 272.

Важное место в реализации миграционной политики молдавского государства, упрочения его демократических начал играет механизм интеграции страны в международно-правовое поле. Республика Молдова подписала Всеобщую Декларацию прав человека, Рамочную (1995 г.) Конвенцию Совета Европы по защите национальных меньшинств, ратифицировала многие международно-правовые акты, регулирующие вопросы миграции. В июне 1997 года Молдова подписала Европейскую Конвенцию по правам человека и основным свободам. В рамках Содружества Независимых Государств (СНГ) Молдова подписала соглашения «О первоочередных мерах по защите жертв вооруженных конфликтов» и «По вопросам, связанным с восстановлением прав депортированных лиц, национальных меньшинств и народов», а также конвенцию «О правах и основных свободах человека» и др.

Кроме этих законодательных актов вопросы миграции, ее различных видов регулируются большим количеством (более 140) подзаконных, нормативно-правовых актов, декретов и указов Президента страны, постановлений и решений Парламента, постановлений и распоряжений Правительства. В целом, можно сказать, что законодательная база миграционной политики Республики Молдова сформирована, отвечает демократическим принципам открытого общества и меж-дународным стандартам цивилизованного сообщества свободных и суверенных народов.

***Во-вторых*, *нормативно-правовая база регулирования непосредственно процессов трудовой миграции*. В этом плане отметим три основных аспекта молдавского подхода при разработке нормативно-правовой базы регулирования трудовой миграции.**

- **Соглашения, международные нормативно-правовые акты, подписанные Республикой Молдова с государствами СНГ как на двухсторонней, так и на многосторонней основе. Республика Молдова заключила двухсторонние соглашения по вопросам трудовой миграции с Россией (май 1993 г.), Украиной (декабрь 1993 г.), Беларусью (май 1994 г.). В рамках СНГ наша страна подписала соглашение между странами СНГ «О гарантиях прав граждан государств, членов СНГ в области обеспечения пенсиями» (март 1992 г.) и «О сотрудничестве в области охраны труда и определения производственного травматизма,**

полученного работниками, находящимися вне страны проживания» (декабрь 1994 г.). В марте 1995 года Молдова ратифицировала соглашение «О сотрудничестве в области миграции рабочей силы и социальной защиты рабочих-мигрантов» (апрель 1994 г.) и др. Кроме того, отметим также следующие соглашения в рамках СНГ, подписанные Молдовой и которые оказывают непосредственное влияние на миграцию трудовых мигрантов – Соглашение «О безвизовом передвижении граждан Содружества Независимых Государств на территории его участников» (1992) и Соглашение «О сотрудничестве государств-участников СНГ в борьбе с незаконной миграцией» (1998).

- **Соглашения и международно-правовые акты, подписанные нашей страной со странами «старого» зарубежья. Так, например, в начале апреле 1997 года Молдовой было подписано соглашение «О приеме и передаче граждан, находящихся незаконно на территории Республики Молдова или Республики Польша» с польской стороной, наиболее остро сталкивающейся с незаконной миграцией граждан Молдовы. Аналогичное соглашение было подписано в июне 1997 года и с Венгрией.**

Учитывая растущие потоки трудовых мигрантов в «старое» зарубежье, молдавские государственные структуры, занятые управлением миграции, и в частности, Департамент миграции Министерства труда, социальной защиты и семьи в 1997 году обратился при помощи Министерства иностранных дел страны к 24 государствам (Болгария, Германия, Греция, Венгрия, Израиль, Эстония, Латвия, Литва, Польша, Канада, Франция, Чехия, Словакия, Италия, Кувейт, Югославия, Хорватия, Словения, Македония, Босния-Герцеговина и др.) с инициативой заключить двухсторонние соглашения в области социальной защиты трудовых мигрантов.

Однако, эта инициатива в основном не получила поддержки. Объяснение этому заключается в том, что в этих странах огромная масса своих безработных[124]. В то же время среди положительных результатов подобной акции отметим тот факт, что Департамент миграции Республики Молдова и Чешс-

---

[124] ***См.: Последствия будут «чреватыми». // «Независимая Молдова», 1999, 26 ноября***

кое Агентство по трудоустройству заключили соглашение о сотрудничестве в области трудовой миграции.

Это, кроме того, свидетельствует также и о том, что молдавской стороной упускаются из виду возможности и перспективы включения международных механизмов регулирования и сотрудничества в области трудовой миграции, предоставляемых международными организациями. Речь идет, в частности, о полноценном вхождении Молдовы в Международную Организацию Миграции (МОМ) и Международную Организацию Труда (МОТ), их задействовании в координации действий и защите трудовых мигрантов.

- **Нормативно-правовая база, нормативные акты, регулирующие деятельность молдавских экономических агентов в области организации и трудоустройства молдавских граждан за рубежом и иностранных граждан в Республике Молдова.**

Отметим, что с первых дней Республика Молдова начала разрабатывать законодательную и нормативно-правовую базу регулирования трудовой миграции. Помимо отмеченного выше Закона «О миграции» (декабрь 1990 года) назовем Постановление Правительства Республики Молдова «Об утверждении Регламента временного трудоустройства граждан Республики Молдова за рубежом и иностранных граждан в Республике Молдова» (декабрь 1991 года).[125]

В дальнейшем по этим проблемам были приняты также Постановление Правительства Республики Молдова «Об утверждении правил выдачи сертификатов и лицензий физическим и юридическим лицам, которые действуют в качестве посредников в организации временного трудоустройства граждан Республики Молдова за рубежом» (июнь 1992 года)[126], Постановление Правительства Республики Молдова «О модификации ряда постановлений Правительства Республики

---

[125] См.: Hotărîrea Guvernului Republicii Moldova nr. 717 din 24 decembrie 1991 "Privind aprobarea Regulamentului de angajare provizorie a cetăţenilor Republicii Moldova peste hotare şi a cetăţenilor străini în Republica Moldova".

[126] См.: Hotărîrea Guvernului Republicii Moldova nr. 451 din 29 iunie 1992 "Cu privire la aprobarea Regulilor de eliberare a certificatelor şi licenţelor persoanelor juridice şi fizice, care acţionează în calitate de intermediar la organizarea angajării provizorii a cetăţenilor Republicii Moldova peste hotare". // Monitorul, 1992, nr.6, art.144.

Молдова» (март 1995 года).[127] В ноябре 1997 году Правительство приняло Постановление «О временном трудоустройстве работников-мигрантов».[128] Это документ отменил все принятые ранее постановления.

Существенным моментом постановления явилось то, что «деятельность по организации временного трудоустройства граждан Республики Молдова за рубежом осуществляется только экономическими агентами, обладающими лицензией на деятельность в качестве посредника по организации временного трудоустройства граждан Республики Молдова за рубежом и разрешением на организацию временного трудоустройства конкретного числа работников эмигрантов в определенной стране»[129].

Данным постановлением был утвержден новый «Регламент о временном трудоустройстве работников мигрантов». «Регламент», включив в себя все существенные, положительные моменты предыдущих нормативно-правовых актов в области регулирования трудовой миграции, дополнен рядом модифицированных, усовершенствованных положений. И сегодня этот документ является основным нормативно-правовым актом в сфере регулирования трудовой миграции.

Регламент состоит из 5 частей. В первой части, озаглавленной «Общие положения» раскрывается суть использованных в документе понятий: «работник-мигрант», «работник-эмигрант», «работник-иммигрант», «страна выезда», «страна въезда», «патрон (работодатель)», «посредник» и т.д. Кроме того, оговариваются типовые положения индивидуального трудового контракта, основные права и обязанности как трудового мигранта, так и иностранного работодателя.

Во второй части - «Временное трудоустройство граждан Республики Молдова за рубежом» - зафиксировано, что трудоустройство зарубежом осуществляется на основе индивидуального трудового контракта, который заключается с

---

[127] *См.: Hotărîrea Guvernului Republicii Moldova nr. 157 din 6 martie 1995 "Cu privire la modificarea unor hotărîri ale Guvernului Republicii Moldova" // Monitorul Oficial, 1995, nr.20, art.142.*

[128] *См.: Hotărîrea Guvernului Republicii Moldova nr. 1077 din 20 noiembrie 1997 "Cu privire la angajarea provizorie a lucrătorilor migranți". // Monitorul Oficial, 1997, nr.84-85.*

[129] *Там же.*

работодателем до выезда из Молдовы (или на территории страны приема, если этого требует законодательство страны работодателя) самостоятельно или при помощи посредника. При этом трудовой мигрант должен обладать информацией об особенностях и условиях труда и уровне жизни в стране приема. «Регламент» требует соблюдения установленной процедуры (регистрация и выплаты взносов в Социальный фонд Молдовы, регистрация трудового контракта в Департаменте миграции Министерства труда, социальной защиты и семьи, депозарий копии контракта и др), определяет случаи, когда не допускается трудоустройство молдавских гастарбайтеров за рубежом.

В третьей части, озаглавленной «Выдача лицензии на право деятельности по трудоустройству работников-мигрантов», подчеркивается, что лицензия, выдаваемая Министерством труда сроком на 1 год, является официальным документом подтверждающим право экономического агента заниматься трудовой деятельностью. «Регламент» определяет процедуру, основные требования и необходимые документы для получения лицензии; роль экспертной комиссии в принятии решения; оговаривает условия отказа в выдаче лицензии. В документе детально определены права и обязанности посредника в организации временного трудоустройства молдавских трудовых мигрантов зарубежом, отмечены обязательные платные и бесплатные виды услуг и .д.

В четвертой части рассматриваются аспекты проблемы, сформулированные как «Выдача разрешения на организацию временного трудоустройства конкретного числа работников-эмигрантов в определенной стране». В «Регламенте» определены основные требования и условия получения разрешения на организацию временного трудоустройства, под-еркнуто, что разрешение выдается только при наличии официальной лицензии на право заниматься именно таким видом трудовой деятельности. Конкретно рассмотрена процедура получения разрешения в случаях изменения зарубежного партнера, наличия нескольких партнеров или зпключения индивидуального трудового контракта на териитории страны према и т.п.

В пятой, последней части – «Временное трудоустройство иностранных граждан и апатридов на территории Республики

Молдова» - определены условия для трудоустройства иностранных трудовых мигрантов в Молдове, подчеркнута зависимость получения разрешения на трудовую деятельность с разрешением на проживание в стране, необходимость документа, удостоверяющего наличие жилья и т.д. В «Регламенте» определены процедура, основные права и обязанности иностранного трудового мигранта в молдавском государстве, причины отказа во временном трудоустройстве на териитории Республики Молдова. Кроме того, подчеркивается, что требования данного «Регламента» не распространяются на работников дипломатических и консульских миссий, представительств международных организаций, аккредитованных в стране иностранных журналистов и корреспондентов, лиц, в отношении которых, в соответствии с международными и межправительственными соглашениями, заключенными Молдовой с другими государствами и международными организациями, определен иной порядок трудоустройства.

<u>В-третьих</u>, реальная практика регулирования трудовой миграции. **Во властных стуктурах Молдовы крепнет сознание того, что проблема трудовой миграции не является только личным делом граждан. Массовые, неконтролируемые миграции (и особенно трудовая миграция молдавских граждан), принося определенный положительный экономический эффект рядовым гражданам и даже стране в целом, в то же время создают проблемы национальной безопасности Республики Молдова**[130]**, обостряют множество социально-политических, экономических, демографических, медико-санитарных, научно-образовательных и иных процессов в республике. Кроме того, они нередко отрицательно сказываются на ситуации и в принимающих, в том числе и европейских, государствах. Тем самым оказывают отрицательное воздействие на имидж независимого молдавского государства среди зарубежных партнеров.**

В последнее время под непосредственным воздействием Президентуры страны возрос интерес государственных

---

[130] ***См.: Moşneaga V., Eşanu C., Krauze A. Securitatea naţională şi migraţia. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XII. – Chişinău, USM, 1999, p.57-82.***

структур к проблеме трудовой миграции. Во второй половине августа 1999 года Генеральная прокуратура Республики Молдова провела заседание коллегии, на которое были приглашены представители Министерства внутренних дел, Министерства экономики и реформ, Министерства труда, социальной защиты и семьи, других министерств и ведомств[131].

На заседании рассматривался вопрос о соблюдении законодательства при временном трудоустройстве граждан Молдовы за рубежом и граждан других стран в Республике Молдова. Отмечалось, что в последние годы из-за высокого уровня безработицы и бедности населения увеличился уровень миграции в восточные и западные страны с целью временного трудоустройства для обеспечения собственного существования и семей. Наряду с ростом уровня миграции граждан республики в строгом соответствии с действующим законодательством стремительно увеличивается число граждан, трудоустраивающихся за границей через посредничество экономических агентов, которые не имеют права заниматься такого рода деятельностью, взимают значительные суммы денег, не берут на себя никаких обязательств и ответственности за последствия и судьбу людей.

На заседании коллегии констатировалось, что подавляющее большинство граждан республики эмигрирует в западные страны через посредничество экономических агентов, обладающих правом деятельности в области зарубежного туризма[132], которые в действительности занимаются нелегальной вербовкой граждан на работу за границей. Оказывая только услугу по открытию визы в определенную страну, они взымают с граждан внушительные суммы денег, получая колоссальный незаконный доход. На основе обращений обманутых молдавских граждан, оказавшихся без документов и средств существования во многих европейских странах, было возбуждено около 50 уголовных дел о хищении личного имущества, ведении незаконной предпринимательской деятельности, случаях мошенничества. В последнее время было

---

131 См.: Миграции и защита интересов граждан. // «Независимая Молдова», 1999, 25 августа

132 Согласно данным Министерства юстиции Республики Молдова в стране зарегистрировано 193 экономических агента в области зарубежного туризма.

открыто дело и ведется следствие по уголовному делу о хищении под предлогом оказания услуг по трудоустройству за рубежом 600 тысяч долларов США у 4.000 граждан руководством ряда туристических фирм[133].

На коллегии Генеральной прокуратуры Республики Молдова была дана нелицеприятная оценка деятельности структур, призванных осуществлять контроль, правовую и социальную защиту молдавских граждан, вынужденных искать работу за пределами страны. Несмотря на то, что заинтересованными государственными институтами был принят ряд мер, состояние соблюдения законности в сфере управления трудовой миграции остается плачевным. Между соответствующими органами нет эффективного сотрудничества по борьбе с незаконной деятельностью, не разработа действенный механизм выявления экономических агентов и частных лиц, завуалировано занимающихся трудоустройством за рубежом. На низком уровне остается сотрудничество с зарубежными государственными структурами в области устройства на работу и деятельность по информированию населения о возможностях и законном порядке тру-доустройства за рубежом[134]. Слаб контроль за деятельностью экономических агентов, занятых в сфере зарубежного туризма. На практике не была отозвана ни одна лицензия у экономических агентов, нарушающих оговоренные в лицензии условия и т.д.

В июне 1999 года вопрос о трудовой миграции, правовой и социальной защите молдавских гастарбайтеров рассматривался на заседании Центра по правам человека Республики Молдова. На заседании была отмечена массовый характер трудовой нелегальной миграции молдавских граждан, многочисленные нарушения, сложные проблемы, с которыми сталкиваются люди, выехавшие в поисках работы зарубеж нелегально[135].

---

[133] *Текущий архив Генеральной прокуратуры Республики Молдова за 1999 год.*

[134] *Лицензией на временное трудоустройство молдавских трудовых мигрантов зарубежом обладают по стране только 10 экономических агентов. (См.: De sărăcie, moldovenii se vând la negru în occident. // «Flux», 1999, 3 decembrie)*

[135] *Текущий архив Центра по правам человека Республики Молдова за 1999 год.*

В контексте полученного «августовского» импульса следует рассматривать и семинар, проведенный Министерством труда, социальной защиты и семьи совместно с Советом Европы в середине ноября 1999 года. На семинаре обсуждался вопрос торговли людьми, и в частности проституции[136]. Отмечалось, что нелегальная миграция неразрывно связана с торговлей женщинами с целью их сексуальной эксплуатации. Тяжелая социально-экономическая ситуация в стране, массовая безработица вынуждают многих женщин эмигрировать в поисках заработка, зарабатывать деньги, в том числе и нелегальной проституцией. Согласно данным Интерпола в Турции были выявлены 670 гражданок Республики Молдова, занимавшихся проституцией, из Италии – 5, из Греции и Германии по 2 молдавских проститутки[137]. Участники семинара предложили ряд правовых, социальных и информационных мер по минимизации негативных явлений подобного процесса.

Выводы. **Таким образом, в Республике Молдова заложены основы демократической миграционной политики, осуществляется процесс постепенной интеграции страны в мировые миграционные процессы и их регулирование. На этой базе наработаны и продолжают совершенствоваться нормативно-правовые акты, призванные регулировать непосредственно процессы трудовой миграции молдавских граждан за рубеж и иностранных граждан и апатридов в Республику Молдова с целью трудоустройства. Однако реальная практика свидетельствует, что механизм регулирования трудовой миграции еще мало эффективен. Причины этого заключены как в недостатке информации, так и в несогласованности действий заинтересованных го-сударственных и негосударственных структур. Кроме того, отметим отсутствие оперативного и адекватного реагирования, совместной координации действий как в**

---

[136] См.: Последствия будут «чреватыми». // «Независимая Молдова»,1999, 26 ноября

[137] См.: De sărăcie, moldovenii se vând la negru în occident. // “Flux”, 1999, 3 decembrie. Агентство «Франс пресс» со ссылкой на официальные московские источники сообщило, что на протяжении 1999 года в Москве было арестовано более 68 тысяч проституток. Как отметил ответственный по борьбе с проституцией по Москве В.Егорин, доля гражданок Молдовы составляет 4 процента (См.: «Комсомольская правда в Молдове», 2000, 15 января).

области социальной защиты трудовых мигрантов, так и в сфере противодействия нелегальной миграции внутри страны и зарубежом.

ИНФОРМАЦИОННОЕ ПРОСТРАНСТВО МОЛДОВЫ И МИГРАЦИОННЫЕ ПРОЦЕССЫ: СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И СУЩНОСТЬ ОТРАЖЕНИЯ.

Валерий МОШНЯГА
Республика Молдова, Кишинев
Молдавский госуниверситет
заведующий кафедрой, доцент
доктор хабилитат политических наук

Алвин КРАУЗЕ
Республика Молдова, Кишинев
Центр международных и национальных исследований «Perspectiva»

Миграции являются нормальным и естественным процессом функционирования и развития человеческого общества. В ходе миграций происходит взаимодействие людей различных национальностей, языков и культур. Люди обогащают свои знания о других странах и народах, приобретают необходимые языковые и профессиональные навыки. Миграции используются для воссоединения семей, повышения материального благосостояния людей, обеспечения их личной безопасности, ухода от катаклизмов военного, социально-политического, этнонационального, техногенного характера. В результате миграций государства нередко решают свои социально-экономические, научно-технические и демографические проблемы. В то же время, и это не секрет, что нерегулируемые массовые миграции могут привести и часто приводят к обострению различных политических, социально-экономических и бытовых проблем, росту межэтнической и социально-психологической напряженности;

ухудшению криминогенной и медико-санитарной ситуации, другим негативным последствиям внутри страны. Более того массовые миграции нередко создают угрозу национальной безопасности страны.

Поэтому также естественно и нормально стремление различных государств управлять миграционными процессами, проводить взвешенную политику, направленную на получение максимальных выгод и минимализацию негативных последствий от массовых перемещений населения. Вполне понятно, что для этого необходимо знать реальную миграционную ситуацию в стране, иметь четкое, адекватное представление о характере, тенденциях и формах происходящих процессов, направленности и массовости ми-грационных потоков. Мировая практика свидетельствует, что этого можно добиться, полноценно используя как статистическую, так и социологическую информацию, опираясь как на институциональное, так и человеческое измерение миграции.

Хотя миграционные процессы в период социально-экономических преобразований в Республике Молдова приобрели большую актуальность, однако, проблемы миграции не получили достаточно широкого и обстоятельного освещения и изучения в стране.

Данная ситуация обусловлена рядом обстоятельств. В первую очередь, это обусловлено ограничением информационного пространства Республики Молдова, имеющим место в условиях углубления социально-экономического кризиса в стране. Это приводит, с одной стороны, к сокращению количества периодических изданий, а с другой стороны, к ограничению их тиражей. Обедневшие люди, живя в условиях жесткой экономии, отказываются от прессы. При этом проблема миграций не является темой, делающей тираж, прибыль и имя средствам массовой информации и их издателям. Кроме того, следует учесть, что эта проблема не пользовалась особым вниманием у властных структур, считалась личным делом отдельных граждан. В крайнем случае, до последнего времени.

Ситуация усугублялась и тем, что в Республике Молдова имеется очень ограниченное число специалистов в области анализа миграционных процессов. С одной стороны, это было вызвано закрытостью миграционной тематики в советское время, наличием цензурных ограничений на публикацию данн-

ых по миграции и на использование архивов. С другой стороны, в постсоветской независимой Молдове в силу различных причин (тяжелое социально-экономическое положение, обострение межнациональных отношений) произошел внешний (эмиграция) и внутренний (переход в другие сферы жизнедеятельности) «исход мозгов», в том числе и из сферы исследования миграционных процессов. Это, несомненно, оказало негативное воздействие как на количество, так и на качество проведенных исследований, научных публикаций в этой области.

Рыночные регуляторы финансирования науки, получения и распространения информации серьезно ограничили возможности молдавских исследователей, в том числе и занимающихся проблемами миграции. Отсутствие финансирования научных исследований в академических и университетских научных центрах, нерентабильность издания научных журналов, плата за информацию, все это свидетельствует о том, что хотя сняты цензурные ограничения, однако, доступ к информации, объективно говоря, не стал более широким.

Надежды на помощь, финансирование научных исследований, журналов, другой печатной продукции не оправдались. Зарубежные научно-исследовательские центры и фонды, к сожалению, не проявляют особого интереса к миграционным процессам в Республике Молдова. В общем-то, это вполне объяснимо, учитывая объемы миграционных потоков, численность населения, масштабы страны, ее роль на постсоциалистическом и постсоветском геополитическом пространстве.

Все это приводит к резкому ограничению и разрыву информационного пространства как в целом в молдавской науке, так и в анализе миграционных процессов в частности. С одной стороны, отметим наличие информации в государственных структурах, специалисты которых непосредственно заняты управлением миграционных процессов. К сожалению, эти специалисты нередко не обладают навыками научного анализа. С другой стороны, следует подчеркнуть, наличие невостребованного аналитического потенциала ученых, которые не обладают необходимой информацией для научных исследований. Малые и сверхмалые тиражи публикаций, осуществляемые государственными институтами, да и научными центрами страны, больше напоминают публикации с грифом

«ДСП» («для служебного пользования»). Кроме того, следует подчеркнуть, что публикуемая статистическая информация не характеризуется достаточной полнотой. Наш опыт свидетельствует, что государственные структуры предают гласности очень небольшой объем имеющейся информации, ограничиваются только несколькими общими цифрами.

Подобная ситуация даже в условиях открытости общества, отсутствия цензуры делает проблематичными и малореальными попытки расширения информационного пространства, преодоления разрыва между аналитиками и практиками, работающими как в сфере управления, так и анализа миграционных процессов. Более того, это приводит к тому, что не только о самих публикациях, но и о выходе этих изданий исследователи получают фрагментарную информацию, узнают о публикациях по интересующей их проблеме нередко случайно. Основным источником информации чаще всего являются личные контакты. А если учесть, что в условиях серьезных финансовых трудностей, переживаемых научными центрами, контакты резко сократились, а компьютерные сети для многих недоступны, то ограничение информационного пространства является действительно серьезной научной проблемой.

И тем не менее, сегодня в информационном пространстве страны действует немало акторов, занятых управлением и анализом миграции. Во-первых, это национальные государственные структуры. В зависимости от поставленных и решаемых задач можно выделить следующие государственные институты, задействованные в такую деятельность: Департамент по делам миграции Министерства труда, социальной защиты и семьи; Министерство внутренних дел; Министерство национальной безопасности; Департамент по гражданской защите и чрезвычайным ситуациям; Департамент статистических и социологических исследований, Центр по правам человека Республики Молдова. Подчеркнем, что каждый из государственных институтов, занятых управлением и анализом миграционных процессов, решает свои специфические задачи.

Во-вторых, это негосударственные структуры, общественные, неправительственные организации Молдовы. Согласно данным Министерства юстиции в республике имеется более 20 неправительственных организаций, которые заняты проблемами миграции. Однако, основная масса этих национальных

общественныых формирований актуализируют различные аспекты проблемы вооруженного конфликта в восточных районах страны, беженцев и перемещенных лиц.

В-третьих, это международные организации, находящихся на территории Республики Молдова и занятых мониторингом и координацией деятельности с национальными структурами по проблемам регулирования миграции. В этом плане отметим представительство УВКБ ООН в Республике Молдова. Кроме того назовем и созданный в 1997 году при содействии Представительства ООН в Молдове (ПРООН) и Центра права при Американской ассоциации юристов Центр по правам человека Республики Молдова. Законодательной базой его деятельности является Закон "О парламентских адвокатах", принятый Парламентом Молдовы в октябре 1997 года.

В-четвертых, это печатные и электронные средства массовой информации страны. В общей сложности в электронном информационном пространстве страны действует 7 национальных телеканала (1 государственный и 6 частных), На радиоволнах страны работает 1 государственная и 7 частных радиостанций. В республике выходит 52 газет и журналов (из них около половины – общественно-политических) на национальном уровне, 27 газет на местном уровне.

В-пятых, это различного рода университетские, академические и научно-исследовательские центры. К сожалению, в силу отмеченных выше причин, проблемами миграции занимаются более менее постоянно только исследователи Молдавского госуниверситета и Центра международных и национальных исследований "Перспектива".

Деятельность в Молдове этих многообразных институтов материализуется в конкретных информационных потоках, информационной продукции. Анализируя печатную продукцию о миграционных процессах, появившуюся в Республике Молдова в период 1989-1999 годы, следует отметить, что публикаций по этой теме немного.

Во-первых, справочная литература. Среди справочников, непосредственно посвященных проблемам миграции, можно отметить информационные бюллетени Департамента

статистики Молдовы[138]. Эти сборники дополняют друг друга хронологически. В первом сборнике представлена статистическая информация о миграционных процессах за период 1980-1992 годы. Во втором сборнике дается статистическая информация о миграционных процессах за период 1990-1996 годы Раскрыта динамика, численность, этническая структура миграционных потоков. Показаны перемещения населения Молдовы в разрезе внутренней миграции, эмиграции в "старое" и "новое" (республики бывшего СССР) зарубежье. Даны количественные параметры процессов репатриации молдавского населения с 1992 года. Оба этих сборника вышли на румынском языке. При этом тираж каждого из них является сверхмалым, составляет всего 20 экземпляров. Однако это издание является наиболее полным и насыщенным статистической информацией по проблемам миграции.

Помимо этих полностью специализированных статистических сборников проблемы миграции в той или иной степени находят отражение в основном статистическом издании страны, выходящем ежегодно – "Anuarul statistic al Re-publicii Moldova. – Статистический ежегодник Республики Молдова". Данный статистический сборник выходит в смешанном варианте, на румынском и русском языках еще с советских времен. Тираж этого справочника составляет 500 экземпляров. На конец 1999 года вышел статистический ежегодник за 1998 год. В этом статистическом ежегоднике имеется и является традиционной рубрика, посвященная проблемам миграции. Однако, если первоначально в этой рубрике фиксировались только данные о численности эмигрантов с указанием государств выезда, то с 1992 года в рубрике "Миграционное движение" представлены статистические данные по более широкому спектру миграционных процессов. Показана общая динамика миграционных потоков, миграционный обмен (эмиграция / миграция) между Молдовой и другими государствами. Раскрывается миграционное сальдо как с государствами "нового" зарубежья, СНГ, каждой из республик бывшего СССР, так и с основными миграционными

[138] Migrația populației Republicii Moldova pentru anii 1980–1992. Buletin. – Chişinău, 1993; Migrația populației Republicii Moldova în anii 1990–1996. Buletin statistic. – Chişinău, 1997.

партнерами из “старого” зарубежья (США, Израиль, Германия и др.).

Помимо этих справочников статистическая информация о миграционном движении населения публикуется в ежегодных справочниках, в которых представлена сокращенная статистическая информация о стране за соответствующий год – “Republica Moldova în cifre. Culegerea succintă de informații statistice. / Republic of Moldova in Figures. Statistical Pocket Book”; “Republica Moldova în cifre. Culegerea succintă de informații statistice. / Республика Молдова в цифрах. Краткий статистический сборник”. Эти сборники издаются Департаментом статистических и социологических исследований Республики Молдова, выходят в смешанных вариантах, соответственно, на румынском и английском, и румынском и русском языках. Рубрика «Миграционное движение» представлена в этих сборниках в том же объеме, как и в отмеченных выше статистических ежегодниках.

Кроме того, следует также отметить статистический бюллетень, в котором представлена ежеквартальная статистическая информация о Республике Молдова – «Buletin statistic de informare publică”. Данный бюллетень является периодическим изданием. Он издается Департаментом статистических и социологических исследований страны на двух языках (румынском и русском) и выходит периодичностью 1 раз в квартал (4 раза в год). В этом бюллетене приводится и статистическая информация по миграции, в частности по процессам иммиграции, репатриации и т.д.

Во-вторых, литература, в которой опубликованы основные законодательные и нормативно-правовые акты Республики Молдова. В общей сложности за период с 1989 года было принято более 10 законов и более 140 нормативно-правовых акта (постановления, решения и распоряжения парламента, правительства, указы, декреты и распоряжения президента страны), в той или иной степени рассматриваются или затрагиваются проблемы, касающиеся миграции, ее различных аспектов и т.д. Так, в частности, различными ветвями центральной (национальной) власти Молдовы было принято около 40 нормативно-правовых акта по вопросам, касающимся положения беженцев и перемещенных лиц, появившихся в стране в результате

вооруженного конфликта в восточных районах весной-летом 1992 года.

Основная масса этих документов была опубликованы в специальном издании – "Monitorul oficial", в котором публикуются официальные документы, принятые Парламентом, Правительством и Президентом страны. Этот информационный бюллетень, издающийся с 1990 года, выходит еженедельно на румынском и русском языках тиражом около 9000 экземпляров.

В-третьих, публикации в периодической печати (газетные статьи). Наиболее активно использовалась форма газетных публикаций по вопросам миграции в начале анализируемого периода. В этот период в республиканской прессе активно обсуждались как проблемы миграции немолдавского населения в Молдову, так и проблемы выезда в советское время молдаван из республики[139]. Появлявшиеся в этот период журнальные статьи, книги фактически также носили публицистическую направленность, полемизировали с газетными публикациями.

После объявления независимости интерес к миграционным проблемам снизился, хотя актуальность, на наш взгляд, зна-

---

[139] См.: Лари Л. Нимень ши ной. // «Литература ши арта», 1988, 13 октомбрие, паж.5; Негру Н. О ероаре жеографикэ? // «Литература ши арта», 1989, 1 януарие, паж.7; Якубовский П.И. Миграциуня: ынтребэрь ши … яр ынтребэрь. // «Оризонтул», 1989, № 8, паж.84-86; Якубовский П.И. Миграционные вопросы и … вопросы. // «Горизонт», 1989, № 8, с.84-86; Bacurschi S.V., Dmitrenco S.M. Două varietăţi ale migraţiei rurale în RSS Moldova. // Buletinul Academiei de Ştiinţe a RSS Moldova. Economie şi sociologie. 1990, №1, p.33-42; Бабилунга Н.В. Население Молдавии в прошлом веке: миграция? Ассимиляция? Руссификация? – Кишинев; 1990; Patraş M. Migraţia populaţiei. Starea problemei şi căile de rezolvare în condiţiile autogestiunii. // "Literatura şi arta", 1990, 8 februarie, p.6; Rîbalco P. Migraţia. // "Viaţa satului", 1990, 25 aprilie; Рошка А. Миграция: проблемы регулирования. // «Советская Молдавия», 1990, 4 мая; Ciorap V. Migrarea populaţiei: proporţiii şi urmări. // "Vocea poporului", 1990, 11 decembrie; Чорап В. Миграция населения: масштабы и последствия. // «Голос народа», 1990, 11 декабря, с.3; Sîrbu V. N-au venit la plug, n-au venit la jug. // "Vocea poporului", 1991, 15 ianuarie, p.4; Сырбу В. Рабочей силе стать товаром? А почему бы и нет? // «Голос народа», 1991, 15 января, с.4; Шорников П. Сколько было мигрантов в Молдавской ССР в 1940-1941 годах. // «Советская Молдова», 1991,15 марта и др.

чительно возросла. Публикации, в которых характеризуются миграционные процессы в Молдове, стали большой редкостью в национальных средствах массовой информации. Однако следует отметить, что если ранее обсуждался в основном один аспект проблемы, созвучный устремлениям национально-освободительной революции, то теперь тематика расширилась, в поле зрения прессы стали попадать различные аспекты миграционных процессов (эмиграция, иммиграция, репатриация, беженцы и внутренние перемещенные лица, трудовая миграция, нелегальные мигранты и т.д.)[140].

Среди них публикаций аналитического характера практически нет. В то же время отметим, следующие блок-формы газетных публикаций по проблемам миграции. «Фиксация» события, освещение различного рода мероприятий, семинаров, проводимых страновыми Бюро соответствующих международных организаций. Нередко статьи характеризуются морально-этическим подходом к проблеме. Другой формой публикаций по проблемам миграции является рубрика «От информационных агентств», где в нескольких строках излагается статистическая информация, полученная в государственных институтах или в бюро соответствующих международных организаций, находящихся на территории страны. Третьей формой

---

[140] Republica Moldova. Departamentul de stat pentru statistică. Mişcarea şi prognoza de eliberare a lucrătorilor. // "Vocea poporului", 1993, 2 martie, p.3; Ţaran L. Unirea şi migraţia. // "Glasul naţiunii", 1994, iunie (№24), p.6; Афанасьева Ю. Ударим квотами и цензами по переселенцам. // «Независимая Молдова», 1994, 23 августа; Bolgar A. Exodul de "creieri" din Moldova. // "Patria tînără", 1994, noiembrie (№9), p.9; Болгар А. «Мозги» текут из Молдовы. // «Молодежь Молдовы», 1994, 8 ноября, с.7; Josanu A. Dorinţa-I puţin, viza e totul! // "Moldova suverană", 1995, 3 ianuarie; Stici I. Satul cu trei biserici şi plin de şomeri: despre migraţie şi încă ceva. // "Moldova suverană", 1995, 16 februarie; Rotaru J., Deboveanu I. Unele date statistice şi relatări privind populaţia românească şi alte etnii din Basarabia de după 1812 şi pînă în prezent. // "Glasul naţiunii", 1996, №5 (ian.); №7 (febr.); Cioranică R. Procesele de migraţie în Republica Moldova. // Legea şi viaţa, 1997, №1, p.32-33; "Flux", 1997, 21 iulie; Пытаются нелегально пересечь границу. // «Независимая Молдова», 1998, 24 июня; Мелека А. Права: как будто есть, как будто - нет. // «Независимая Молдова», 1998, 1 июля; Боиштян С. С академиком Галбеном нельзя не согласиться. // «Независимая Молдова». 1998, 7 июля; и др.

является интервью с представителями соответствующих государственных или международных структур, которые непосредственно заняты работой в области регулирования миграционных процессов.

В последнее время (в 1998-1999 годы), в освещении проблем миграции средствами массовой информации Республики Молдова наметились некоторые изменения. Во-первых, акцент в подаче материалов по миграции делается на следующих аспектах: нелегальная и нелегальная транзитная миграция иностранных граждан в Республику Молдова; трудовая миграция молдавских граждан в зарубежье; гуманитарные проблемы беженцев. Во-вторых, попытки перейти от информационно-констатирующего подхода в трактовке миграционных процессов к описательному, и даже аналитическому. В-третьих, освещение опыта, как позитивного, так и негативного; практики деятельности международных и национальных институтов, связанных с управлением и регулированием миграции[141]. Особенно этот процесс активизировался во второй половине 1999 года, под воздействием властных структур страны, акцентировавших интерес прессы, электронных средств массовой информации к проблемам миграции. Отметим также, что с 1999 года активизируется деятельность представительства УВКБ ООН в Республике Молдова, проводимая им долгосрочная информационно-пропагандистская кампания привлечения внимания общественности, государственных органов к проблемам беженцев - иностранных граждан и апатридов, лиц, ищущих убежища, в том числе и в Молдове[142].

[141] См.: За границу - через подкоп. // «Независимая Молдова», 1998, 15 декабря; «Герои» границы: их уже знают в лицо. // «Независимая Молдова», 1999, 13 января; Миграции и защита интересов граждан. // «Независимая Молдова», 1999, 25 августа; Последствия будут «чреватыми». // «Независимая Молдова»,1999, 26 ноября; De saracie, moldovenii se vînd la negru în occident. // «Flux», 1999, 3 decembrie).

[142] См.: Drepturile refugiaților sînt protegate. // Juristul Moldovei, 1998, №28, 4 decembrie; Так много людей нуждается в помощи… // Независимая Молдова», 1998, 10 декабря; Синяева Н. Помоги более слабому. // «Независимая Молдова», 1999, 6 января; «И Эйнштейн был беженцем…». // Национальное телевидение Республики Молдова, 1999, 11 декабря и др.

В-четвертых, научные публикации. За период 1989-1999 годы по проблемам миграции в Молдове молдавскими учеными было опубликовано в общей сложности около 40 научных публикаций. В этих публикациях нашли отражение различные аспекты миграционной тематики.

В ряде работ[143] проанализирована миграция как социальный феномен во всей полноте проявления, во всем многообразии ее видов и форм. При этом акцент делается на рассмотрении современной миграции в Молдове, раскрытии ее основных причин, изложении основных принципов и подходов в миграционной политике. Дается комплексный анализ миграционных процессов в Республике Молдова в постсоветский период, характеризуются основные виды внутренней и внешней миграции. Авторами рассматривается миграционная политика независимого молдавского государства, законодательная и нормативно-правовая база как миграции в целом, так и отдельных ее видов.матривается Отметим, что в 1998-1999 годы наметился новый подход в комплексном анализе миграционных процессов. В первую очередь отметим появление работ, в которых проблема миграции рассматривается под углом зрения как институционального, так и человеческого измерения[144], так и в более широком контексте – контексте национальной безопасности страны[145].

В ряде публикаций исследуется проблема недобровольных миграций, в частности проблема беженцев и перемещенных лиц. Среди них имеются статьи, посвященные исследованию

***143** Josan A. Migraţia: structura, dinamica, tendinţele. // Economia şi finanţe. 1997, nr 5–6, p.43-49; Мошняга В., Жосану А., Тулбуре А. Миграция в Республике Молдова: основные тенденции и динамика (1989-1996 гг.). // MOLDOSCOPIE (Проблемы политического анализа). Часть IX. – Кишинев, МГУ, 1997, - с. 49-83.*

***144** Мошняга В. Независимая Молдова и миграция. – Кишинев, “Perspectiva”, 1999.*

***145** См.: Moşneaga V., Eşanu C., Krauze A. Securitatea naţională şi migraţia. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XII. – Chişinău, USM, 1999, p.57-82; Мощняга В., Коман А., Краузе А. Миграционный потенциал Республики Молдова в контексте европейской интеграции. // Moldova, România, Ucraina: integrarea în structurile europene. - Chişinău, “Perspectiva”, 2000; p.360-384.*

методологии определения беженцев, трактовки данного понятия на постсоветском пространстве[146].

В то же время имеются работы, в которых конкретно проанализирована ситуация с беженцами и перемещенными лицами в Республике Молдова, появившимися в период вооруженного конфликта в восточных районах страны весной-летом 1992 года[147]. В этих статьях раскрываются основные причины вооруженного конфликта в восточных районах страны, дан этнонациональный и половозрастной портрет перемещенных лиц, показана их численность, динамика роста, основные регионы размещения, показана деятельность государственных институтов и общественных формирований страны по решению проблем перемещенных лиц во время и после завершения боевых действий. Систематизирована и проанализирована нормативно-правовая база решения проблемы перемещенных лиц в Молдове. В статьях исследуется по-ложение, численность перемещенных лиц - невозвращенцев; деятельность государства по решению их насущных вопросов. Причины вооруженного конфликта в восточных районах страны, появление беженцев и перемещенных лиц, деятельность государственных органов в тот период рассматривались во время национальной

---

[146] *Мошняга В. Понятие «беженца» и специфика его определения в постсоветском (СНГ) пространстве. // Международные отношения: история и современность. Часть II. – Кишинев, МГУ, 1998. - с. 4-41; Moşneaga V., Pociumban S. Noțiunea de refugiat şi specificul definirii ei în arealul postsovietic (C.S.I.). // Relații internaționale: istorie şi contemporaneitate. – Chişinău, USM, 1998, p.3-44.*

[147] *Zavtur A., Roşca A., Brovco E. Problemele migrației interne în Republica Moldova (1970-1993). // MOLDOSCOPIE (Problemele analizei politice). Partea IV. - Chişinău, USM, 1994, p.66-81; Завтур А.А., Рошка А.Н., Бровко Е.А. Проблемы внутренней миграции и перемещенных лиц в Молдове. // MOLDOSCOPIE (Проблемы политического анализа). Часть IV. – Кишинёв, МГУ, 1994, с.71-86; Moşneaga V. Conflictul armat în Republica Moldova şi problema persoanelor strămutate. // MOLDOSCOPIE (Problemele analizei politice). - Chişinău, USM, 1995, p.114-160; Мошняга В. Вооруженный конфликт в Республике Молдова и проблема перемещенных лиц. // MOLDOSCOPIE (Проблемы политического анализа. Часть VII. – Кишинёв, МГУ, 1995, - с. 82-127; Moşneaga V. Conflictul armat în Republica Moldova şi problema persoanelor strămutate. // MOLDOSCOPIE (Problemele analizei politice). Partea VII. - Chişinău, USM, 1995, p.114-160.*

конференции, проведенной в Полицейской академии Республики Молдова в 1993 году[148].

Проблемы внешней миграции населения независимой Республики Молдова также получили определенное отражение в исследованиях ученых[149] дан анализ состоянию и основным тенденциям внешней миграции.

В научной литературе получила освещение и проблема нелегальной и нелегальной транзитной миграции. В ряде статей рассматриваются различные аспекты нелегальной транзитной миграцией,[150] дана характеристика нелегальной миграции, раскрываются ее основные направления, анализирует законодательство различных европейских стран, раскрывает основные направления борьбы с нелегальной миграцией. При этом нелегальная и нелегальная транзитная миграция рассматривается в двух аспектах: иностранных граждан в Молдову и молдавских граждан в государства "старого" и "нового" зарубежья. Нелегальная и транзитная миграция в Молдову показана в контексте нелегальных перемещений людей на постсоветском пространстве с Востока на Запад, проанализирована деятельность государственных институтов по предотвращению этих

---

[148] *Conflictul din Transnistria: adevărul aşa cum a fost el. Materialele conferinţei ştiinţifico-practice «Interesele de stat şi rolul organelor de interne în asigurarea ordinii constituţionale, drepturilor şi libertăţilor omului în raioanele de est ale Republicii Moldova». Chişinău, 12-13 ianuarie 1993. - Chişinău, 1996.*

[149] *Moşneaga V., Beniuc V. Republica Moldova şi migraţia externă: starea şi tendinţa proceselor contemporane. // MOLDOSCOPIE (Problemele analizei politice. Partea IV. - Chişinău, 1994, p.81-104; Мошняга В., Бенюк В. Республика Молдова и внешняя миграция: состояние и тенденции современных процессов. // MOLDOSCOPIE (Проблемы политического анализа). Часть IV. – Кишинёв, МГУ, 1994, с.86-107.*

[150] *Bognibov V. Migraţiunea ilegală şi combaterea ei. // Economia şi finanţe. 1997, nr 5–6, p. 49-55; Refugee Survey. Statistical Research about the State of Refugees, Internally Displaced Persons and Illegal Immigrants in the Republic of Moldova. / Moldova State University. – Chişinău, January 1998; Privire generală privitor la situaţia refugiaţilor în Republica Moldova. Studiu statistic. - Chişinău, ianuarie 1998; Мошняга В. Нелегальная и транзитная миграция в Республике Молдова в институциональном и человеческом измерении. // Moldova, România, Ucraina: bună vecinătate şi colaborare regională. - Chişinău, "Perspectiva", 1998, p.158-168.*

процессов. В публикациях по этой проблеме приводятся экспертные оценки численности беженцев и нелегальных мигрантов в Молдове, раскрывается их половозрастной, этнонациональный и страновой состав, социально-экономическое положение и бытовые условия проживания.

Проблемы трудовой, в том числе и нелегальной, миграции молдаван в страны старого и нового зарубежья получили широкое освещение в последние полтора-два года. В то же время отметим, что эти проблемы, как и многие другие проблемы миграций ставятся и рассматриваются на основе обобщения конкретной информации, полученной в ходе социологических исследований[151]. Это также является новым моментом в анализе современного состояния миграционных процессов в Республике Молдова.

В-пятых, информационно-аналитические материалы, подготовленные региональными (страновыми) бюро специализированных международных организаций. С 1997 года в Молдове было открыто Кишиневское Бюро УВКБ ООН (в декабре 1998 года оно приобрело статус странового представительства УВКБ ООН), которое начало издавать для внутреннего пользования свой информационный бюллетень на английском языке (Situation Report Moldova). Реализуя различные программы, Бюро УВКБ ООН в Молдове поддержало проект исследования положения беженцев и нелегальных мигрантов в

---

[151] Червенков Н. Здесь наша родина… // "Независимая Молдова", 1999, 9 февраля; Мошняга В. Население Молдовы и миграция. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XI. – Chişinău, "Perspectiva", 1999, c.113-147; Мошняга В., Чебан С. Молдавское студенчество и миграция. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XI. – Chişinău, "Perspectiva", 1999, c.147-173; Мошняга В., Соколов В. Иностранные граждане и апатриды в Молдове и миграция. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XI. – Chişinău, "Perspectiva", 1999, c.173-180; Мошняга В., Соколов В., Чебан С. Человеческое измерение миграции в Республике Молдова: результаты компаративистского социологического исследования. // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XI. – Chişinău, "Perspectiva", 1999, c.180-185; Мошняга В., Соколов В. Миграционные намерения и практика молдавского студенчества (по результатам социологических исследований). // MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică). Partea XII. / Universitatea de stat din Moldova. – Chişinău, 1999, p.82-122.

Молдове, были поддержаны конкретные программы по оказанию реальной и посильной помощи имеющимся еще внутренним перемещенным лицам, невозвращенцам в места постоянного проживания, проведение информационно-пропагандистских кампаний, семинаров и т.д.

Кроме того, отметим, что в информационном пространстве страны появились образовательные (учебно-методические) курсы по проблематике миграций[152], начата подготовка курсовых, дипломных студенческих работ и кандидатских (докторских) диссертаций. В 1999 году в республике по миграционной тематике была защищена диссертация на соискание ученой степени доктора (доктор хабилитат) политических наук[153].

В заключении отметим, что в информационном пространстве Республики Молдова имеет место определенное отражение миграционных процессов. Средства массовой информации, печатная продукция раскрывают все полифонизм, сложность и противоречивость современной миграции, многообразие ее форм и носителей. В то же время проведенный анализ свидетельствует, что в отражении современных миграционных процессов Республика Молдова находится еше только в самом начале пути, данная проблема еще не получила должного освещения.

---

[152] *Так в частности, в Молдавском госуниверситете (факультет политических и административных наук), в Институте политических наук и международных отношений с 1999-2000 учебного года читаются два специальных курса "Глобальные миграционные процессы и их регулирование" и "Миграционные процессы в Республике Молдова и их регулирование", один специальный семинар "Количественное и качественное измерение миграционных процессов".*

[153] *Мошняга В. Институциональное и человеческое измерение миграционных процессов в Республике Молдова (этнополитологический анализ). Диссертация на соискание ученой степени доктора (доктор хабилитат) политических наук. / Ученый совет Молдавского госуниверситета. – Кишинев, 1999.*

CONSUMERISMUL ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Mariana POSTOLACHI-BORDEIAN
Republica Moldova, Chişinău
Universitatea de Stat din Moldova
lector

Realitatea creată în rezultatul tranziţiei la economia de piaţă a introdus consumatorul într-o situaţie iniţial total incomprehensibilă vis-à-vis de drepturile pe care acesta le are. Nesiguranţa şi deruta crează obstacole psihologice la adresarea în instanţa de judecată în cazul încălcării dreprurilor consumatorului. Consumatorul este pilonul principal care va determina buna funcţionare a mecanismului aconomic. Relaţiile care apar între consumator şi agenţii economici constituie raporturi patrimoniale şi personale nepatrimoniale fiind reglementate de normele dreptului civil , în special Codul civil al R.M., Legea privind protecţia consumatorilor din 25 mai 1993 şi alte acte normative.

Legea privind protecţia consumatorilor ocroteşte şi apără drepturile consumatorilor în consecinţa nerespectării lor de către agenţii economici şi este în vigoare din 28 octombrie1993.

Consumatori pot fi cetăţenii R.M., cetăţenii străini şi apatrizii care procură, comandă, folosesc sau intenţionează să procure sau să comande mărfuri (servicii) pentru necesităţile vitale, nelegate de obţinerea profitului. Legea menţionată reglementează raporturile dintre consumator şi agentul economic-întreprinderea, instituţia, organizaţia sau cetăţeanul –antreprenor, care produce, importă, păstrează marfa pentru realizare sau efectuează lucrări şi prestează servicii consumatorilor.

Menţionăm delimitarea că Legea sus-numită nu acţionează asupra raporturilor dintre dintre cetăţenii care intră în relaţii contractuale între ei cu scopul satisfacerii cerinţelor vitale şi nici asupra relaţiilor apărute în legătură cu procurarea de către cetăţeanul –antreprenor a mărfurilor, prestarea serviciilor ,nu pentru necesităţile personale, dar pentru înfăptuirea activităţii de antreprenoriat sau în legătură cu procurarea (importul)mărfurilor, prestării serviciilor şi efectuarea de lucrări în scopul satisfacerii necesităţilor persoanelor juridice. Raporturile expuse generează răspunderea

contractuală.Sub incidența legii cade doar activitatea persoanelor fizice şi juridice.

În particular Legea Nr.1454 reglementează relațiile care pot apărea din contractele privind vînzarea-cumpărarea cu amănuntul; arenda, închirierea de spațiu locativ, acordarea sau asigurarea acordării chiriaşului a serviciilor comunale necesare, efectuarea reparației curente a averii comune a casei de locuit şi a instalațiilor tehnice; comanda de deservire sau deservirea prin abonament, transportarea cetățenilor, bagajelor şi mărfurilor, păstrarea, consignația, asigurarea, prestarea servicilor financiare pentru satisfacerea necesităților personale ale consumatorului, inclusiv acordarea de credite,deschiderea conturilor clienților, efe-ctuarea la cererea lor, primirea şi păstrarea hîrtiilor de valoare şi a altor valori, acordarea serviciilor consultative, precum şi din alte contracte referitoare la satisfacerea necesităților personale ale cetățenilor, nelegate de obținerea profitului.

În această ordine de idei specificăm că producătorul şi consumatorul constituie coeziunea progresului economic şi determină eficacitatea conjuncturii practice a acestor noțiuni. Climatul situației existente în R.M. trebuie să favorizeze calitate.

Cu referire la legislație calitatea produselor şi a serviciilor este asigurată de *certificatul de conformitate* care constituie documentul eliberat conform regulilor sistemului de certificare, care indică, cu un grad suficient de încredere, că un produs, proces sau serviciu precis identificat este conform unui standard sau unui alt document normativ specificat şi de *documentația tehnică normativă* care este actul normativ în care sînt stabilite condițiile calitative ale produselor sau serviciilor (standarde, condiții tehnice, norme sanitare şi de construcții etc.).

În sens larg calitatea se completează cu noțiunile: *termen de garanție* care constituie limita de timp, stabilită de către producător, în cadrul căreia produsul achiziționat trebuie să-şi păstreze caracteristicile calitative precise, iar consumatorul are dreptul la remedierea sau înlocuirea gratuită a acestuia, dacă deficiențele nu sau produs din culpa consumatorului şi *termen de valabilitate* care de asemenea este limită de timp stabilită de catre producător, dar fiind perioadă în care produsul poate fi consumat şi în care acesta trebuie să-şi mențină caracteristicile calitative părescrise, dacă au fost respectate condițiile de transport, manipulare, depozitare şi consum.

La capitolul termenelor menționăm şi noțiunea *durata medie de utilizare* care este perioada de timp stabilită în documentele tehnice normative sau declarat de către prodicător ori convenit între părți, în cadrul căruia produsele, altele decît cele cu termen de valabilitate, trebuie să-şi păstreze caracteristicile calitative prescrise, dacă au fost respectate condițiile de transport, manipulare, depozitare şi exploatare.

Este foarte important inadmisibilitatea confundării acestor noțiuni. În consecință durata medie de utilizare poate fi un termen atît dispozitiv (adică stabilit şi prin acordul părților) cît şi imperativ (pentru cazul prevăzut în documentele tehnice normative).

Termenul de garanție şi termenul de valabilitate sînt preponderent termene imperative, dar nu se exclude posibilitatea de afi şi dispozitive.Menționăm aceasta din considerentul că termenul de garanție este o garanție reală de realizare a drepturilor subiective civile.Prin termen de garanție se mai înțelege şi acel termen înăuntrul căruia producătorul (prestatorul de servicii) poartă răspundere de calitatea bunurilor (serviciilor). În general termenul de garanție şi termenul de valabilitate sînt indispensabile de calitatea prodicției şi sînt stabilite de standarde, de condiții tehnice sau acordul părților. Părțile pot conveni asupra termenului de garanție printr-un contract în cazul cînd el nu este determinat de standarde sau condiții thenice (art.264 C.C al R.M.)

Obligațiile de garanție stabilite prin art.9 Lege au o însemnătate deosebită în sensul că ele asigură o calitate corespunzătoare producției. Astfel producătorul asigură funcționarea (utilizarea) normală a produselor (servicilor), inclusiv a articolelor de completare, şi deserveşte consumatorul pe toată durata termenului de garanție sau de valabilitate (utilizare) stabilit de documentația tehnică normativă ori contract.

Producătorul este obligat să asigure service (-ul) necesar şi piese de schimb pe toată durata medie de utilizare a produsului, iar în cazul în care durata medie nu este stabilită în documentele tehnice normative pe parcursul a 10 ani ori pe durata convenită de părți.

Din această dispoziție reiese că producătorul este obligat stabilească termenul de garanție. Specificăm că termenul de garanție curge de la data dobîndirii produsului de către consumator, iar termenul de valabilitate de la data fabricării.

Mecanismele de control trebuie să asigure realizarea celor stipulate în anterior în Lege.Astfel consumatorul trebuie să fie la cu-

rent cu faptul ca şi organele de stat sînt obligate să controleze calitatea produselor şi a srviciilor. Articolul 10 din Lege prevede că organele controlului de stat sînt obligate să efectuieze controlul calității produselor, inclusiv din import, şi a serviciilor oferite. Pentru realizarea acestui drept este binevebită prezența Republicii Moldova în cadrul "Consummer International" avînd în calitate de reprezentanți organizații care ar proteja drepturile consumatorilor.

Înființarea asociațiilor de consumatori cu statut juridic de organizații non-guvernamentale şi a birourilor specializate de avocați dă speranța creării unui sistem consumerist avansat în Republica Moldova.

CONTRACTUL DE CREDIT BANCAR ÎN ACTIVITATEA ÎNTREPRINDERILOR

Gheorghe POSTOLACHI
Republica Moldova, Chişinău
Lector universitar, Facultatea REI, ASEM

Marina POSTOLACHI-BORDEIAN
Republica Moldova, Chişinău
Universitatea de Stat din Moldova
Lector

În procesul activității economice, întreprinderile au nevoie de mijloace financiare, care sînt resursele energetice ale dezvoltării si prosperării acestora, asemenea combustibilului ce alimentează motorul economiei. În calitate de fonduri investiționale pot fi folosite atît resursele proprii ale întreprinderii cit si mijloacele împrumutate.

Cînd este vorba de împrumutul mijloacelor băneşti întotdeauna, semnificativ înțelegem un credit. Acesta poate fi un credit de natura comerciala dar mai frecvent se subînțelege un credit bancar.

Creditul bancar constituie relația economica prin care banca acorda agentului economic mijloace financiare liber disponibile, proprii sau împrumutate, contra unei plați cu condiția rambursării la termen, asigurării si utilizării in scopuri bine de-terminate.

Sub aspect legal, creditul se perfectează in forma contractului de credit bancar. Analizînd unele categorii juridice ale acestui contract, putem menționa ca el apare ca un acord, o înțelegere prin care banca in calitate de creditor (imprumutător) ii acorda sau se obliga sa-i acorde împrumutăntului o suma de bani, iar acesta se obliga sa întoarcă suma primita la termenul si in condițiile stabilite in contract, achitînd o dobîndă in calitate de preț pe-ntru folosirea acestor resurse.

Natura juridica a acestui contract este tratata foarte neunivoc in literatura de specialitate. Aceasta da dovada de lipsa a unei baze legislative corespunzătoare. În calitate de suport legal in R.M. apare art. 271 al Codului civil al R.M. care este fundamentul raporturilor de împrumut in legislația noastră, dar care în prezent nu satisface

cerințele actuale ale creditării bancare. In calitate de norme speciale sunt art.26 pct. b din Legea instituțiilor financiare adoptata la 21.07.1997 si Regulamentul provizoriu cu privire la creditul bancar aprobat de Consiliul de Administrare a BNM la 26 martie 1993. Aceste acte normative de asemenea nu corespund cerintelor inaintate fata de acest contract.

Astfel, contractul de credit incheiat inntre banca si agentul economic are unele particularitati specifice care-l deosebesc de contractul de imprumut din circuitul civil si anume:

- in calitate de imprumutator apare un subiect special- institutia financiara (banca);
- ca obiect al acestui contract, in exclusivatate sint banii, atit in numerar cit si inscrisi pe cont:
- caracterul consensual si bilateral, cara presupune valabiliitatea contractuli si stabilirea drepturilor si obligatiilor reciproce din momentul acordului de vointa a partilor, adica banca are anumite obligatiuni fata de client, cu toate ca practica difera de la acest principiu;

În practica bancara institutiile financiare incheie un contract de acordare a creditului in forma scrisa, bazat pe co-nsimtamintul liber al partilor, prin semnarea unui document unic.

Aceasta actiune este precedata de adresarea unei cereri din partea agentului economic solicitant catre banca. Cererea trebuie sa contina:

- caracteristica succinta a afacerii sreditate cu argumentare eficientei ei;
- suma credituliui solicitat;
- termenul de utilizare;
- modul in care va fi intors creditul;

La cerere este necesar de anexat o serie de documente privind:

capacitatea juridică a agentului economic, documentele de constituire, contractele de arendă ,de antrepriză etc.

fundamentarea tehnico-economică a măsurii creditate cu calculele respective:

starea financiar-contabilă anterioară a întreprinderii, la fel şi relațiile creditar-financiare cu alte bănci;

angajamentele ce țin de asigurarea rambursarii creditului în formele acceptate de bancă: contracte de gaj, contract de cesiunea a creanțelor etc.

În caz de necesitate creditorul poate solicita împrumutatorului şi alte informații ce țin credibilitatea şi solvabilitatea acestuia.

După controlul minuțios al documentelor prezentate, a condițiilor propuse de debitor, a solvabilității şi lichidității acestuia, precum şi a corelației dintre gradul de risc şi eficiență a proiectului creditat şi a altor factori determinați de politica creditară a băncii, aceasta îşi dă acordul privind incheierea contractului de credit.

Această procedură premergătoare creditării este efectuată de structurile speciale ale băncii:

- **Secția creditare**
- **Secția juridică**
- **Serviciul securitate**
- **Grupul de asugurare şi gaj etc.**

Fiecare dintre aceste servicii face un raport pe marginea acordului, care se prezintă la Comitetul de credit. Acesta este un organ special împuternicit să decida acordarea sau refuzul acordarii creditului. Decizia Comitetului se perfecteaza printr-un proces verbal, care serveste drept temei juridic pentru eliberarea banilor. Aici se manifesta caracterul consensual al contractului de credit.

In cazul deciziei afirmative se purcede la perfectarea documentatiei necesare acordarii creditului:

- **proiectului contractului de credit;**
- **contractul de garantie a rambursarii: - contractul de fidejusiune, gaj, contractul de cesiune a incasarilor din contul debitorului, adica banca,]n cazul aparitiei restantelor din partea debitorului, are dreptul de a incasa incontestabil toate mijloacele care vin pe contul acestuia.**

Legalizarea acestor documente se confirma prin semnaturile persoanelor imputernicite.

Banca ofera creditul in conditiile mentionate in contractul de credit. Conditiile contractuale se stabilesc individual in dependenta de mai multi factori.

Astfel, contractul de credit trebuie sa contina:

1. **<u>Indentificarea partilor</u> participante la acord, inputernicirile acestora fiind confirmate prin actele corespunzatoare: statutul societatii comerciale sau procura.**
2. **Obiectul contractul unde se stipuleaza suma creditului, scopul acestuia si termenul de utilizare a lui.**
3. **<u>Obligatia bancii si modalitatea de eliberare a creditului</u> din partea acesteia.**

Pentru oferirea creditelor se utilizeaza conturi simple de împrumut sau conturi speciale de imprumut.

In unele cazuri, cu acordul bancii, imprumutul poate fi eliberat si in numerar.

4. Rambursarea mijloacelor acordate cu indicarea graficului de rambursare si mijlocul de decontare utilizat: dispozitie de plata, cec, etc.

5. Pretul contractului, adica obligatia debitorului de a plati o dobînda procentuala pentru creditul acordat si modul de calculare a acestuia.

6. Formele de asigurare a creditului, care pot fi atit personale, ca fidejusiune, cit si reale: gajul bunurilor mobile sau imobile, hîrtiilor de valoare.

In majoritatea cazurilor modalitatea de asigurare depinde de decizia de acordare a imprumutului. De obicei se accepta in calitate de garantie gajul asupra unor bunuri cu un grad de lichiditate si realizabilitate sporita, cu o posibilitate din partea bancii de a le pastra si controla efectiv. Bunul gajat este necesar sa fie asigurat.

7. Responsabilitatea partilor pentru neindeplinirea conditiilor contractuale, care presupune plata unei clauze penale pentru intirzieri la rambursarea creditului si plata dobinzilor din partea clientului ca de altfel si repararea daunelor sau plata penalitatii din partea bancii pentru neacordarea la timp a creditului. Ambele varietati de responsabilitate sunt de natura contractuala.

8. Clauze ce tin de modificarea contractului sau rezilierea unilaterala a acestuia. Modificarea poate tine de termenile de acordare si rambursare a creditului, sau de nivelul ratei dobinzii asupra creditului, care in ultimul timp variaza foarte mult. Uneori banca se limiteaza la o instiintare privind marirea cotei procentuale. Dar modificarea unelaterala a conditiilor contractuale este inadmisibila, daca contractul nu prevede altfel.

De asemenea, cerintele bancii privind incasarea procentelor majorate in dezacord cu vointa clientului nu vor fi satisfacute de judecatoriile economice.

Rezilierea unilaterala poate fi efectuata de banca in caz cind clientul nu indepleneste conditiile acordului privind:

- **utilizarea creditului in scopuri determinate;**
- **neachitarea la timp a sumelor si dobinzilor aferente;**
- **inrautatirea starii financiare a debitorului sau lipsa de garantare a creditului;**

9. Modul de solutionare a litigiilor, care de obicei se preconizeaza a fi rezolvat prin negocieri, iar daca acestea nu si-au atins scopul litigiile se transmit spre solutionare judecatoriei economice.

10. Conditii suplimentare care pot varia in dependenta de natura creditului, scopul, etc.

11. Rechizitele partilor, legalizarea contractului prin stampile si semnatura persoanelor imputernicite.

Acestea sunt conditiile pe care trebuie sa le contina un contract de credit bancar. Evident, acestea pot varia de la caz la caz.

În fine, putem conchide, ca contractul de credit bancar este unul dintre cele mai raspindite si mai eficiente mecanisme de favorizare si dezvoltare a relatiilor economice.

Cu toate ca baza juridica al acestuia il formeaza normele ce reglementeaza contractul de imprumut, contractul de credit bancar are nevoie de o legiferare mai minutioasa si mai perfecta, dat fiind particularitățile si importanta acestuia pentru economia nationala.

COMPORTAMENTUL POLITIC AL REPREZENTANȚILOR PUTERII GUVERNANTE

Maria PROCA
Republica Moldova, Chişinău
Institutul Național de Educație Fizică şi Sport
doctor, lector superior

Ion SANDU
Republica Moldova, Chişinău
Institutul Național de Educație Fizică şi Sport
doctor, profesor

Constantin EŞANU
Republica Moldova, Chişinău
Universitatea de Stat din Moldova
doctor habilitat, profesor

Omenirea din cele mai vechi timpuri, în concordanță cu natura sa a meditat asupra calităților ce trebuie să le posede un om înzestrat cu putere, ca să se deosebească de muribunzi. Întemeietorul învățăturii despre liderismul politic Max Weber scrie că numai acel ce este sigur că el nu va tremura dacă din punctul lui de vedre lumea va fi ori prea neghioabă, ori prea laşă pentru ceea ce el vrea să propună: numai acel care în pofida tuturor faptelor va zice "şi totuşi" – numai acela, are vocația profesională pentru a face politică[154]. Ideea dată îşi trage începutul încă din antichitate. Renumitul filosof antic Aristotel în "*Politica*" afirmă că individul care speră să ocupe cele mai înalte posturi trebuie să posede trei calități: în primul rând - să accepte orânduirea existentă, în al doilea rând - să posede calități imense pentru realizarea obligațiunilor, în al

[154] ***Вебер М. Избранные произведения. М. Прогресс, 1990, p. 706.***

treilea rând - comportamentul lui să se distingă prin virtute şi dreptate, care corespund oricărei orânduiri de stat.[155] În opinia publică totul e minciună şi adevăr, va scrie mai apoi Hegel, însă să găseşti în ea adevărul e sarcina marelui om. Cel care va găsi şi va îndeplini ceea ce doreşte şi cere timpul său, acela şi este omul mare al timpului acesta[156] .

Calităţile pe care trebuie să le posede un activist de stat – lider politic de orice rang sunt multiple. Însă adevărul crud e că să găseşti un astfel de "om – sinteză" e practic imposibil. Realitatea cere ca politicienii prin comportamentul lor politic să dea dovadă de cât mai puţine calităţi negative, iar cele negative pe care le au deja, trebuie să influenţeze cât mai puţin asupra activităţii lor profesionale.

Ţinând cont de scopul cercetării noastre înaintăm următoarea ipoteză la subiectul dat – modalitatea realizării puterii din partea reprezentanţilor puterii de guvernământ în anumite condiţii, devine singură o frână în procesul de reorganizare a societăţii.

E arhicunoscută axioma că legislaţia statului determină viaţa politică şi economică a ţării. Reieşind din aceasta vrem să menţionăm faptul că dacă legislaţia poate să existe doar într-o aplicare practică, apoi şi practica are loc acolo unde legile se aplică în viaţă. Dacă însă legislaţia nu se aplică ori este aplicată într-un mod denaturat, putem afirma că executorul volitiv ori involuntar se abate de la vectorul evoluţiei desemnat de către legislaţie.Dacă calea aleasă de către puterea executivă şi legislativă nu coincide cu interesele poporului, apoi societatea este condamnată la infinite greutăţi şi suferinţe.

Fără îndoială, există şi legătura inversă. În măsura în care legea creează comportamentul politic, la fel şi convingerile poporului creează legislaţia ori, cel puţin, ar trebui ca voinţa le-gislatorului să corespundă voinţei poporului şi să răspundă ce-rinţelor lui. Cu cât e mai slabă această legătură, cu atât discordanţa în respectarea acestor legi este mai mare. Şi dincontra, cu cât legea este mai accesibilă, iar cerinţele ei sunt mai aproape de aspiraţiile poporului, cu atât dorinţa de a le respecta este mai mare.

---

[155] ***Аристотель. Политика. М., 1996, p.34.***
[156] ***Гегель. Соч. т.7, М-Л., 1934, p. 191.***

Practic toate statele Europei după războaiele napoliene au adoptat şi realizat în legislația lor axioma lumii antice – "Lex est quod populus jubet atque constitut" (Legea este aceea ce ordonă şi stabileşte poporul). În cadrul formei reprezentative de guvernământ sarcina de a realiza în practică voința poporului revine reprezentanților săi – deputaților, care prin statutul lor social au menirea cu insistență şi profesionalism să reflecte în legislație voința poporului. Însă poate oare comportamentul deputaților să reflecte tendințele poporului, dacă "da", atunci în ce măsură e nevoie ca voința poporului să fie înrădăcinată în "producția" parlamentarilor. Deşi R.Moldova a cunoscut deja trei scrutine ale alegerilor Parlamentare (1990, 1994, 1998), totuşi atitudinea negativă a alegătorilor față de parlamentari continuă să mai persiste. Acest negativism e condiționat din mai multe cauze, printre care putem enunța:

- diminuarea autorității parlamentarilor a fost provocată de faptul că majoritatea alegătorilor aşteaptă schimbări urgente şi vădite spre bine în viața cotidiană a țării, pe când deputații sunt predispuşi spre rezultate mai modeste ale activității lor;

- dezamăgirea alegătorilor e legată şi de faptul că deputaților realizarea intereselor alegătorilor se reflectă slab în comportamentul.

Relativa stabilitate socială şi politică a fost realizată în condițiile în care nemulțumirea privind direcția şi ritmul schimbărilor în R. Moldova a fost trăsătura constantă a stării de spirit a electoratului, combinată cu neîncrederea în posibilitatea de revigorare economică. Principala cauză a acestei stări de spirit poate fi numită "deficit de guvernare". Deficitul de guvernare are surse şi forme de manifestare dintre cele mai diverse. Dacă la aceasta mai adăugam şi tendința mondială de întărire a puterii executive în detrimentul celei legislative, apoi devine clar că în condițiile statului postsocialist, unde principiul divizării puterii şi a democrației abia au fost introduse, iar cultura politică atât a poporului, cât şi a reprezentanților săi încă rămâne a fi joasă, apoi nu putem să vorbim de prezența unui comportament politic al guvernantilor ce ar corespunde principiului menționat. Şansele de a alege o conduită ori alta sunt limitate. Reprezentanții executivului şi ai legislativului încă duc lupta pentru întâietate, argumentând fiecare din ele incompetența celei de-a doua şi incapacitatea reciprocă de a conduce cu societatea. Această discordanță aprofundează şi mai mult criza din societate.

Particularităţile comportamentului politic al elitei guvernante postsocialiste din Republica Moldova le putem identifica prin:

<u>- Lupta pentru putere</u>, nu pur şi simplu pentru o oarecare putere, însă pentru o putere necontrolată nici din partea puterii centrale, nici din partea celei civile. Tendinţa spre putere credem că e ceva specific pentru un politician, însă pentru un funcţionar de stat puterea lipsită de control e ceva ce duce nu la realizarea democraţiei, ci la ignorarea ei. Această tendinţă a fost moştenită de la vechiul sistem sovietic. Introducerea unei democraţii în care comportamentul politic al funcţionarilor să fie lipsit de un control din partea societăţii, nu poate fi considerată drept democraţie. Stabilirea controlului social poate avea loc prin instituţiile democratice şi cele civile, proces care depinde de nivelul culturii politice a poporului, precum şi de gradul său de organizare. În mare măsură acest proces poate fi iniţiat de însăşi elita guvernantă, prin susţinerea instituţiilor civile ori prin creare unei democraţii largi de activitate a puterii. Cu regret, acest proces poate decurge timp îndelungat, deoarece elita guvernantă a republicii nu are o bază socială determinată, ce ar facilita evoluţia procesului dat. O parte a elitei conducătoare actuale a fost adusă la putere încă de vechiul regim, prin vechile structuri de stat, altă parte - de un "clan" al unei grupe de politicieni ajunşi la putere din voia întâmplării, şi o a treia parte s-a constituit pe valurile criticii trecutului datorită calităţilor lor personale. Din acest punct de vedere putem afirma că dacă aceste pături ale elitei guvernante nu au o bază socială concretă, apoi reversul ei este: liderii guvernamentali postcomunişti nu sunt răspunzători în faţa nimănui: nici în faţa partidelor, claselor, nici în faţa mişcărilor sociale. Posibilitatea unui control social al acestor lideri "independenţi" este foarte redusă din considerentele că unii din liderii statului nostru sunt uniţi între ei prin legături invizibile: de rudenie, pământeşti etc.

<u>Întărirea aparatului birocrat</u> şi a elitei birocratice a căpătat proporţii imense. Savantul englez G. Stiuard Mills, vorbind despre birocraţie, scrie că aceştia orice ordin pot să-l blocheze printr-un "veto" ascuns, adică să refuze de a-l realiza în practică[157]. Această modalitate a comportamentului politic de frânare a reformelor a căpătat o amploare extrem de mare în condiţiile actuale. Nici cele

---

[157] ***Миль Дж. Размышления о представительном правлении. СПБ, кн.62, p. 163.***

mai optime hotărâri nu vor putea mişca din loc rezolvarea unei probleme concrete dacă, ajungând la executor, ele nu sunt executate. La aceasta situaţie se mai adaugă şi faptul că actele de guvernare sunt presărate de decizii contradictorii, de nesfârşitul şir al instrucţiunilor care modifică legile, de decizii arbitrare ale funcţionarilor guvernamentali, care pur şi simplu ignoră legea. După Fromm, birocraţii sunt alinaţi de la popor – poporul este doar obiectul administrării, faţă de care birocraţii nu au nici dragoste, nici ură, le este absolut indiferent[158] .

- <u>Indiferenţa politică ce se limitează cu cinismul.</u> Aproximativ toţi reprezentanţii organelor executive de diferit rang controlează anumite structuri comerciale, sfere economice. Scopul guvernatorilor este de a nu scăpa de sub controlul său sursa principală de profit. În caz de "nerespect" a persoanei sus-puse din partea organizaţiei date, aceştia pot fi pedepsiţi prin comisii, impozite etc. În aşa mod, elita aparatului executiv frânează iniţiativa creativă, ce vine din partea maselor şi speranţa la un trai mai bun.

<u>Lipsa unei concepţii a dezvoltării</u>. Insuficienţa de cunoştinţe teoretice din partea reprezentanţilor puterii executive şi legislative îi face să aibă o atitudine negligentă faţă de opinia socială. O trăsătură distinctivă a aparatului nostru legislativ constă în faptul că majoriatea deputaţilor noştri au studii agrare. Din cei 101 deputaţi ai actualului Parlament doar 12 persoane au studii juridice, 12-economice şi 5-istorice[159].Cunoaşterea insuficientă a proceselor sociale e cauzată, mai întâi de toate, de gradul scăzut de cunoştinţe teoretice a parlamentarilor. Lipsa unor tradiţii şi a experienţei în pregătirea politicienilor şi-a lăsat amprenta asupra comportamentului politic al acestora. Pentru o comparare mai co-ncludentă vom aduce următorul exemplu că în SUA, din cadrul se-natorilor, 65% sunt jurişti, iar din toţi prezidenţii acestei ţări – 24 au fost jurişti[160]. Conceperea lumii într-un mod mai îngust duce la incapaci-tatea de a pătrunde în esenţa unei probleme şi la imposibilitatea de a avea o conduită politică logică şi consecventă. În aceste condiţii nu este de mirare că pentru oamenii obişnuiţi, conduita membrilor guvernului devine

---

158 ***Социальная теория Эриха Фромма. М., 1990, p.33.***

159 ***Мошняга В. Парламентские (1998) выборы и упрочнение демократии в Молдове. / Молдова-98. Политические реалии и парламентские выборы. Кишинэу, 1998, p. 66***

160 ***Политические системы буржуазных государств. PC. M., 1980, p. 101-102.***

greu de înțeles, iar explicațiile lor sunt greu de crezut. Trebuie să recunoaştem că cei ce s-au aflat la cârma țării au dat dovadă de incapacitate de a scoate republica din impas, de a consolida societatea în jurul unor concepții co-nstructive şi a unor valori acceptate de majoritatea populației. Pentru viața social-politică a republicii au devenit o tradiție pă-gubitoare hărțuielile politice şi incapacitatea de a conlucra între reprezentanții diferitelor structuri de stat.

<u>Prioritățile neclare în dezvoltare.</u> Puterea executivă pune astăzi accentul principal pe accelerarea reformelor. Noi considerăm însă că problema constă nu numai în accelerarea lor, dar şi într-o anumită modificare a conținutului lor. Atât în centru, cât şi în organele autoadministrării locale se resimte lipsa de proiecte cu privire la dezvoltarea sferelor "prioritare" ori a inovațiilor de importanță vitală socială şi politică. Elita politică, guvernatorii de orice rang sunt mai mult preocupați nu de sporirea producerii, ci de mărirea pensiilor, salariilor etc. Ei nu sunt preocupați de găsirea acelor căi de producere ce ar îmbogăți bugetul statului. Dacă producătorul ar avea prioritate în concurența economică, s-ar aplana şi situația în "producere", şi s-ar crea condiții pentru îmbogățirea bugetului.

<u>Insuficiența de activitate organizatorică din partea puterii</u>. Din această cauză politica îşi pierde din aspectul său unitar, din integritatea sa, se execută în mod diferit. Unele proiecte se realizează cu totul în alt mod, decât au fost concepute, altele sunt, în general, respinse de unii reprezentanți ai puterii statale. Dacă s-ar analiza şi cauzele ce duc la rezultatele nesatisfăcătoare în procesul realizării unui proiect ori altul, apoi nu ar comite unele şi aceleaşi greşeli prin comportamentuil lor, căci, de regulă, la noi insuccesul unui proiect este înlocuit printr-un nou proiect, care nu se ştie la ce va duce. La aceasta mai putem adaugă şi incapacitatea de a coordona, controla şi realiza până la bun sfârşit reformele începute. Acest fapt, cel puțin la nivelul administrării locale, se datorează atât slăbiciunilor proprii în administrare, cât şi incapacității "centrului" de a întreține astfel de relații, decât cele de strictă însemnătate administrativă, având ca reflex direct lipsa unui sistem de producere, distribuirea şi redistribuirea resurselor la nivel local. Lipsa capacităților organizatorice din partea elitei executive, ambițiile personale şi pretențiile la anumite posturi de stat, lipsa profesionalismului, duce la decăderea autorității puterii executive în administrarea statală.

Politica fără om. Cu privire la aceasta, Hegel spunea că cetățenii se supun puterii de stat, al cărei conținut şi scop este apărarea drepturilor omului. Un alt lider politic Jefferson, conchide că oamenii se unesc în state pentru aşi păstra şi apăra drepturile şi libertățile, însă nu pentru a le pierde. Politica şi activitatea liderilor politici ai sta-tului nostru va putea căpăta importanță şi conținut numai în cazul când esența ei va constitui apărarea drepturilor şi libertăților omului, deoarece drepturile omului sunt o parte inalienabilă a de-mocrației. Oscar Lafonten afirmă că "libertatea autodeterminării şi autoafirmării presupun ca omul să fie nu obiect, ci subiect al politicii, mai mult ca atât, nu pur şi simplu subiect, ci subiect al istoriei[161].Politica postsocialistă se află încă pe pozițiile celei totalitare în ceea ce priveşte apărarea drepturilor omului. Pentru liderii postsocialişti omul continuă să fie doar un mijloc pentru atingerea scopului său. Adevărul suprem în slujba cărora se află politica statelor occidentale este încă neconcepută de către liderii politici ai statului nostru.

Lipsa profesionalismului politic din partea reprezentanților puterii executive. După declararea Independenței Republicii Moldova, aceast indice a fost un handicap inevitabil, deoarece regimul dictaturii comuniste nu numai că nu a excelat în pregătirea de profesionali ai guvernării, dar a făcut tot posibilul de a-i îndepărta şi pe cei puțini care-i avea. Reorganizarea sistemului politic necesită lideri politici de un nou tip. Experiența occidentală ne demonstrează că prioritate trebuie să aibă profesionalii şi pragmaticii. La noi însă lipsa de competență şi profesionalism este mascată prin afirmația "noi abia ne învățăm". Însă această învățătură a politicienilor îi costă prea mult pe membrii statului nostru, şi anume pierderea bunăstării lor materiale. Dacă dorim un stat democratic apoi trebuie să ținem cont că unui astfel de stat îi sunt specifici liderii democrați şi nu autocrați. Politologii occidentali au afirmat că cea mai productivă activitate a liderilor este acea a liderilor democrați. Iar E. Fromm susține că persoana autoritară este satisfăcută doar de impunerea voinței sale unei alte persoane[162] Actualmente în societate se simte acut existența unui deficit de competență pentru conducerea şi ad-

---

[161] *Лафонтен О. Общество будущего. Политика реформ в изменяющемся мире. М., 1990, р.27.*

[162] *Социальная теория Эриха Фромма. М., 1990, р.52.*

ministrarea unor noi structuri sociale, care, de fapt, ar trebui să fie acoperit treptat prin formarea, selecția şi promovarea unei noi generații de “administratori publici”.

<u>Corupția.</u> E cunoscut faptul că omul care a primit puterea asupra altor indivizi nu poate să nu simtă ispita de a folosi această putere în interes propriu, cu atât mai mult, că cu cât e mai mare puterea, cu atât e mai imensă şi ispita, de aceea puțini care pot să i se opună. Anume această ispită s-a reliefat şi în comportamentul politic al unor demnitari de stat de rang înalt de la noi din republică.

<u>Lipsa tradițiilor şi experienței de constituire a societății civile</u> pentru a umple golurile de guvernare sau pentru a presa o guvernare orientată spre modernizarea societății.

Se iscă întrebarea răspunsul căreia va confirma ori va respinge ipoteza noastră. Pot oare reprezentanții puterii de guvernământ prin comportamentul lor politic şi modalitatea realizării puterii de stat în anumite condiții să devină o frână în reorganizarea societății? Indicii deja menționati ne dau un răspuns afirmativ. Aceasta poate avea loc în cazul când reprezentanții structurilor de stat nu sunt capabili să aprecieze adecvat necesitățile sociale şi nu pot întreprinde măsuri practice pentru soluționarea lor. În acest caz apare întrebarea despre legitimitatea acestei puteri, despre recunoaşterea ei şi din partea celor conduşi. La etapa inițială a Independenței statale “căutătorii de putere” au crezut că nu e nimic complicat în a conduce cu o țară, care de decenii a construit “socialismul” şi de a o transforma într-un stat capitalist, admițând faptul că acest obiectiv poate fi atins cu ajutorul aceloraşi oameni care s-au obişnuit să trăiască şi să lucreze după reguli şi noțiuni vechi. Dar chiar şi în operele lui Lenin, pe care ei ar fi trebuit să le cunoască la perfecție, în repetate rânduri, atestăm ideea, precum că este imposibil să realizezi ceva nou prin oamenii de formațiune veche, cu metode şi forme de lucru perimate.

În concluzie constatăm că comportamentul elitei politice pe parcursul stabilizării Independenții republicii a fost influențat de două tendințe contrar opuse: pe de o parte, tendința de a trece la o “formulă a vieții” principial nouă, de a renunța complet la ideia socialismului şi chiar de a se îndepărta de ea cât mai departe posibil, spre modelul liberal-democratic, prin urmare, de a schimba cu toată hotărârea şi principiile de organizare a puterii de stat;

pe de altă parte, de totala lipsă de pregătire practică, ceea ce îndată a ieşit la iveală pentru atare tranziție, menținerea în realitate, în pofi-

da declarațiilor făcute, a ataşamentului cel mai profund față de modelele de ieri ale gândirii şi comportamentului politic.

Menționăm că actuala elită politică a statului nici profesional, nici psihologic nu este capabilă la o activitate activă reformatoare a societății. Însă fără o elită consolidată, compusă din persoane speciale pregătite, oneste, dispuse spre schimbări radicale şi devotate cauzei Independenței R. Moldova, realizarea reformelor vor continua să aibă loc într-un mod denaturat. Iar realitatea societății republicii cere cu insistență pe piața politică personalități capabile profesional de a fi plasate la cârma țării.

PROBLEMA "PARTIDELE POLITICE ÎN ORGANIZAŢIA POLITICĂ A SOCIETĂŢII CAPITALISTE CONTEMPORANE" ÎN VIZIUNEA CERCETĂTORILOR SOVIETICI (ANII 60-70).

Dumitru SÎRGHI
Republica Moldova, Chişinău
Universitatea de Stat din Moldova
doctor

Dinu ILAŞCIUC
Republica Moldova, Chişinău
Universitatea de Stat din Moldova
Doctor, conferenţiar

Pînă în perioada aşa numitului "dezgheţ hruşciovist" problema "Partidele politice în organizaţia politică a societăţii capitaliste contemporane" pentru majoritatea istoricilor sovietici a fost un tabu. Atenţia lor era orientată de către diriguitorii ştiinţelor umanistice exclusiv asupra istoriei P.C.U.S., a partidelor comuniste din ţările lagărului socialist, parţial, şi din ţările capitaliste. Odată cu revenirea în anul 1956 la teza leninistă privind coexistenţa paşnică a statelor cu sisteme social - economice diferite situaţia treptat s-a modificat. În sferele economică, ştiinţifică şi culturală miza a fost pusă pe concurenţa paşnică. În domeniul ideologic însă conform hotărîrilor congreselor al XX-lea şi al XXII-lea ale P.C.U.S. confruntarea dintre cele două sisteme socialist şi capitalist urma să se înteţiască. Rezolvarea contradicţiilor dintre state pe problemele ideologice şi politice totodată excludea utilizarea războiului. Starea lucrurilor s-a modificat şi în urma enunţării de către P.C.U.S. a tezei privind posibilitatea realizării prin mijloace paşnice a revoluţiei socialiste[163].

Istoricii, filosofii, puşi în faţa necesităţii implicării mai active în acea confruntare ideologică, au fost nevoiţi să extindă considerabil

---

[163] ***Программа Комунистической партии Советского Союза.- М., 1987, с. 22-23; Краткая история СССР.- М., 1983, с. 457.***

arealul investigaţiilor ştiinţifice, cuprinzînd şi problema sistemelor politice contemporane, inclusiv, a unui din elementele fundamentale ale lor - partidele politice. Problema partidele politice şi rolul lor în desfăşurarea luptei de clasă a fost declarată problemă fundamentală a teoriei şi practicii marxist-leniniste.

Conform tradiţiei, caracteristice ştiinţei istorice sovietice, cercetătorii, în primul rînd, au purces la valorificarea "moştenirii leniniste", adică la elucidare importanţei etapei leniniste în dezvoltarea învăţăturii marxist-leniniste despre clase şi partide politice.[164] În lucrările, publicate în anii 60, autorii încă au continuat să studieze cu precădere "moştenirea leninistă" privind rolul clasei muncitoare şi a partidului marxist "de tip nou" în edificarea socialismului. Soarta altor clase şi partide, ca regulă, era ignorată. Această stare a lucrurilor printre primii a semnalat-o unul din cei mai cu pondere conducători ai ştiinţei umanistice sovietice, aca-demicianul M. Kim. Insistînd că "învăţătura leninistă prin esenţa sa este o învăţătură universală", el a atras atenţia investigatorilor că " această învăţătură dezvăluie contradicţiile şi soarta tuturor claselor şi partidelor politice ale lumii capitaliste".[165]

Printre problemele cercetate de istoricii sovietici in aceste decenii, treptat, un loc tot mai important a ocupat şi studierea organizaţiei politice a societăţii capitaliste, a elementelor componente ale acestul sistem.

S-au reliefat trei direcţiuni centrale de studiere a problemei în cauză.

Pentru prima direcţiune era caracteristică cercetarea sistemului politic al societăţii în limitele aşa numitului "materialism istoric", adică elucidarea sistemului politic ca un tot întreg şi reliefară legăturilor reciproce dintre părţile lui componente.[166]

---

[164] *Александров В.С. Евсеев В.П. Ленин о всемирно-исторической миссии рабочего класса и его партии.- М., 1970; Климов Е.Г. Ленинское учение о классах, классовой борьбы и современность.- Минск, 1975; Развитие ленинского учения о партии.- М., 1970 и др.*

[165] *Ленинское учение о партии.- М., 1970, с. 13.*

[166] *Арефьев Г.С. Политическая организация общества.- М., 1967; Волков М.С. Политическая организация общества.- М., 1968; Разин В.И. Политическая организация общества.- М., 1967; Злобин Д.Ф. Политическая организация общества в развитии.- Алма-Ата, 1975.*

A doua direcţiune studia sistemul politic şi organizaţia politică a societăţii socialiste.[167]

A treia direcţiune cerceta diversele aspecte ale unui dintre elementele organizării politice a societăţii - statul, partidele politice etc.[168]

Savanţii, ce au activat în această ultimă direcţiune, au abordat problemele: noţiunea "sistemul politic al societăţii"; statul ca component fundamental al sistemului politic al societăţii; partidele politice - elemente de bază ale organizaţiei poliitice a societăţii; corelaţia şi interlegătura părţilor componente ale organizaţiei politice a societăţii etc.

În studiul nostru vom dezvălui doar modul de elucidare de către cercetătorii sovietici a particularităţilor structurale-funcţionale ale partidelor burgeze, a rolului lor în organizaţia politică a societăţii burgeze postbelice.

Pentru a cuprinde în cîmpul euristic totalitatea relaţiilor politice şi a instituţiilor societăţii capitaliste savanţii au elaborat un şir de noţiuni conceptuale fundamentale: suprastructura politică, sistemul politic al societăţii, organizaţia politică a societăţii. Ele, fiind considerate noţiuni înrudite, erau totuşi ierarhizate.

Noţiunea "suprastructură politică" includea legătura relaţii politice - instituţii şi baza economică a societăţii şi deci servea ca noţiune-cheie pentru dezvăluirea esenţei celorlalte două noţiuni: sistemul politic al societăţii şi organizaţia politică a societăţii.

Trăsătura distinctivă a lucrărilor publicate în aceste decenii o constituie "îndrăzneala" autorilor de a expune păreri diferite pe problema în cauză.

Dacă în lucrările filosofilor L Karapetean şi A Spirkin este specificat că organizaţia politică a societăţii include doar instituţiile şi

---

[167] Белых А.К. Развитие социалистического общества.- М., 1976; Волков Ю.В. Политическая организацитя социалистического общества.-М., 1975; Чехарин Е.М. Советская политическая система в условиях развитого социализма.- М., 1975 и др.

[168] Даниленко В.Н. Политические партии и государственный механизм современных капиталистических стран.- М., 1976; Партии в системе диктатуры монополий.- М., 1964.

organizaţiile ce asigură dominaţia claselor expluatatoare,[169] apoi în monografiile savanţilor D.Cesnocof, V.Rasin, T. Arefief, D. Zlobin se afirmă că "părţi componente ale organizaţiei politice a societăţii sunt toate instituţiile şi organizaţiile tuturor claselor formaţiunii social-politice în cauză".[170] Majoritatea savanţilor erau părtaşi ai celui de al doilea punct de vedere.

Deoarece societatea capitalistă, în viziunea lor, era o socie-tate antagonistă şi organizaţia politică a societăîii era în mod firesc tot antagonistă. Componentele organizaţiei politice a societii însă nici de cum nu aveau aceiaşi pondere. Rolul hotărîtor îl joacă instituţiile, organizaţiile, aşezămintele claselor dominante.[171]

Astfel, organizaţia politrică a societăţii era definită ca "totalitatea organizaţiilor, părţi componente ale suprastructurii, prin care ideile politice se realizează în viaţa practică".[172]

Elementele fundamentale ale organizaţiei politice a societăţii burgheze, conform ştiinţei marxist-leniniste, erau: statul, partidele politice, diversele uniuni şi organizaţii politice, organizaţiile obşteşti, societăţile religioase etc. Componentul de bază , institutul politic clasic, numit de V. Lenin "maşină pentru menţinerea dominaţiei unei clase asupra alteia", este statul.[173]

Partidele politice, conform părerilor savanţilor sovietici, asemini statului, erau instituţii politice pure. În ultima instanţă, în activitatea partidelor politice îşi găseau expresia organizaţională, politică interesele materiale ale anumitor clase, grupuri sau stări sociale. Problema existenţei partidelor politice şi rolului lor în formaţiunile social-economice precapitaliste în literatura sovietică însă n-a fost rezolvată. Savanţii M. Kim şi Iu. Fiodorof considerau că "partidele politice ca element al organizaţiei politice sunt caracteristice doar societăţii capitaliste".[174] V. Rasin şi T. Verjbiţkii erau de

---

169 *Карапетян Л. Что такое политическая организация общества.// Политическое самообразование.- 1961.- №2, с. 65-68; Спиркин А.С. Курс марксистской философии.- М., 1964, с. 411.*

170 *Чесноков Д.И. Исторический материализм.- М., 1964, с. 265; Разин В.И. Ук. соч.; Злобин Д.Ф. Ук. соч. И др.*

171 *Арефьев Г.С. Ук. соч., с. 7.*

172 *Там же, с. 10-11.*

173 *Ленин В.И. Полн. собр. соч.- Т. 39, с. 73.*

174 *Развитие ленинского учения о партии, с. 26; Федоров Ю.В. Буржуазные партии в политической организации капиталистического общества.- Л., 1969, с. 2.*

părerea că partidele politice sunt elementul comin tuturor societăților de clasă.[175]

În anii 60-70 într-un mod controversat era tratată şi noțiunea "partid politic". Fiecare cercetător considera necesar să înainteze propria definiție. Dar deşi aceste definiții se deosebeau prin forma sa, în esență ele erau o repetare a ideilor înaintate de "clasicii marxism-leninismului".

Autorul G. Arefief a propus definiția: "Partidul politic - este partea cea mai bine organizată şi activă a clasei sau grupului social, avangarda lui. El elaborează programul de acțiuni, conduce cu lupta politică a forțelor sociale, interesele cărora le reprezintă".[176]

În viziunea savantului Iu. Fiodorof "partidul este o organizație politică deosebită. El reprezintă anumite interese de clasă, exprimate în ideologia sa, realizarea cărora vrea s-o asigure prin acapararea şi utilizarea puterii politice".[177]

Aşa cum partidele politice din societatea birgheză poartă în mod inevitabil un caracter de clasă, ele erau împărțite de către savanții sovietici în două grupuri de bază: partide burgheze şi partide muncitoreşti.[178] Autorii sovietici promovau perseverent părerea că partidele politice activau în legătură indisolubilă cu structura clasială a societății. Ei se străduiau să demonstreze veridicitatea gîndului expus de Marx şi Engels, precum că "desăvîrşirea procesului de constituire a clasei este indispensabil condiționată de apariția organizației politice - partidul politic".[179]

Un scop absolut inevitabil al investigațiilor specialiştilor sovietici era determinarea apartenenței clasiale a partidelor. Ea (aparteneța clasială) putea fi dezvăluită, considerau ei, prin elucidarea componenței clasiale a electoratului sau a componenței clasiale a membrilor partidului, prin evidențierea aportului repreze-ntanților unei sau altei clase sociale la funcționarea partidului etc. Ca criteriu de bază de către dînşii era utilizat postulatul leninist, precum că principalul indiciu al esenței de clasă a partidului îl constituie "ce fac ele, cum procedează ele la rezolvarea diferitor probleme politice,

---

[175] *Разин В.И. Ук. соч., с. 59; Вержбицкая Т.Г. Партия как элемент политической организации общества.- М., 1977, с. 7.*

[176] *Арефьев Г.С. Ук. соч., с. 44.*

[177] *Федоров Ю.В. Ук. соч., с. 6.*

[178] *Даниленко В.Н. Ук. соч., с. 9.*

[179] *Маркс К. Энгельс Ф. Собр. соч.- Т. 8, с. 208.*

cum se comportă ele în chestiunile care ating intere-sele vitale ale diferitor clase ale societății - moşierii, capitaliştii, muncitorii şi aşa mai departe".[180]

Autorii sovietici considerau că structura politico-partinică a societății capitaliste corespunde în general structurii ei clasiale. Clasele principale ale acestei societăți sunt reprezentate de către principalele partide politice. Totodată "în țările capitaliste, semnalau ei, există o neconcordanță între numărul partidelor politice şi a claselor sociale".[181] Fenomenul în cauzş s-a aflatde asemenea în centrul atenției lor. Această stare a lucrurilor, considerau dînşii, era generată de faptul că fiecare clasă socială poseda o anumită microstructură. În cadrul acestei microstructuri se reliefau verigi intermediare, grupuri cu interese deosebite, care îşi găseau expresie în partide deosebite.[182] Cercetătorii atenționau că independența acestor partide intermediare era foarte relativă deoarece interesele uneia sau alteia clase sociale puteau fi reprezentate de mai multe partide politice.

De către cercetatori a fost fixată nu numai această discrepanță numerică, dar şi una de natură calitativă. Uneori reprezentanții uneia şi aceiaşi clase erau prezenți în partide politice de natură clasială diferită, alteori reprezentanții diferitor clase erau întruniți în acelaşi partid. Orientarea şi apartenența la unul dintre multiplele partide politice, constatau ei, nu era automat determinată de apartenența clasială a lor.[183] Recunoaşterea faptului că nu numai "existență determină conştiința omului", dar şi conştiința subiectivă a indivizilor joacă un rol important, poate fi considerat ca un component nou al poziției savanților sovietici.

O abordare mai puțin ortodoxă poate fi considerată şi teza precum că ideile programului partidului, cursul politic al lui sunt influențate şi de interese supraclasiale: naționale, religioase s.a. Era considerat similar şi factorul influenței statului asupra vieții politice a societății.[184]

Aceste circumstanțe, care împiedicau delimitarea strictă a partidelor în dependență de apartenența clasială a membrilor lor, erau,

---

180 ***Ленин В.И. Полн собр.соч.- Т. 21, с. 328.***
181 ***Даниленко В.Н. Ук. соч., с. 101.***
182 ***Политические системы современности.- М., 1978, с. 180; Программа КПСС, с. 13-14.***
183 ***Политический механизм диктатуры монополий.- М., 1974, с. 157.***
184 ***Там же, с. 159.***

în viziunea istoricilor sovietici, amplu utilizate de partidele claselor dominante în scopuri meschine.

Partidele burgheze, chipurile, prin şantaj economic şi politic, prin diverse lozinci şi făgădueli demagogice atrag în rîndurile sale oameni din diverse grupuri sociale tinzînd astfel să rezolve problema contingentului. Ipotezele enunțate erau confirmate doar prin o citată din artricolul lui V. Lenin "Organizarea maselor de către catolicii germani". "Dacă orînduirea de stat este democratizată, capitaliştii sunt nevoiți, considera el, să caute sprigin în mase şi, în acest scop, să le organizeze sub lozincele clericalismului (ale ultrareacționarismului şi ale religiei) ale naționalismului-şovinismului ş.a.m.d."[185]

Cercetătorii sovietici, abordînd această întrebare, polimizau activ cu politologii vest-europeni, care incorect, considerau ei, reprezintă partidele burgheze ca exponenți ai întregii societăți, ca luptători pentru idealurile general umane. Ei menționau că partidele burgheze apără doar interesele clasei dominante şi se deosebesc între ele prin predilecțiile ce le aveau pentru unele sau altele metode şi mijloace de asigurare a dominației asupritorilor. Unele partide mizau pe metode democratice, altele preferau metodele violente, dictatoriale de menținere a dominației birgheziei. În baza acestor considerente cercetătorii sovietici specificau partidele burgheze în partide cu caracter burghezo-democratic şi în partide autoritare, dictatoriale.[186] Dînşii erau convinşi că în condiții mai mult sau mai puțin paşnice burghezia preferă să încredințeze sarcina apărării intereselor sale partidelor burghezo-democratice. Efectuînd tipologizarea partidelor, cercetătorii sovietici includeau în categoria partidelor burghezo-democratice partidele burgheziei monopoliste şi o parte din partidele burgheziei mici şi mijlocii. Considerîndu-le neomogene, le împărțiau în subgrupe.

În prima subgrupă includeau Partidul conservatorilor din Marea Britanie, partidele Republican şi Democratic din SUA, Partidul liberal-democratic din Japonia, partidul gaullist Reuniunea poporului francez etc. Aceste partide burghezo-democratice, apărînd interesele forțelor sociale pe care le reprezintau, concepeau democrația într-un mod foarte îngust, doar ca democrație pentru repreze-

---

[185] Ленин В. И. Полн. собр. соч.- Т. 23, с. 215.
[186] Даниленко В.Н. Ук. соч., с. 9.

ntanții capitalului monopolist. Parte componentă a acestei aripe de dreapta savanții sovietici considerau şi partidele clericale creştin democrate - Uniunea democrat-creştină din Germania, Partidul democrat-creştin din Italia, partidul Mişcarea republicană populară din Franța etc.

Într-un grup deosebit erau întrunite partidele care se situau pe poziții moderate centriste - Partidul liberal-democrat din Germania, Partidul liberal din Anglia etc. Aceste partide, reprezentînd interesele unei părți a marii burghezii, dar mai pregnant ale burgheziei mijlocii, optau pentru conservarea liberalismului economic şi politic, pentru limitarea implicării statului în viața socială. Cerințele de program ale lor, în fond, direcționate spre trecut, spre capitalismul epocii liberii concurențe, contraveneau necesităților dezvoltării "imperialismului contemporan".

În aripa de stînga a partidelor burghezo-democratice dînşii includeau partidele burgheziei mici, în rîndurile cărora activau funcționarii şi slujbaşii, intelectualii, meşteşugarii, țăranii - Partidul republican italian, partidul Mişcarea radicalilor de stînga din Franța etc. Ele erau partidele cel mai mult cointeresate în păstrarea instituțiilor democrației burgheze căci aceste instituții "sunt condiția sine que non pentru existența lor". De aceia savanții sovietici le considerau ca "potențiali aliați ai clasei muncitoare în lupta antiimperialistă".[187]

Între aceste grupări de partide burghezo-democratice nu existau bariere impenetrabile. Mai mult ca atît, în unul şi acelaşi partid puteau coexista diverse curente şi deci orientarea partidului urma să fie stabilită după tendința politică dominată, care nu obligatoriu rămînea permanentă.

De partidele burghezo-democratice se deosebeau semnificativ partidele autoritare, de tip dictatorial. În viziunea autorilor sovietici, trăsătura distinctivă a acestui grup de partide era atitudinea negativă față de toate instituțiile democrației burgheze, inclusiv, şi față de astfel de instituții tradiționale ca: alegerile, divizarea puterilor, autoadministrarea municipală, drepturile persoanei etc. Ele optau pentru instaurarea unor regimuri totalitariste şi ideologia lor era fascismul.

---

[187] *Там же, с. 29; Политический механизм диктатуры монополий, с. 98.*

Deşi toate aceste diverse partide prin metode şi forme diferite apără intersele clasei dominante, ponderea lor în sistemul dictaturii monopolurilor varia semnificativ. Rolul politic al fiecărui partid, în opinia savanților sovietici, era cu atît mai semnificativ, cu cît esența de clasă a partidului coincidea cu esența de clasă a statului imperialist. Rolul de lider în structura puterii politice a capitalismului revenea "partidelor marii burghezii monopoliste". Acestea erau, în viziunea lor, partidele care dețineau legături pri-vilegiate cu statul, fapt ce le asigura cele mai extinse posibilități de activitate. V. Danilenco sublinia că anume prin activitatea acestor partide "puterea economică se transforma în putere politică".[188]

Din punct de vedere al structurii organizaționale partidele burgheze contemporane, în viziunea cercetătorilor sovietici, se delimitează în "structurizate şi nestructurizate". Indeferent însă de tipul de organizare, ca regulă, în toate partidele marii burgezii puterea este concentrată în mînile centrului național şi, în prinul rînd, în mînile liderului partidului.

Partidele burgeze, constatau cercetătorii sovietici, se caracterizează şi prin lipsa unei platforme ideologice strict formulate, prin evidenta tendință de a se prezenta ca "partide ne-ideologizate". V. Iadov considera că specificul ideologiei lor consta în faptul că "ea oglindea existența socială prin prisma intereselor unor clase anumite".[189] Tot odată acest autor crede că ideologia reprezintă "aspectul clasial al conştiinței sociale".[190]

În viziunea cercetătorilor, ideologia partidelor burgheze nu era elaborată de către comitetele de partid sau congresele partidului.[191] Ea este productul, subliniau ei, unei îndelungate evoluții şi parțial a fost elaborată în epoca modernă, în perioada revoluțiilor burgheze (liberalism, pricipiile democrației burgheze, naționalism etc.). Unele aspecte ale ideologiei au fost elaborate de savanții contemporani - "servi ai monopolurilor" (idea capitalismului popular, revoluția managerilor etc.). Savanții sovietici vedeau rostul acestei ideologii, în ultima instanță, doar în contracararea marxism-leninismului şi în

---

188 ***Даниленко В.Н. Ук. соч., с. 14.***

189 ***Ядов В.Н. Идеология как форма духовной деятельности общества.- М., 1961, с. 13.***

190 ***Там же, с. 20; Яковлев М.В. Идеология: Противоположность марксистско-ленинстских и буржуажных концепций.- М., 1979.***

191 ***Партии в системе диктатуры монополий.- М., 1964, с. 53.***

pervertirea maselor largi populare. Deci, in viziunea cercetătorilor sovietici, în programul partidelor burgheze contemporane erau prezente trei componente:[192]

În primul rînd, postulatele care exprimau interesele deosebite ale monopolurilor. Aceste deziderate sau completament erau excluse din programul oficial, sau sunt expuse într-un mod extrem de vualat.

În al doilea rînd, tezele care exprimă interesele acelor părți ale claselor înstărite ce constitue cota principală a membrilor şi alegătorilor partidului.

În al treilea rînd, tezele utilizate pentru capturarea voturilor maselor populare căci "programele lor sunt scrise aproape întotdeauna exclusiv pentru înşelarea publicului".[193]

Savanții sovietici considerau partidele burgheze legate strîns cu un anumit mediu social. Caracterul lor depindea, în primul rînd, de interesele de clasă pe care le reprezintau. În virtutea acestor considerente politologii burghezi erau criticați de către autorii sovietici pentru că recunoşteu, chipurile , doar legăturile partidelor cu alegătorii şi negau colaborarea dintre partide şi clase.

Aşa dar, în anii 60-70 savanții sovietici au atacat direct problema "Partidele politice în organizația politică a societății capitaliste contemporane". Numărul publicațiilor însă a fost destul de modest Aceste lucrări, cu un caracter mai mult teoretic, includ deja multiple concluzii generale pe problema în cauză:

În sistemul elementelor componente ale organizației politice a societății partidele politice sunt organizații de o natură deosebită. Trăsătura specifică a lor o constituie participarea la lupta pentru influența directă asupra mecanismului puterii de stat în scopul utilizării lui în interesul acelor clase, a căror voință partidele date o reprezintă.

Caracterul antagonist al intereselor de clasă în societatea burgheză condiționează diferențierea pozițiilor partidelor față de instituțiile supreme ale puterii de stat.

Partidele politice ale clasei asuprite sunt lipsite practic de posibilitatea participării la guvernare.

---

[192] ***Там же, с. 51-52; Даниленко В.П. Ук. соч., с. 15-17.***
[193] ***Ленин В.И. Полн. собр. соч.- Т. 21, с. 276.***

Poziția partidelor clasei dominante este absolut diferită. Ele împreună cu statul, într-o formă specifică, sunt deținătoare ale puterii politice.[194]

Puterea partidelor burgheze este fondată mai puțin pe propriile structuri şi mai mult pe sistemul extins de legături multilaterale, controlat de către aparatul de stat. Ea este generată de atotputernicul aparat de stat burghez.

Prerogative deosebite dețin partidele de guvernămînt. Reprezentanții lor dețin posturile cheie în aparatul statal. Cursul politic al guvernului este direcționat spre realizarea deziderațelor programatice ale partidului de guvernămînt.

La etapa contemporană în țările capitaliste se desfăşoară procesul de contopire a aparatului de stat şi a aparatului partidelor burgheze de guvernămînt.

În legăturile dintre partidele politice şi stat este şi o influență inversă, a partidelor burgheze asupra puterii statale - instituțiile puterii sunt constituite prin participarea activă a partidelor burgheze.

Partidele burgheze, îndeplinind funcțiile puterii, maschează esența dictatorială, represivă a statului, asigură stabilitatea legăturilor strînse dintre guvern şi clasa burgheză în general şi fondarea uniii personale a guvernului şi monopolurilor.

Esența oricărui partid politic este oglindită în totalitatea funcțiilor pe care el le exercită. Ele se reduc la:

Asigurarea alegerii în instituțiile reprezentative a "lacheilor monopoliştilor", care le vor promova interesele.

Garantarea comportării deputaților conform cerințelor monopolurilor, adică asigurarea controlului asupra instituțiilor reprezentative de către monopoluri.

Partidele politice ale burgheziei efectuează pervertirea ideologică a maselor populare. Or, partidele asigură capitalului monopolist posibilitatea să-şi mențină dictatura prin dezorientarea ideologică a maselor etc.

Aceste concluzii ale cercetătorilor sovietici sunt o expresie relevantă a caracterului limitat al metodologiei marxist-leniniste. Savanții, obligați să trateze lucrurile doar prin prisma intereselor luptei de clasă, alunecau pe pozițiile dogmatismului vulgar, tratării unila-

---

[194] ***Кайзеров Н.М. Проблема власти в буржуазной социологии.- Л., 1968, с.32.***

terale a problemei “partidele politice în organizația politică a societății capitaliste contemporane”.

În pofida acestor şi altor dificiențe afirmăm cu tot temeiul că în acele condiții de dictatură spirituală, savanții sovietici au acumulat anumite realizări pozitive. Deşi atunci în cercurile academice nu se pomenea deschis despre politologie ca ştiință, dar fără cercetările din aceşti ani, mult mai puțin probabilă ar fi fost cu putință dezvoltarea ei în perioada postsovietică în noile state independente, inclusiv, şi în Republica Moldova.

EFICIENȚA FORMĂRII ŞI FUNCȚIONĂRII ZONELOR ECONOMICE LIBERE (ZEL)

Cristina ȚURCAN-CROITOR
Republica Moldova, Chişinău
Universitatea de Stat din Moldova
Lector

Amplasarea geografică şi situația democgrafică a Republicii Moldova necesită metode noi de dezvoltare social-economică a teritoriului în diferite domenii a economiei naționale.

Relansarea întreprinderilor industriale folosind tehnologii avantajoase cu folosirea forței de muncă calificată vacantă, căutînd noi piețe de desfacere a mărfurilor produse în Republica Moldova poate obține o accelerare considerabilă aplicînd experiența Zonelor economice libere (ZEL).

Desfăşurarea zonelor economice libere în teritorii speciale, folosind metodele cointeresării economice a agenților economici, ce activează în cadrul ZEL, duce la o dezvoltare accelerată social-economică a acestor teritorii, instituirii ordinii, nivelului înalt de executare a legislației datorită transparenței bazei organizatorice a activității acestora.

Republica Moldova dispune de resurse insuficiente pentru relansarea industriei, deaceea este necesar ca resursele să fie concentrate în sectoare unde există posibilități reale de desfacere a mărfurilor, investirii pentru crearea unei baze tehnologice competitive, materie primă, accesibilă ca preț de consum minim de combustibil foarte costisitor, atrăgînd investiții străine, acordîndu-se din partea statului numai investiții fiscale sau vacanțe fiscale pe perioada dezvoltării şi relansării industriale a acestor teritorii prin intermediul ZEL.

ZEL au fost create atît în țările dezvoltate (SUA, Franța, Japonia), cît şi în cele cu dezvotlare medie (Irlanda, Turcia), în noile regiuni industrializate (Hong Kong, Singapore, Emiratele Arabe), în țările în curs de dezvoltare (Sudan, Egipt) şi țările postsocialiste (China, Ungaria, România). În anul 1996 în Moldova a început să activeze zona antreprenoriatului liber "Expo-Business-Chişinău", iar în 1997

– ZAL "Tvardiţa"; în 1998 ZAL Parcuri de producere "Azaci", "Vulcăneşti", "Taraclia".

Adoptarea unui şir de acte legislative şi normative în baza cărora îşi desfăşoară activitatea cu succes zonele antreprenoriatului liber pe teritoriul Republicii Moldova confirmă concepţia utilizării acestei forme de gospodărire în economia naţională la momentul tranziţiei către economia de piaţă.

Experienţa pozitiv-rezultativă ale altor ţări mici cu resurse limitate şi aşezarea geografică similară cu cea a Republicii Moldova a demonstrat utilitatea acestei căi de dezvoltare.

Ca pentru orice lucru normal în şirul menţionat anterior de legi e constituire a formaţiunilor economic-organizatorice menite să accelereze dezvoltarea socio-economică în Republica Moldova, în 1997 apar prob-leme legate de statutul organizatorico-juridic al zonelor, rolului lor în calitate de organ public al puterii la rezolvarea cărora vin legile nr.1515-XIII din 18 februarie 1998 "Pentru modificarea şi com-pletarea Legii privind Zonele Antreprenoriatului Liber" şi nr.1472-XIII din 29.01.1998.

Însă aspectul larg de probleme organizatorico-juridice ce sistematic apar pe parcursul dezvoltării ZAL pot fi soluţionate periodic cu mare eficacitate avînd la bază un studiu operativ a situaţiilor create în ZAL, bazate pe cercetări minuţioase, prin adoptarea hotărîrilor nestandarde pe parcursul evoluţiei ZAL.

Teritoriul limitat al zonelor şi subzonelor, ce necesită statut deosebit, zidurile ce înconjoară ZAL, ce pot fi definite numai prin lege, regimurile vamale sub care se deplasează mărfurile şi obiectele în zone în afara lor, între ele, regimurile de păstrare, supraveghere, control şi utilizare a bunurilor, paza lor, reglementarea raporturilor juridice ce apar în cadrul ZAL şi soluţionarea litigiilor apărute, confirmă necesitatea studieri în continuare a problemei.

În literatura de specialitate sunt cunoscute o serie de lucrări cu privire la experienţa de funcţionare a ZAL în diverse regiuni ale lumii, publicate în lucrări, reviste, ziare precum şi manuale, însă aspectul juridic al problemei nu este evoluat suficient, ceea ce a dat naştere la unele situaţii dificile pe parcursul anului 1997 în ZAL, "Expo-Business-Chişinău". Aceasta vorbeşte despre actualizarea temei. Actualmente este necesară eefctuarea studiului asupra aspectului juridic al particularităţilor de creare şi funcţionare a ZAL ca unitate economică a unei ţări mici, fără ieşire la mare, ce se află în tranziţie spre economia de piaţă, precum şi asupra reglementării

raporturilor juridice ce apar în această formaţiune economică în relaţiile cu alte unităţi economice din ţară şi de peste hotare, între ZAL, cetăţeni şi stat.

Necesitatea reglementării raporturilor sociale existente în sfera de activitate a ZAL este condiţionată în primul rînd de stabilirea unui şir de sarcini primordiale cum ar fi:

determinarea statutului juridico-organizatoric al Zal cu caracter complex;

generalizarea experienţei de creare şi funcţionare a Zal în străinătate sub aspect juridic şi fundamentarea condiţiilor de utilizare a acestei experienţe în Moldova;

- **determinarea locului şi rolului Zal în crearea statului bazat pe drept în R.M.;**
- **posibilitatea şi necesitatea aplicării normelor de drept, experimentate şi probate în Zal pe întreg teritoriul Republicii Moldova;**
- **reglementarea regimului vamal şi fiscal în ZAL, ca temei a respectării facilităţilor fiscale şi vamale investite de stat în aceste regiuni.**

Pentru existenţa durabilă şi eficienţa zonelor economice libere trebue cercetate avantajele economice juridice şi organizatorice a ZEL în Republica Moldova, sunt necesare şi diverse propuneri pentru crearea unei baze experimentale pentru legislatori, folosind micul teritoriu limitat al ZEL, spaţiul Transparent al raporturilor juridice şi economice in-terne şi internaţionale, gradul sporit şi accelerat al evoluţiei ce au loc în aceste unităţi economice viabile şi foarte mobile în restructu-rarea şi detvoltarea social-economică.

MOLDOSCOPIE
(Probleme de analiză politică)

Culegere de articole

Partea XIII

Semnat pentru tipar 10.2.2000.
Formatul 60x84. 1/16 rotaprint.

Coli de tipar 13,0.
Tirajul 60.

Com. 15.